

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษา
3. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินอภิมาน (Meta-evaluation)
4. แนวคิดเกี่ยวกับดัชนีบ่งชี้และวิธีการพัฒนา
5. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย
6. แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
7. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา (Research and Development)
8. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบ

ความหมายของระบบ

ระบบมีความสำคัญในการพัฒนางานที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบ จนเกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายนั้น มีนักวิชาการให้ความหมายคำว่า “ระบบ” ไว้หลายท่าน ดังนี้

Kast and Rosenzweig (1985, p. 25) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง การรวมตัวกันขององค์ประกอบต่าง ๆ มีลักษณะเป็นระบบย่อย ระบบย่อยดังกล่าวนี้มีการประสานสัมพันธ์กันในการทำหน้าที่และมีผลกระทบต่อกัน

Robbins (1994, p. 45) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง การจัดระเบียบของชุดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์และการพึ่งพาซึ่งกันและกันให้อยู่ในลักษณะที่จะดำเนินงานให้บรรลุผลของกิจการ โดยส่วนรวมสังคมก็จัดว่าเป็นระบบเช่นเดียวกับเครื่องยนต์ต่าง ๆ ร่างกายของคนและสัตว์ต่าง ๆ ก็จัดว่าเป็นระบบเหมือนกัน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 933)

กล่าวว่า ระบบ หมายถึง กลุ่มของสิ่งซึ่งมีลักษณะประสานเข้าเป็นสิ่งเดียวกันตามหลักแห่ง

ความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันด้วยระเบียบของธรรมชาติ หรือหลักเหตุผลทางวิชาการ เช่น ระบบประสาท ระบบทางเดินอาหาร ระบบจักษวาล ระบบสังคม และระบบการบริหารประเทศ

รวีวัตร์ สิริภูบาล (2543, หน้า 70 อ้างถึงใน สุกัญญา โฉวโกลกุล, 2547) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานที่เกิดจากการรวบรวมส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน ให้ทำงานร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยนำหน่วยย่อยหรือองค์ประกอบย่อยที่เป็นอิสระต่อกัน แต่มีความสัมพันธ์/ปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน มารวมกลุ่มไว้ภายในโครงสร้างเดียวกัน เพื่อเป้าหมายในการดำเนินงานใด ๆ ให้ประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งการดำเนินงานของแต่ละหน่วยย่อยหรือองค์ประกอบย่อยจะช่วยให้การดำเนินงานของระบบใหญ่ หรือหน่วยใหญ่บรรลุจุดมุ่งหมายได้อย่างรวดเร็วขึ้น ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและประหยัดคุ่มค่าส่วนใหญ่แล้วโครงสร้างของทุกระบบจะประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ข้อมูล สิ่งของ พลังงานหรือทรัพยากรที่ถูกนำเข้ามาในระบบ 2) กระบวนการ (Process) หมายถึง กรรมวิธีที่ทำให้ปัจจัยนำเข้าเกิดการเปลี่ยนแปลง 3) ผลผลิตหรือผลลัพธ์ (Product หรือ Output) หมายถึง ผลสำเร็จจากระบบการทำงาน

ช่วงโชติ พันธุเวช (2547, หน้า 261) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง ชุด ๆ หนึ่งที่ประกอบไปด้วยกระบวนการต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกันอย่างต่อเนื่อง เช่น ระบบการจัดการศึกษาของสถาบัน เริ่มตั้งแต่กิจกรรมด้านปัจจัยนำเข้า (Input) การผลิต (Production) ไปจนได้ผลผลิตหรือผลลัพธ์ (Output) ออกสู่ตลาด เช่น ระบบการจัดการศึกษา ประกอบด้วย กระบวนการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร กระบวนการรับนักศึกษา กระบวนการลงทะเบียนเรียนและการชำระเงิน กระบวนการจัดการเรียนการสอน กระบวนการวัดและประเมินผลการศึกษา

กิดานันท์ มลิทอง (2548, หน้า 80-81) กล่าวว่า ระบบเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้การดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ทั้งนี้เพราะหากไม่มีการจัดระบบแล้วจะทำให้เกิดความล่าช้า และเกิดความผิดพลาดได้ง่าย ระบบจึงมีความสำคัญในการทำงาน คือ

1. การทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นการจัดสิ่งต่าง ๆ ในการทำงานอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นแบบแผนเพื่อป้องกันความสับสน อาจมีการออกกฎระเบียบในการทำงานเพื่อขจัดความขัดแย้งระหว่างผู้ร่วมงานหรือผู้อยู่ในระบบนั้น
 2. การจัดระบบเอื้อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและไม่เกิดความซ้ำซ้อนในการทำงาน
 3. ระบบจะช่วยให้ทำงานง่ายขึ้นเป็นการประหยัดเวลาและงบประมาณ
 4. การทำงานจะสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- จากความหมายต่าง ๆ ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ระบบ หมายถึง การทำงานร่วมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันภายใน (Interrelation) และมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กัน

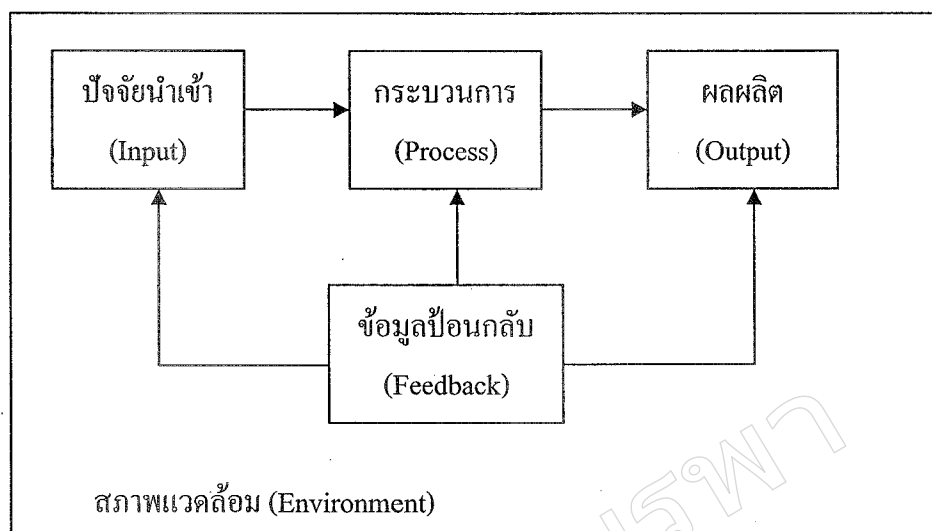
เพื่อให้การดำเนินงานอย่างเป็นระเบียบ มีเหตุผล ที่มีกิจกรรมด้านปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) จนได้ผลิตหรือผลลัพธ์ (Output) บรรลุจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและประหยัดคุ้มค่า

โครงสร้างของระบบ

โครงสร้างของระบบเป็นส่วนประกอบของระบบที่สำคัญประกอบกันขึ้นเพื่อให้ระบบสามารถดำเนินไปจนบรรลุสำเร็จ ได้มีผู้ให้แนวคิดไว้หลากหลาย ดังนี้

Schoderbek (1990, p. 22) กล่าวว่า องค์ประกอบของระบบที่สำคัญ ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เริ่มเข้าไปในระบบ เพื่อให้ระบบเกิดการทำงานขึ้น โดยมีองค์ประกอบย่อย ๆ คือ บุคลากร วัสดุ ปัจจัย พลังงาน ข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินการในระบบ
2. กระบวนการ (Process) หมายถึง ขั้นตอนที่จะทำให้ปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ ไปสู่ผลิต ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องจักรที่เดินเครื่องอยู่ และให้ผลผลิตออกมาตามที่ต้องการเป็นกระบวนการจัดการกระทำกับปัจจัยนำเข้า เพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ
3. ผลผลิต (Output) หมายถึง ผลที่ได้จากกระบวนการจัดการกระทำกับปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นวัสดุสิ่งของต่าง ๆ การให้บริการข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ และผลผลิตสามารถนำมาเป็นปัจจัยนำเข้าของระบบอีกระบบหนึ่ง ซึ่งมาเชื่อมโยงติดต่อสัมพันธ์กัน
4. ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากผลผลิตเพื่อที่จะนำไปปรับปรุงองค์ประกอบของปัจจัยนำเข้าและกระบวนการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงผลผลิตให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
5. สภาพแวดล้อม (Environment) หมายถึง สภาพที่เป็นอยู่ทั้งภายในและภายนอกของระบบ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบเป็นอย่างมาก สามารถชักนำให้ระบบล้มเหลวขึ้น ซึ่งผลมาจากสภาพแวดล้อมของระบบ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ประกอบของระบบตามแนวคิดของชูเดอร์เบค (Schuderbek, 1990, p. 22)

Lunenburg and Ornstein (1996) ให้แนวคิดว่า องค์ประกอบที่สำคัญของระบบมี 5 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง องค์ประกอบของระบบในด้านวัสดุอุปกรณ์ กำลังคน ปัจจัยต่าง ๆ เพื่อใช้ในการผลิต
2. กระบวนการส่งต่อหรือกระบวนการ (Transformation Process/ Process) หมายถึง การนำเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ในปัจจัยนำเข้าไปดำเนินการ ด้วยวิธีการขั้นตอนต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของระบบนั้น ๆ
3. ผลผลิต (Output) หมายถึง ผลผลิตขององค์กรซึ่งเกิดจากระบบ เช่น ในทางการเรียนการสอนผลผลิต คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนที่แสดงออก
4. ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) หมายถึง การให้ข้อมูลที่เป็นผลมาจากผลผลิตเพื่อช่วยองค์กรให้มีการปรับปรุง พัฒนาทางด้านปัจจัยนำเข้า และกระบวนการให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
5. สภาพแวดล้อม (Environment) หมายถึง สภาพบรรยากาศทั่ว ๆ ไป ขององค์กรนั้น ๆ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อระบบ

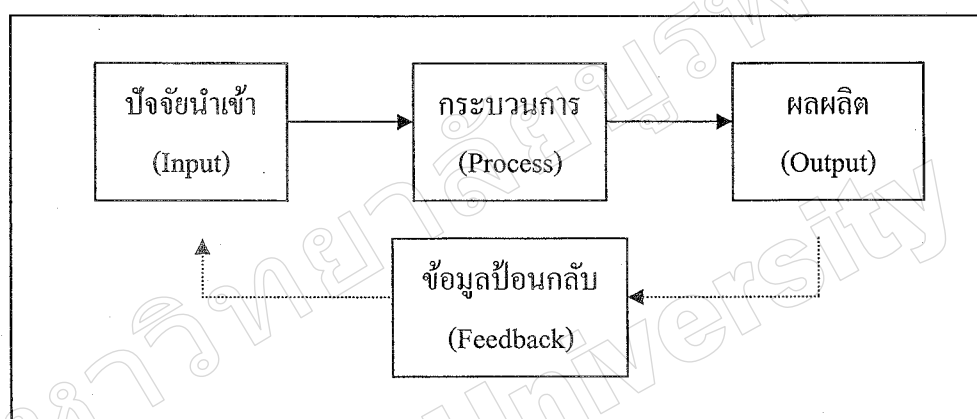
กิดานันท์ มลิทอง (2540, หน้า 64) ให้แนวคิดโดยสรุปส่วนประกอบของระบบ แบ่งองค์ประกอบและหน้าที่ ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) เป็นการตั้งปัญหา และวิเคราะห์ปัญหา การตั้งวัตถุประสงค์หรือเป็นการป้อนวัตถุดิบตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหานั้น

2. กระบวนการ (Process) เป็นการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลที่ป้อนเข้ามาเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3. ผลลัพธ์ (Output) เป็นผลผลิตที่ได้ออกมาภายหลังจากการดำเนินงานในขั้นของกระบวนการสิ้นสุดลง รวมทั้งการประเมินผลด้วย

นอกจากนี้ข้อมูลป้อนกลับซึ่งเป็นการนำเอาผลลัพธ์ที่ประเมินนั้นมาพิจารณาว่ามีข้อบกพร่องอะไรบ้าง เพื่อจะได้ทำการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสรุปได้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ส่วนประกอบของระบบ (กิดานันท์ มลิทอง, 2540, หน้า 64)

จากเอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า องค์ประกอบของระบบ ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) และสภาพแวดล้อม (Environment) ส่วนองค์ประกอบที่แตกต่าง คือ กระบวนการส่งต่อ (Transformation Process)

ลักษณะของระบบ

สุกัญญา โฉววิไลกุล (2547, หน้า 4) ได้กล่าวถึงระบบมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. ระบบมีหน้าที่และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนว่า ทำเพื่ออะไร ชื่อของระบบจะแสดงหน้าที่และวัตถุประสงค์ของระบบ
2. ระบบมีโครงสร้างขององค์ประกอบชัดเจน แยกได้ว่าอะไรเป็นตัวป้อนกระบวนการ และเป็นผลผลิต
3. ระบบมีขอบเขตความรับผิดชอบ ซึ่งขอบเขตความรับผิดชอบของระบบ มีความชัดเจน แม้จะจับต้องได้หรือจับต้องไม่ได้ก็ตาม เช่น ระบบการบริหารงานของฝ่ายวิชาการ

ระบบการบริหารงานบุคคล ระบบการบริหารงานด้านวิจัย ซึ่งในแต่ละระบบจะมีขอบเขตรับผิดชอบ
ในงานของระบบที่กำหนดไว้เพื่อหลีกเลี่ยงการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน

ประเภทของระบบ

ศุภัญญา โทวีไลกุล (2547, หน้า 7-9) กล่าวว่า ระบบแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ระบบปิด (Closed System) หมายถึง ระบบที่อยู่ในสภาพนิ่ง ไม่มีความสัมพันธ์
ซึ่งกันและกันกับสภาพแวดล้อมภายนอก

2. ระบบเปิด (Open System) หมายถึง ระบบที่มีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
กับระบบอื่น ๆ องค์การภายนอกระบบของตนเอง องค์การเป็นระบบเปิดเพราะ

2.1 รักษาสภาพการคงอยู่ (Entropy) หมายความว่า องค์การที่มีสภาพที่มั่นคง
มีการดำเนินงานอยู่เสมอ โดยมีกิจกรรมตลอดเวลา มีการปรับตัวและยืดหยุ่นได้

2.2. ปรับสภาพตามกาลเวลา (Time Space) เนื่องจากระบบเปิดต้องมีการติดต่อ
สัมพันธ์กับภายนอก ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน

2.3 มีตัวแปรเกี่ยวข้องกับระบบการทำงาน มีตัวแปรที่แสดงในโครงสร้างหลักชัดเจน
เช่น โครงสร้างองค์กรแสดงหน่วยงานต่าง ๆ

2.4 มีขอบเขตความรับผิดชอบ เช่น โรงเรียนต้องรับผิดชอบการเรียนการสอน
และงานวิชาการเป็นหลัก การกำหนดงานในส่วนที่รับผิดชอบย่อมทำให้การร่วมงานประสานงาน
และการส่งต่อผลงานไปยังหน่วยงานอื่นหรือระบบอื่นชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.5 ประกอบด้วย ระบบย่อย ๆ (Sub-system) เนื่องจากระบบมีองค์ประกอบคือ
ตัวป้อน กระบวนการและผลผลิตที่แน่นอน และแต่ละองค์ประกอบยังมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
อยู่เสมอ ในองค์กรที่ใหญ่จะมีความซับซ้อนมาก ประกอบด้วยระบบย่อย ๆ เช่น ระบบการผลิต
นักเรียน แยกออกเป็นระบบย่อยได้หลายระบบ เช่น ระบบการเรียนการสอน ระบบการบริหารงาน
ระบบการติดตามและประเมินผล

2.6 เป็นองค์ประกอบของระบบใหญ่ (Supra-system) ลักษณะข้อนี้สอดคล้องกับข้อ 5
คือ เมื่อองค์ประกอบด้วย ระบบย่อยได้ ระบบทุกระบบก็จะเป็นส่วนประกอบของระบบใหญ่
ได้เช่นกัน เช่น ระบบการเรียนการสอนอยู่ภายใต้การผลิตนักเรียน ส่วนระบบสารสนเทศอยู่ภายใต้
ระบบการวางแผนและระบบการบริหาร กล่าวได้ว่า องค์การเป็นระบบเปิดเพราะมีความสัมพันธ์
ซึ่งกันและกันกับระบบอื่นอยู่เสมอ

การพัฒนาระบบและการวิเคราะห์ระบบ

การวิเคราะห์ระบบเป็นวิธีการที่จำเป็นสำหรับกระบวนการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ
เพื่อจะได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสถานศึกษา โดยมีวิธีวิเคราะห์ได้หลายวิธีดังนี้

Edward (1985, p. 20) กล่าวถึงขั้นตอนในการพัฒนาระบบดังนี้

1. ขั้นการวิเคราะห์ระบบ (Systems Analysis) เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการร้องขอหรือมีความต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ให้ระบบมีความเหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งเมื่อทำการวิเคราะห์ระบบให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนแล้ว จะต้องมีการศึกษาถึงความเป็นไปได้ก่อนที่จะมีการออกแบบระบบใหม่

2. ขั้นตอนออกแบบระบบ (Systems Design) เป็นขั้นตอนของการออกแบบคุณสมบัติของโปรแกรม หรือคุณสมบัติของระบบที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานก่อนที่จะได้มีการสร้างเป็นต้นแบบของระบบ

3. ขั้นการพัฒนาการระบบ (Systems Development) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของวงจรชีวิตตามระบบ ซึ่งในขั้นนี้จะต้องมีการพัฒนาระบบให้เป็นต้นแบบที่มีความสมบูรณ์ มีการประเมินผลและตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมมากที่สุดก่อนที่จะนำระบบดังกล่าวไปสู่ผู้ใช้

Banghart (1969, pp. 37-42) กล่าวถึง วงจรการพัฒนาการระบบว่า ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน

1. ขั้นการวิเคราะห์ระบบ (Systems Analysis) เป็นการศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของระบบว่าสามารถทำหน้าที่ได้ดีหรือไม่อย่างไร หากพบว่ามีความบกพร่องก็จะนำไปสู่ขั้นตอนที่ 2 ของวงจร

2. ขั้นการออกแบบระบบ (Systems Design) เป็นการปรับปรุงข้อด้อย หรือจุดบกพร่องที่ปรากฏในระบบเดิมที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อการนำระบบนั้นไปใช้งานในโอกาสต่อไป

3. ขั้นการประเมินระบบ (Systems Evaluation) หลังจากที่ได้มีการออกแบบระบบเพื่อนำไปใช้งานแล้ว จะต้องมีการประเมินว่าระบบดังกล่าวมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติงานตามสถานการณ์จริงได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งในขั้นการประเมินนี้จะต้องมีการดำเนินการหลายครั้งจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่สามารถให้ความเห็นได้อย่างถูกต้อง ก่อนที่จะได้มีการนำระบบไปใช้ต่อไป

4. ขั้นการนำระบบไปใช้ (Systems Implementation) เป็นการนำระบบที่ผ่านการประเมินแล้วลงสู่การปฏิบัติงานจริงตามความมุ่งหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นของระบบ

5. ขั้นการรักษาระบบ (Systems Maintenance) หลังจากมีการนำระบบใหม่ไปใช้แล้ว จะต้องจัดให้มีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการรับทราบว่ารระบบใหม่นั้นสามารถทำหน้าที่ได้อย่างดีที่สุดแล้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาระบบดังกล่าวให้สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามหากพบข้อบกพร่องอื่นใดใหม่ ๆ เกิดขึ้นก็อาจจะต้องกลับเข้าสู่วงจรการพัฒนาการระบบตามขั้นตอนต่าง ๆ ได้อีกเช่นเดียวกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ระบบ คือ การจัดรวบรวมองค์ประกอบย่อย ๆ ตั้งแต่สามส่วนขึ้นไป ในลักษณะที่เชื่อมโยงกัน หรือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีเป้าหมายให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลิตผล ข้อมูลป้อนกลับ และสภาพแวดล้อม โดยมีวงจรพัฒนาระบบที่สำคัญ คือ ขั้นตอนการวิเคราะห์ระบบ (Systems Analysis) ขั้นตอนการออกแบบระบบ (Systems Design) ขั้นตอนการประเมินระบบ (Systems Evaluation) หลังจากที่ได้มีการออกแบบระบบเพื่อนำไปใช้งานจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่สามารถให้ความเห็นได้อย่างถูกต้อง ก่อนที่จะได้มีการนำระบบไปใช้ต่อไป ขั้นตอนการนำระบบไปใช้ (Systems Implementation) ขั้นการรักษาระบบ (Systems Maintenance) แนวคิดในเชิงระบบจึงเป็นเรื่องของภาพรวมที่จะต้องมีการวางแผนพัฒนาและจัดการเพื่อให้แต่ละส่วนผสมผสานกันให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยมีการประเมินผลภาพรวมและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของภาพรวม เพื่อนำไปพัฒนาระบบให้มีประสิทธิภาพและประหยัคุ้มค่า

แนวคิดเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษา

ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อสร้างความมั่นใจในคุณภาพของการจัดการศึกษา สถานศึกษาจะต้องแสดงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ (Accountability) ต่อผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน นั่นคือ ผลิตผลต้องตอบสนองต่อลูกค้าและเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ด้านผู้ปกครองต้องเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชน ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบ ร่วมตัดสินใจในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษา สถานศึกษาต้องแสดงภาระหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบต่อมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งรวมทั้งมาตรฐานด้านผลิตผล ด้านปัจจัย และด้านกระบวนการ ในด้านผลิตผล สถานศึกษาจะต้องกำหนดมาตรฐานโดยคณะกรรมการสถานศึกษา เมื่อได้มีการจัดการศึกษาจนผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ ก็จะมีการกำหนดมาตรฐานให้สูงขึ้น และดำเนินการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง มาตรฐานด้านผลิตผลจะถูกยกระดับขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงมาตรฐานระดับเขตพื้นที่การศึกษา และมาตรฐานชาติ นอกจากนี้สถานศึกษาจะต้องแสดงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษา (Authorities) กล่าวคือ มีการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและนำไปปฏิบัติจนเกิดเป็นรูปธรรม

คุณภาพที่สถานศึกษาต้องให้ความสำคัญคือ คุณภาพของผลิตผล แต่การที่จะได้มาซึ่งคุณภาพของผลิตผลที่ลูกค้าพอใจนั้น จะต้องมาจากคุณภาพของกระบวนการ (Process Quality) และคุณภาพของบุคลากร (Human Quality) กระบวนการที่มีคุณภาพและคนที่มีคุณภาพเท่านั้น

จึงจะสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพได้ และกระบวนการที่มีคุณภาพจะต้องเป็นกระบวนการที่ครบวงจร คุณภาพของคนต้องได้รับการฝึกอบรม เพื่อให้ทำงานอย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ รู้ถึงวิธีทำงาน ที่ถูกต้องและจะต้องพัฒนาคุณภาพของคนในลักษณะที่สร้างบรรยากาศของการรักการเรียนรู้ให้ เกิดขึ้นในองค์กร ซึ่งจะทำให้มีการปรับปรุงงานและพัฒนาเทคโนโลยีได้ด้วยตนเอง มีมูลค่าเพิ่ม อยู่ในตัว

ความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา

มีผู้ให้ความหมายการประกันคุณภาพการศึกษาไว้หลายท่าน ดังนี้

อุทุมพร จามรมาน (2545, หน้า 1) ให้ความหมายการประกันคุณภาพการศึกษาว่า คือ การให้ความมั่นใจแก่เจ้าของเงินว่าทุกคนในหน่วยงานดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency) เพื่อผลผลิต ของหน่วยงานจะได้มีคุณภาพมากขึ้น

สมคิด พรหมจ้อย และสุพัตร์ พิบูลย์ (2544, หน้า 4) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหรือแนวทางปฏิบัติเพื่อควบคุมคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐาน การศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย การประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 7) ให้ความหมาย การประกัน คุณภาพการศึกษา หมายถึง การบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้ผู้รับบริการทางการศึกษา ทั้งผู้รับบริการโดยตรง ได้แก่ ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้รับบริการทางอ้อม ได้แก่ สถานประกอบการ ประชาชนและสังคม โดยรวมว่าการดำเนินงานของสถานศึกษา จะมีประสิทธิภาพ และทำให้ผู้เรียน มีคุณภาพหรือมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด การประกันคุณภาพ การศึกษานั้นมีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานของการป้องกัน ไม่ให้เกิดการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ และผลผลิตไม่มีคุณภาพ การประกันคุณภาพการศึกษาจึงหมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนด มาตรฐานคุณภาพการศึกษา และกระบวนการตรวจสอบ หรือการประเมินว่าเป็นไปตามมาตรฐาน คุณภาพการศึกษามากน้อยเพียงไร

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2549, หน้า 19) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษา คือ การพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไป ตามจุดมุ่งหมาย หลักการ และแนวการจัดการศึกษา ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ และมีการบริหารจัดการรวมทั้งการทำงานที่เน้นคุณภาพ เป็นการทำงานที่เป็น ระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้ โดยสถานศึกษาจะต้องมีการประกันคุณภาพภายในให้เป็นส่วนหนึ่ง ของการบริหาร และการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อพัฒนาคุณภาพให้เป็นไป

ตามมาตรฐาน แล้วรายงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบทุกปี และได้รับการประเมินคุณภาพภายนอก เพื่อชี้จุดเด่น จุดด้อย จุดควรพัฒนาให้สถานศึกษาได้พัฒนาคุณภาพต่อไป

Frazier (1997, pp. 116-117) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นกระบวนการ ที่มีเป้าหมาย ไม่ใช่การตรวจสอบคุณภาพหลังจากสิ้นสุดกระบวนการ แต่เป็นการให้ความสำคัญ การป้องกันข้อผิดพลาด โดยใช้การวิเคราะห์กระบวนการอย่างเป็นระบบ และมีการออกแบบ กระบวนการ เพื่อที่จะสามารถรวบรวมข้อมูลที่จะใช้ในการประเมิน และควบคุมปัญหาเพื่อ การตัดสินใจ และสามารถให้ข้อมูลแก่ผู้เกี่ยวข้องได้โดยเน้นให้ผู้บริหาร ครูและผู้เกี่ยวข้องอื่น กำกับติดตามและปรับปรุงแก้ไขกระบวนการของตนเอง ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องมีผู้ตรวจสอบคุณภาพ จากภายนอกก็ได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึง กระบวนการพัฒนา การศึกษาโดยการควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพจากภายในและภายนอก และตัดสินใจตาม เกณฑ์เพื่อสร้างความมั่นใจ เป็นหลักประกันต่อผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคมว่าสถานศึกษา สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ผู้เรียนที่จบการศึกษามีมาตรฐาน การศึกษา เป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งสถานศึกษาต้องมีการกำกับติดตาม และปรับปรุงแก้ไข กระบวนการของตนเองอย่างมีคุณภาพ

เทคนิควิธีการจัดการคุณภาพ

การดำเนินการในการประกันคุณภาพเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมีการ ทบทวนและติดตามกระบวนการผลิตอย่างใกล้ชิด ดังนั้นหลักการสำคัญในการนำไปสู่การประกัน คุณภาพจึงเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงคุณภาพเป็นหลัก โดยเฉพาะการเน้นที่การปรับปรุงกระบวนการ (Process Improvement) เพื่อจะนำไปสู่ความพึงพอใจของลูกค้า หลักการสำคัญๆ ในการนำไปสู่ การประกันคุณภาพมีดังนี้

1. หลักการเกี่ยวกับการจัดการให้ความบกพร่องมีค่าเป็นศูนย์ (Zero Defects Concept) ซึ่งเป็นแนวคิดของ ครอสมบี้ (Crosby, 1979, pp. 127-139 อ้างถึงใน เกื้อกนก เอื้อวงศ์, 2546, หน้า 18) ที่เน้นมาตรฐานการปฏิบัติงานให้มีความบกพร่องน้อยที่สุด จากความเชื่อว่าการผิดพลาดเกิดจาก สาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ การขาดความรู้และการขาดการเอาใจใส่การแก้ไขก็ต้องสร้างทัศนคติ ในการจัดการให้ความบกพร่องเป็นศูนย์ไปใช้เพื่อให้เกิดมาตรฐาน

2. หลักการปรับปรุงคุณภาพตามแนวคิดของ เดมมิง (Deming, 1986, p. 88 cited in Arcaro, 1995) ที่เน้นเทคนิคการปฏิบัติงานในกระบวนการทำงาน โดยใช้กฎระเบียบ มีการปรับปรุง คุณภาพอย่างต่อเนื่อง โดยมีการวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบแก้ไข และเลื่อนสู่ การวางแผนอีกอย่างต่อเนื่องก็จะเกิดคุณภาพซึ่งต่อมาจึงเกิดเป็นวงจร PDCA นั่นเอง

3. หลักการปรับปรุงคุณภาพตามแนวคิดของ จูราน (Juran, 1993 cited in Arcaro, 1995) จูรานมีแนวคิดคล้ายกับเดมมิง โดยให้ความหมายของคุณภาพ หมายถึง ความเหมาะสมสำหรับใช้ (Fitness for use) ทำให้คุณภาพมีความยืดหยุ่นและมีหลายระดับ โดยความเหมาะสมในการใช้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 5 ประการ คือ คุณภาพการออกแบบ (Quality of Design) คุณภาพการทำตามมาตรฐาน (Quality of Conformance) การใช้ได้ (Availability) ความปลอดภัย (Safety) อยู่ในสภาพดีขณะใช้ (Field use) จูรานแบ่งเงื่อนไขที่ทำให้การจัดการคุณภาพประสบความสำเร็จ ไว้ 3 ด้าน หรือเรียกว่า ไตรยางค์คุณภาพของจูราน ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ การวางแผนคุณภาพ (Quality Planning) การควบคุมคุณภาพ (Quality Control) การปรับปรุงคุณภาพ (Quality Improvement) โดยหลักการสำคัญของจูราน คือ สร้างความตระหนักและโอกาสในเรื่องคุณภาพที่ไม่มีกระบวนการที่จบสิ้น จะต้องดำเนินไปไม่หยุดยั้ง ไม่ใช่โปรแกรมสั้น ๆ โดยมีการยกย่องผู้ปฏิบัติงาน และให้ความสำคัญกับการใช้ภาวะผู้นำให้เป็นสิ่งจำเป็นและการฝึกอบรมเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการจะขาดไม่ได้ในเรื่องคุณภาพ

4. หลักการความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability) โดยเน้นที่ความสามารถในตรวจสอบบุคลากรและความรับผิดชอบขององค์กร โดย เลสซิงเกอร์ และมิลเกล (Lessinger, 1971, p. 9; Millken, 1971, p. 18 อ้างถึงใน เก่งกนก เอื้อวงศ์, 2546, หน้า 18) ที่เสนอแนะว่า การสร้างให้มีความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ จะพิจารณาทั้งในส่วนของกระบวนการและผลลัพธ์ที่ได้รับในการจัดการศึกษาศาสนศึกษา ควรมุ่งเน้นการปรับปรุงทั้งกระบวนการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะคิด และพฤติกรรมของผู้เรียน ดังนั้นจึงควรดูความสำเร็จในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของ โรงเรียนและจากผู้เรียน ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้จึงถือเป็นหลักประกันว่า นักเรียนทุกคนจะได้รับทักษะทางการศึกษาที่จำเป็นเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับชีวิตและการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

จากที่กล่าวมาจะพบว่าในหลักการประกันคุณภาพจะต้องมีการดำเนินการ โดยมี ผู้ปฏิบัติตามแผนที่กำหนด มีการตรวจสอบกระบวนการปฏิบัติงานและผลลัพธ์อย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการดำเนินงานที่ไม่จบสิ้น โดยเฉพาะคุณภาพของการศึกษานั้นควรได้รับการสร้างความตระหนักให้กับผู้บริหาร ครูผู้สอน โดยการให้ความสำคัญกับผู้ปฏิบัติงานมีการพัฒนาการเรียนรู้เพิ่มขึ้นตลอดเวลาของทีมปฏิบัติงาน และมีการทบทวนผลจากการดำเนินการ

ระบบประกันคุณภาพการศึกษาปัจจุบัน

ปัจจุบันพบว่า การดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษา มีหลากหลายรูปแบบ ทั้ง ต่างประเทศและในประเทศไทย หน่วยงานทางการศึกษาในประเทศไทย เช่น ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักงานคณะกรรมการ

การประถมศึกษาแห่งชาติและหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาก็ได้หารูปแบบที่เหมาะสมกับสถาบันของตนเอง อย่างไรก็ตามแม้จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างตามวัตถุประสงค์ของแต่ละสถาบัน แต่แนวคิดและระบบหลัก ๆ ที่พบเห็นทั้งในประเทศและต่างประเทศในการบริหารคุณภาพและประกันคุณภาพการศึกษาทั่วไปมี 8 รูปแบบ ได้แก่ ระบบการบริหารคุณภาพระบบของสถาบันองค์การมาตรฐานสากล (ISO) ระบบการจัดการคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management: TQM) ระบบ CIPP (Context Input Process Product) ระบบ CIPOI (Context Input Process Output Impact) ระบบซิกส์ ซิกมา (Six Sigma) ระบบ 5 ส ระบบการประเมินโดยใช้ดัชนีวัดผล (KPI) ระบบมัลคอม บัลดริจ (The Malcom Baldrige National Quality Assurance Award) โดยแต่ละระบบมีรายละเอียดดังนี้

1. ระบบการบริหารคุณภาพระบบของสถาบันองค์การมาตรฐานสากล (ISO)

การบริหารคุณภาพระบบหรือ ISO ย่อมาจาก International Organization for Standardization เดิมใช้คำย่อว่า IOS ซึ่งแปลเป็นความหมายไม่เหมาะสมต่อมาจึงเปลี่ยนเป็น ISO ที่สอดคล้องกับภาษากรีก แปลว่า เท่ากันหรือเหมือนกัน (เทวินทร์ สิริโชคชัยกุล, 2539, หน้า 14) ISO เป็นองค์การที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อเผยแพร่การค้าระหว่างประเทศ โดยแลกเปลี่ยนความสามารถในการผลิตสินค้าและบริการ ดังนั้นหน้าที่โดยรวม คือ การเผยแพร่และการรวบรวมมาตรฐานสากลต่าง ๆ จัดทำให้เป็นมาตรฐานที่เท่าเทียมกัน และเผยแพร่การใช้งานของมาตรฐานสากลเหล่านั้น สรุปได้ว่า ISO เป็นองค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐานมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ เจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ปัจจุบันมีสมาชิกซึ่งเป็นหน่วยงานมาตรฐานของแต่ละประเทศมากกว่า 110 ประเทศ องค์การ ISO โดยต่างมีพันธะสัญญาเพื่อต้องการพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งจะเข้าไปมีส่วนช่วยสนับสนุนการค้าระหว่างชาติโดยตรง

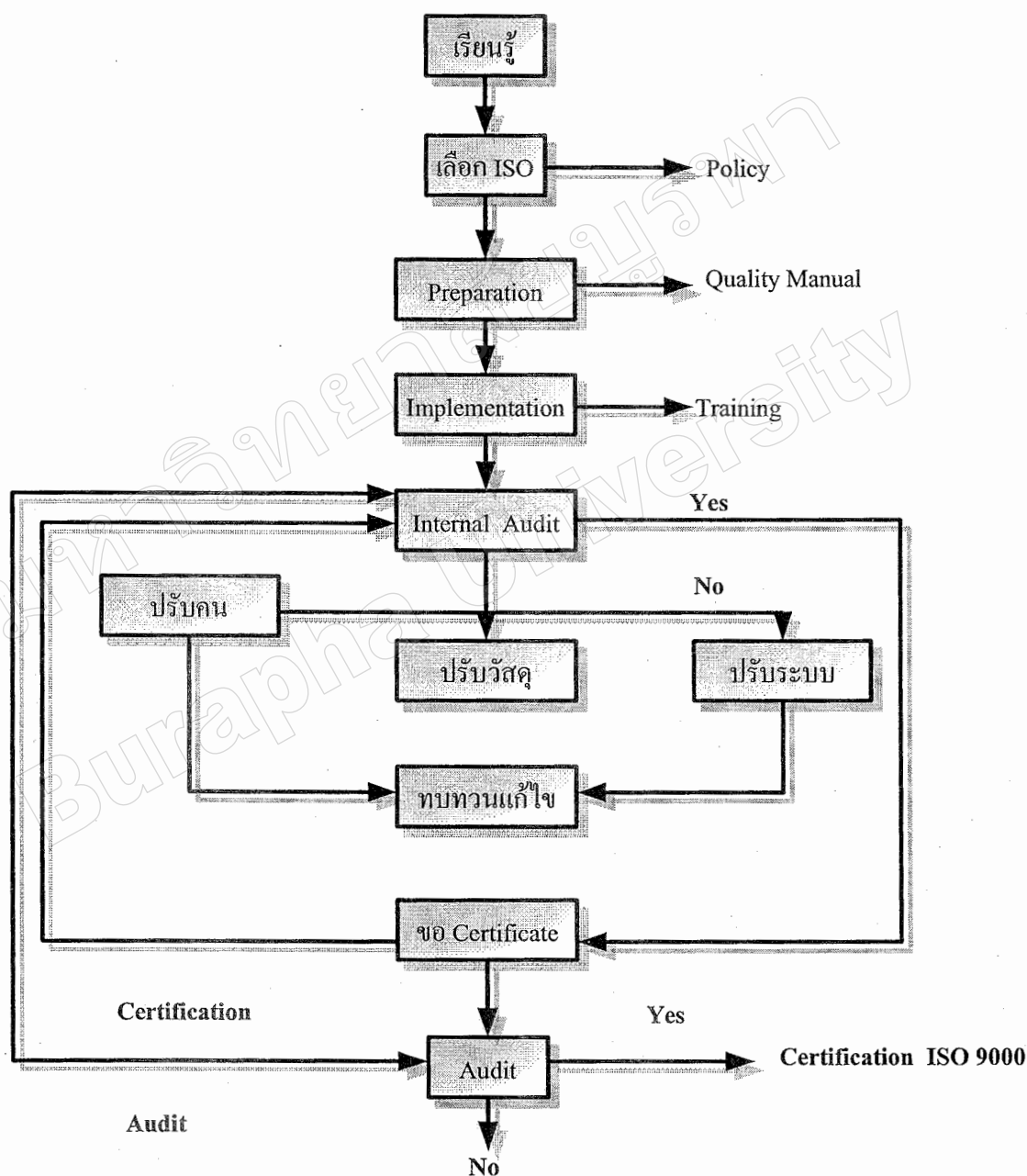
สำหรับประเทศไทยมีตัวแทนทางราชการของ ISO คือ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) กระทรวงอุตสาหกรรมเป็นผู้กำกับดูแลระบบคุณภาพโดยมีมาตรฐานไทยซึ่งก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2524 ประกอบด้วย ตัวแทนจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานมาตรฐานทั้งภาคเอกชน รัฐวิสาหกิจและราชการ ผู้ให้การสนับสนุนงานด้านมาตรฐาน เป็นมาตรฐานระบบคุณภาพ ISO 9000 ซึ่งแต่ละองค์กรต้องเลือกแบบของการประกันคุณภาพตามขีดความสามารถขององค์กรในการผลิตหรือบริการ และหากองค์กรที่ต้องการที่จะขึ้นทะเบียน ISO 9001, ISO 9002 และ ISO 9003 สามารถเลือกใช้ได้ตามลักษณะแต่ละฉบับ ดังนี้

ISO 9001 ใช้เมื่อ ผู้ส่งมอบประกันว่าในขั้นตอนทั้งหลายซึ่งอาจรวมการออกแบบ/การพัฒนา การผลิต การติดตั้งและการบริการเป็นไปตามข้อกำหนด

ISO 9002 ใช้เมื่อ ผู้ส่งมอบประกันว่าในขั้นตอนการผลิต การติดตั้งเป็นไปตามข้อกำหนด

ISO 9003 ใช้เมื่อ ผู้ส่งมอบประกันว่าในขั้นตอนตรวจสอบและทดสอบขั้นสุดท้ายทำเป็นไปตามข้อกำหนด

สำหรับทางการศึกษา ISO 9001 มีความเหมาะสมในการนำมาปรับมากที่สุด สามารถจำแนกขั้นตอนดำเนินการ ดังภาพที่ 4

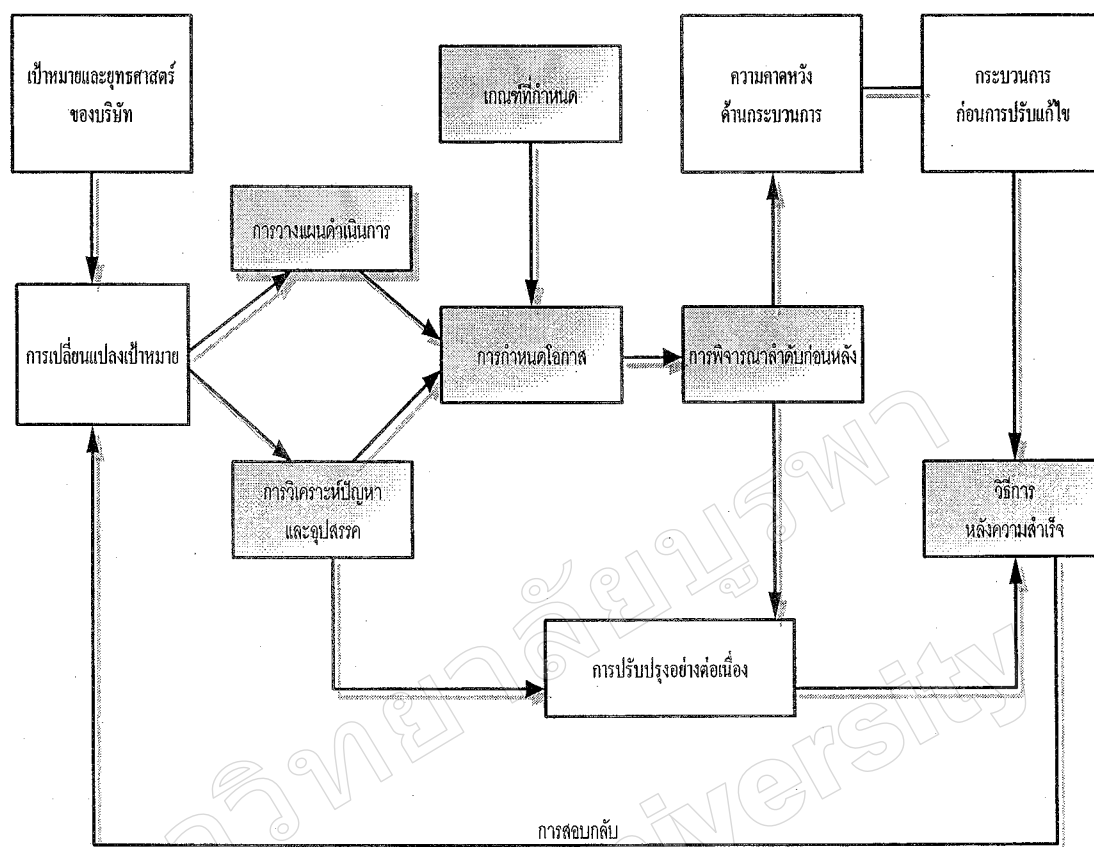
ภาพที่ 4 ขั้นตอนการดำเนินงานประกันคุณภาพโดยการนำ ISO 9001 ปรับใช้กับระบบการศึกษา
ระดับอุดมศึกษา (ทบทวนมหาวิทยาลัย, 2540)

สำหรับในทางการศึกษาได้นำข้อกำหนด 20 มาตรฐาน ของ ISO 9000 มาปรับใช้เพื่อ ความเหมาะสมทางการศึกษา 12 มาตรฐาน ได้แก่ ความรับผิดชอบในการจัดการ ระบบคุณภาพ การทบทวนข้อตกลง การควบคุมการออกแบบ การจัดซื้อ ผลิตภัณฑ์ที่ส่งมอบโดยผู้ซื้อ การควบคุม กระบวนการ การควบคุมผลผลิตที่ไม่เป็นไปตามกำหนด ปฏิบัติการแก้ไข การบันทึกคุณภาพ การติดตามคุณภาพภายใน และการฝึกอบรม (Freman, 1992 อ้างถึงใน อุทุมพร จามรมาน, 2543)

2. ระบบการจัดการคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management: TQM)

ระบบ Total Quality Management (TQM) หรือที่เรียกกันว่าระบบบริหารคุณภาพ โดยรวมเป็นระบบที่ปรับปรุงการวางแผน การจัดการ และการทำความเข้าใจในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับแต่ละบุคคลในแต่ละระดับเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพ ให้มีความยืดหยุ่นเพื่อที่จะ สามารถแข่งขันได้

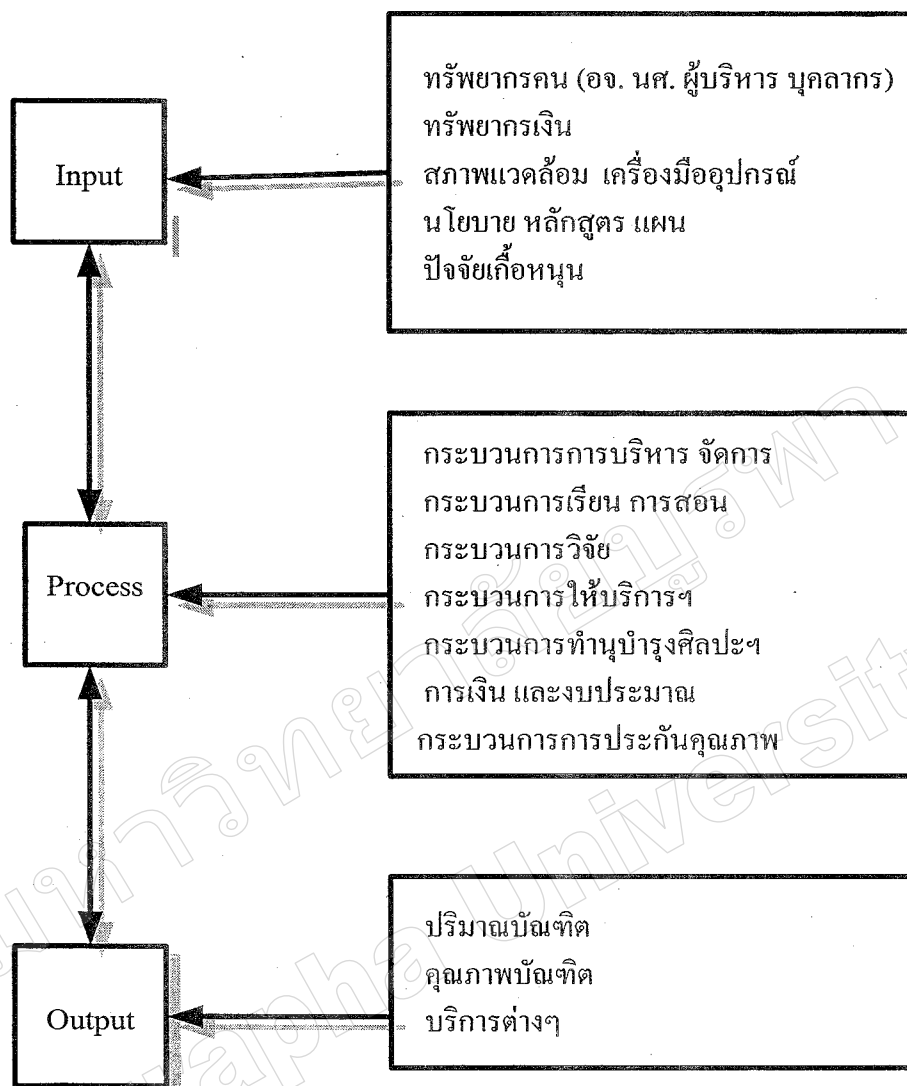
แกนสำคัญของระบบ TQM คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ส่วนสำคัญของกระบวนการอยู่ที่ การจัดการที่จำเป็นสำหรับระบบ เครื่องมือ และทีมงาน ซึ่งเตรียมขอบเขต ความก้าวหน้าของงานไว้เพื่อความพร้อมสำหรับการตรวจสอบ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ระบบมาตรฐานการประเมินแบบ Total Quality Management (TQM) (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2540)

3. ระบบ CIPP (Context Input Process Product)

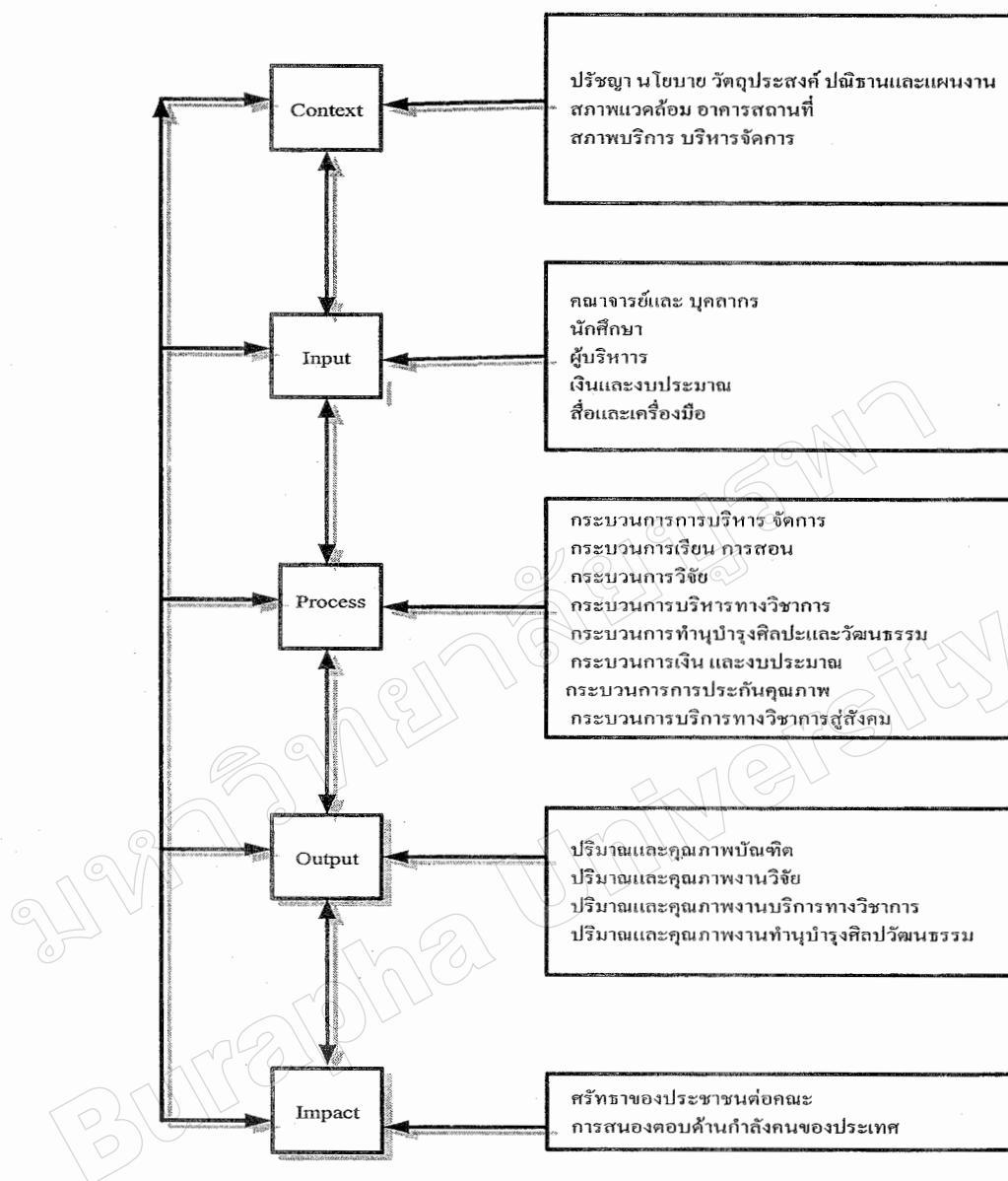
ระบบ CIPP ย่อมาจากชื่อเต็มขององค์ประกอบ 4 ด้าน คือ Context, Input, Process และ Product หมายถึง การประเมินตามด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง 4 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านการดำเนินการ และด้านผลผลิต ส่วนระบบ Input Process Output Impact และระบบ Input Process Output เป็นระบบพื้นฐานที่ใช้กับทุกวงการ ในการประกันคุณภาพการศึกษาสามารถใช้ระบบนี้ได้โดยพิจารณาถึงปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และปัจจัยผลผลิต (Output) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 การประกันคุณภาพระบบ Input Process Output (อุทุมพร จามรمان, 2543)

4. ระบบ CIPOI (Context Input Process Output Impact)

ระบบ CIPOI เป็นอักษรย่อของคำ 5 คำ คือ Context, Input, Process, Output และ Impact ดังนั้น ระบบ CIPOI จึงเป็นระบบคุณภาพที่ประเมินตามด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้ง 5 ด้าน คือ บริบท, ปัจจัยนำเข้า, ปัจจัยกระบวนการ, ผลผลิต และผลกระทบ ในด้านการนำมาใช้ในการประเมินนั้น อุทุมพร จามรมาน (2545, หน้า 43) ให้ความหมายว่าเป็นการประเมินด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง 5 ด้าน คือ บริบท ปัจจัย การดำเนินการ ผลผลิตและผลกระทบ ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 การประกันคุณภาพตามระบบ Context Input Process Output Impact (CIPOI) (อุทุมพร จามรمان, 2545, หน้า 43)

5. ระบบซิกม่า ซิกม่า (Six Sigma)

ซิกม่า ซิกม่า หมายถึง วิธีการทางคุณภาพที่พยายามให้กระบวนการการปฏิบัติต่าง ๆ ขององค์กรและผลผลิตเป็นไปตามนโยบายที่ใกล้ความจริงที่สุด โดยใช้หลักสถิติโดยใช้กฎระเบียบและเครื่องมือเพื่อปรับปรุงคุณภาพ ลดความแปรผันต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความบกพร่องน้อยที่สุด

Six Sigma ประกอบด้วย วงจรหลัก 5 ตัว (อุทุมพร จามรمان, 2545, หน้า 44) ที่เรียกว่า DPMO คือ นิยามปัญหา (Define) การวัดผล (Measure) การวิเคราะห์ผล (Analyze) การปรับปรุง (Improvement) และการควบคุมคุณภาพ (Control) มีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน โดย

ขั้นตอนแรก คือ การลงมือค้นหา หรือระบุปัญหาที่แท้จริงก่อนว่าคืออะไร (Define) ขั้นตอนที่สอง เป็นการหาสาเหตุที่เกี่ยวข้องหรือวัดว่าอยู่ตรงไหนและวิเคราะห์ (Analyze) ว่ากระบวนการที่ทำมีสภาพอย่างไร หรือปัญหาอยู่ที่ใด ขั้นตอนที่สามเป็นการลงมือปรับปรุงกระบวนการ/ สภาพการณ์ (Improvement) และขั้นตอนสุดท้ายเป็นการควบคุมรักษาความสำเร็จไว้ภายใต้เงื่อนไขความจำกัดของคน (Control) แนวปฏิบัติของ Six Sigma ในเรื่องของหลักการเก็บข้อมูลที่ถูกต้องและแม่นยำ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจทางธุรกิจที่ต้องการ ระบบ Six Sigma เป็นระบบที่บริษัทต่าง ๆ ในประเทศได้นำมาใช้โดยหยิบงานย่อยในหน่วยงาน มาพิจารณาตามขั้นตอนที่กล่าวมาโดยเน้นการหาค่าการกระจาย (Standard Deviation หรือ σ) เป็นตัวแทนการพิจารณาเกี่ยวกับค่าที่ได้จากลูกค่าตามข้อกำหนด ถ้าสอดคล้องกันก็นับว่าดี ถ้าไม่สอดคล้องกันก็ต้องแก้ไขปรับปรุง โดยถ้า σ ที่ต้องมีค่าต่ำซึ่งแสดงว่าผลการปฏิบัติงาน เกาะกลุ่มกันดีซึ่งต้องมีการกำหนดความหมายของค่า σ ไว้ด้วย

6. ระบบ 5 ส

กิจกรรม 5 ส เป็นระบบที่พัฒนาขึ้นในประเทศญี่ปุ่นเน้นการจัดการเรื่องความสะอาด เป็นระเบียบเป็นระบบที่เข้าใจง่ายและสร้างแนวร่วมของพนักงานหรือความร่วมมือได้ง่าย ถ้าสมาชิกขององค์กรเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คำว่า 5 ส ดังนี้

6.1 สะสาง ได้แก่ การจัดระเบียบของสิ่งของวางไว้เป็นพวกเดียวกัน

6.2 สะดวก ได้แก่ การจัดสิ่งที่ไม่ใช่ออกไป เก็บสิ่งที่จะใช้ในอนาคตไว้ในอีกที่หนึ่ง สิ่งที่ไม่ใช่อยกออกไว้ต่างหาก สิ่งที่ใช้เป็นบางครั้งเก็บไว้ในที่ทำงาน สิ่งที่ไม่ใช่เก็บไว้ใกล้ตัว

6.3 สะอาด ได้แก่ การทำความสะอาด ไม่มีของเสีย ไม่มีคราบ ไม่มีสิ่งแปลกปลอม และทุกสิ่งสะอาด ซึ่งสะอาดตรวจสอบได้

6.4 สุขลักษณะ เป็นการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอแล้วซ้ำอีกเพื่อรักษาสภาพ สะสาง สะดวก สะอาด ให้คงสภาพอยู่เสมอทั้งในสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และจิตใจของบุคคลซึ่งอาจทำได้ด้วยการดู (สายตาหรือใช้สีช่วย) เช่น หลักการใช้สี

6.5 สร้างนิสัยเป็นขั้นสุดท้ายที่ทำให้ 4 ส ข้างต้นเกิดขึ้นอย่างถาวร ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม 5 ส นั้น ได้อธิบายขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม 5 ส และประกาศให้เป็นนโยบายของหน่วยงานให้การศึกษาอบรมดูงานแก่พนักงานทุกคน จัดตั้งคณะกรรมการ 5 ส ติดตั้งโปสเตอร์ณรงค์ จัดแบ่งและทำผังพื้นที่รับผิดชอบ ถ่ายภาพสีสไลด์ก่อนทำกิจกรรมสำรวจพื้นที่รับผิดชอบตั้งหัวข้อในการปรับปรุง ตรวจสอบประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขตั้งมาตรฐาน 5 ส มีการตรวจเช็คพื้นที่ โดยผู้บริหารอยู่เสมอโดยมีการถ่ายรูปสไลด์ หลังทำกิจกรรมเก็บไว้เพื่อเปรียบเทียบ รายงานผล การดำเนินกิจกรรม ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ประมวลพื้นที่ประเมินผล

อย่างต่อเนื่อง (อุทุมพร จามรมาน, 2545, หน้า 51)

7. ระบบการประเมินโดยใช้ดัชนีวัดผล (KPI)

ระบบการประเมินโดยใช้ดัชนีวัดผล (Key Performance Indicator: KPI) เป็นวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในองค์กรที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการสมัยใหม่ KPI เป็นวิธีการประเมินที่พัฒนามาจากวิธีการประเมินผลตามผลการปฏิบัติงานที่ยึดผลสำเร็จของงาน หรือวัตถุประสงค์เป็นหลัก (Result or Objective Based Approach) (อลงกรณ์ มีสุทธา และสมิต สัจฉกร, 2546, หน้า 77) สำหรับตัวชี้วัดวัดผลการดำเนินงานหลัก (KPI) นั้นเป็นเครื่องมือหรือดัชนีที่ใช้ในการวัดหรือประเมินว่า ผลการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ขององค์กรเป็นอย่างไร ซึ่งการกำหนดตัวชี้วัดนั้นมีวิธีการหลายวิธี (พสุ เดชะรินทร์, 2545, หน้า 3) ในการจัดทำดัชนีวัดผลงานหลักก็มีหลายวิธี เช่น จัดทำจากलिขิตสมดุล (Balanced Scorecard: BSC) หรือจัดทำจากผลงานหลัก (Key Result Area: KRA) เป็นต้น การจัดทำ KPI จากलिขิตสมดุล (Balanced Scorecard: BSC) โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ 4 มุมมอง คือ ด้านการเงิน ลูกค้า กระบวนการภายในการเรียนรู้กับนวัตกรรม และพิจารณาว่าอะไรคือดัชนีวัดที่จะทำให้ทราบว่าองค์กรสามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ สำหรับการจัดทำจากผลงานหลัก (Key Result Area: KRA) เป็นการกำหนดผลงานหลักหรือสิ่งที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จ (KRA) ขององค์กรว่า ปัจจัยใดเป็นสิ่งที่ต้องการวัดหรือใช้ในการประเมิน เพื่อบ่งบอกว่าองค์กรประสบความสำเร็จใน KRA ในแต่ละด้าน (อลงกรณ์ มีสุทธา และสมิต สัจฉกร, 2546, หน้า 78)

8. ระบบมัลคอม บัลดริจ (The Malcolm Baldrige National Quality Assurance Award)

ระบบมัลคอม บัลดริจ (The Malcolm Baldrige National Quality Award Assurance) เป็นระบบการประกันคุณภาพที่มีฐานมาจากระบบการบริหารคุณภาพโดยรวม (TQM) โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่จะทำให้ผู้นำองค์กรมีความมั่นใจ มีการดำเนินการที่ต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความพึงพอใจของลูกค้าระยะยาว ร่วมกับการใช้แนวคิดของการกำหนดรางวัลแบบมัลคอม บัลดริจ (Malcolm Baldrige National Quality Award) ให้กับองค์กรที่ดีที่สุด การประกันคุณภาพระบบมัลคอม บัลดริจ เป็นแนวทางการตรวจสอบคุณภาพขององค์กรซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์ในการเริ่มดำเนินการไว้ 4 ประการดังนี้

8.1 ช่วยกระตุ้นให้บริษัทต่าง ๆ ในอเมริกามีการปรับปรุงคุณภาพ

8.2 เป็นวิธีการวัดประเมินผลเพื่อการปรับปรุงคุณภาพ

8.3 ใช้กำหนดแนวทางและขอบเขตการบริหารคุณภาพทั่วไปทั้งในวงการธุรกิจหน่วยงานภาครัฐ การวัดประเมินผลในองค์กรต่าง ๆ

8.4 ใช้เป็นแนวทางสำหรับองค์กรต่าง ๆ ในอเมริกาศึกษาเรื่องการบริหารคุณภาพ

ในการประเมินองค์การของระบบนี้จะมีการกำหนดคะแนนแต่ละองค์ประกอบในแต่ละส่วน คือ การขับเคลื่อน (Driver) ระบบ (System) การวัดความก้าวหน้า (Measures of Progress) และเป้าประสงค์ (Customer Focus and Satisfaction) คือ มีการวัดประเมินผลเป็นคะแนนรวม 1,000 คะแนน ในขอบเขตการดำเนินงาน 7 ด้าน คือ การใช้ภาวะผู้นำในองค์การ สารสนเทศ และการวิเคราะห์ แผนยุทธศาสตร์ การบริหารคุณภาพ การบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระบวนการคุณภาพและบทสรุปการดำเนินการ ความต้องการของลูกค้าและการจัดการที่เน้นลูกค้าเป็นสำคัญ (Bonstingl, 2001, pp. 114-115 อ้างถึงใน อภิธีร์ ทรงบัณฑิตย์, 2550, หน้า 41)

ระบบประกันคุณภาพการศึกษาในประเทศไทย

ในอดีตการศึกษาของไทยที่ผ่านมาขาดการกำหนดมาตรฐานการศึกษาระดับชาติ คุณภาพมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจึงมีความแตกต่างกัน ตลอดจนการขาดระบบประเมินผลที่เชื่อถือ ถึงแม้มีผลการประเมินอยู่บ้างก็ไม่ได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาเท่าที่ควร โดยมาตรฐานที่กำหนดขึ้นอาจเรียกว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่สถานศึกษาจะต้องมี แต่จุดสำคัญที่สุดอยู่ที่ผลผลิต คือ ผู้เรียน ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และมีความรับผิดชอบมากขึ้น สำหรับส่วนที่เป็นปัจจัยตัวป้อนในด้านทรัพยากร กระบวนการบริหารจัดการและกระบวนการเรียนการสอน แม้จะมีความสำคัญแต่สามารถจัดให้หลากหลายได้ ซึ่งความหลากหลายจะต้องคำนึงถึงผู้รับการศึกษาเป็นสำคัญ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2546, หน้า 6)

นอกจากนี้ระบบการศึกษาไทยที่ผ่านมามีความไม่พร้อมในการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง และเสมอภาคและมีคุณภาพอย่างเพียงพอ ปัญหาด้านการไม่สามารถสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มุ่งหวังซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายประการ ทั้งด้านโครงสร้าง กระบวนการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ และระบบสนับสนุนต่าง ๆ รวมทั้งกระบวนการที่ยังไม่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมใหม่ รวมทั้งปัญหาด้านการลงทุนทางการศึกษาที่ยังมีข้อจำกัดกับความสูญเปล่าทางการศึกษา นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกซึ่งมีผลกระทบต่อผู้เรียนในปัจจุบันเช่น ยาเสพติด ความยากจน ภาวะโภชนาการ ความเจ็บป่วยยังเป็นมูลเหตุสำคัญอีกด้วย (พนม พงษ์ไพบูลย์ และคณะ, 2546, หน้า 306) โดยเฉพาะในช่วงก่อนปฏิรูปการศึกษาที่พบว่า การจัดการศึกษายังไม่เป็นไปตามมาตรฐานและการศึกษาไทย นอกจากจะมีปัญหาในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแล้วยังมีปัญหาเรื่องอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น ผู้จบการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานยังไม่มีคุณภาพที่สังคมพอใจ โดยยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม มาตรฐานกลางที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการยังไม่มี ตลอดจนขาดความเข้มงวดในมาตรฐานความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม ขาดมาตรการที่จะกำกับติดตามให้โรงเรียนดำเนินการอย่างจริงจังจากความเชื่อที่ผ่านมว่าการแก้ปัญหาวิกฤตเหล่านี้

ได้ต้องพัฒนาคนโดยปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่มุ่งเน้นอนาคต โดยใช้การศึกษาให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและสร้างคุณภาพคน โดยพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งร่างกาย จิตใจและมีสมรรถนะในการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยการใช้ระบบการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ดังนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงได้กำหนดบทบัญญัติที่เกี่ยวกับแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพไว้ในมาตรา 43 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยในด้านการศึกษาโดยบัญญัติไว้ว่า บุคคลมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (พนม พงษ์ไพบูลย์ และคณะ, 2546, หน้า 18)

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นเป็นการศึกษาที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองของมนุษย์ โดยผู้ที่รับการศึกษาในระดับนี้เหมาะสมจะเป็นคนที่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างเหมาะสม ใช้ชีวิตได้อย่างถูกต้องสามารถเข้าใจตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เมื่อประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายการปฏิรูปการศึกษาทั้งหมดที่ว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กำหนดเรื่องการจัดการศึกษาที่ต้องมุ่งเน้นคุณภาพและมาตรฐาน โดยกำหนดไว้ในหมวดที่ 6 ว่าด้วยมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบประกันคุณภาพภายในและระบบประกันคุณภาพภายนอก โดยให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น กำหนดเรื่องมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษาไว้ในหมวด 6 มาตราที่ 47-51 มีรายละเอียด ดังนี้ (สมคิด พรหมจ้อย และสุพัตร์ พิบูลย์, 2544, หน้า 5-6)

มาตรา 47 ระบุสาระไว้ว่า ให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน และระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายนอก

มาตรา 48 ระบุสาระไว้ว่า ให้หน่วยงานต้นสังกัด และสถานศึกษาจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ถือว่าการประกันคุณภาพการศึกษาภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษา ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษา และรองรับมาตรฐานการประกันคุณภาพภายนอก

มาตรา 49 ระบุสาระไว้ว่า ให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษามีฐานะเป็นองค์กรมหาชนทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์ วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และ

ทำการประเมินผลจัดการศึกษาเพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยคำนึงถึง จุดมุ่งหมาย หลักการและแนวจัดการศึกษาในแต่ละระดับตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ ให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกแห่งอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุกห้าปีนับตั้งแต่ การประเมินครั้งสุดท้าย และเสนอผลการประเมินต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

มาตรา 50 ระบุสาระไว้ว่า ให้สถานศึกษาให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ตลอดจนให้บุคลากรคณะกรรมการของ สถานศึกษารวมทั้งผู้ปกครองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกัสถานศึกษา ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ พิจารณาเห็นว่า เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการกิจของสถานศึกษาตามคำร้องขอของสำนักงานรับรอง มาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา หรือบุคลากร หรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าว รับรองที่ทำการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษานั้น

มาตรา 51 ระบุสาระไว้ว่า ในกรณีผลการประเมินภายนอกของสถานศึกษาใดไม่ได้ตาม มาตรฐานที่กำหนด ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาจัดทำข้อเสนอและ การปรับปรุงแก้ไขต่อหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สถานศึกษาปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลาที่ กำหนด หากมิได้ดำเนินการดังกล่าว ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา รายงานต่อคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือคณะกรรมการการอุดมศึกษาเพื่อดำเนินการให้มี การแก้ไขปรับปรุง

ปัจจุบันได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติเกี่ยวกับ การพัฒนาคุณภาพการศึกษา ไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 4 แนวนโยบาย ด้านศาสนา สังคมการสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม มาตรา 80 (3) และ (4) รัฐต้อง ดำเนินการ (3) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมาย เพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้ก้าวหน้า ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข (4) ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรศาสนาและเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนา มาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมกันและสอดคล้องกับนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ (สำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ก, หน้า 3)

การประกันคุณภาพประกอบด้วยหลักการที่ต้องพิจารณา คือ ระบบการประกันคุณภาพ ไม่ใช่เรื่องของการชี้ถูกชี้ผิดหรือการตรวจสอบ แต่เป็นเครื่องมือที่ต้องใช้ควบคู่กับการกระจายอำนาจ

บริหารการศึกษา คือ มาตรฐานการศึกษาจะต้องสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ ให้ความสำคัญหลากหลาย และยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การประกันคุณภาพมีภารกิจหลัก 4 ส่วน ซึ่งต้องแยกบทบาทกันให้ชัดเจน ดังนี้

1. การกำหนดมาตรฐานหรือหลักเกณฑ์ของระบบการประกันคุณภาพเป็นหน้าที่ของ ส่วนกลาง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น
2. การประเมินภายในเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาในการพัฒนาระบบการประเมินภายใน โดยคณาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม
3. การประเมินภายนอกให้องค์การอิสระในรูปองค์การมหาชนทำหน้าที่ในการประเมิน ภายนอก การที่ให้องค์การอิสระทำหน้าที่นี้เพราะต้องการให้อิสระจากฝ่ายราชการและต้องทำ หน้าที่ประเมินทั้งสถานศึกษาของรัฐและเอกชน
4. การนำผลการประเมินไปใช้เพื่อการปรับปรุงเป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหารการศึกษา ระบบการประกันคุณภาพภายในนั้นให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้ มีการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาโดยให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารศึกษาที่ต้อง ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยจัดทำรายงานเสนอหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ เปิดเผยต่อสาธารณชนเป็นประจำทุกปี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและ เพื่อรองรับการประเมินคุณภาพภายนอก (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547, หน้า 17)

สำหรับการประเมินภายนอกนั้นจัดให้มีหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นตามอำนาจมาตรา 221 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติองค์การมหาชน พ.ศ. 2542 ประกอบกับมาตรา 49 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) พุทธศักราช 2543 มีฐานะเป็นองค์การมหาชนทำหน้าที่พัฒนากฎเกณฑ์ วิธีการ ประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษา เพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพ ของสถานศึกษาทุกแห่งต้องได้รับการประเมินคุณภาพภายนอกโดยคณะผู้ประเมินภายนอกที่ปฏิบัติ หน้าที่ประเมินโดยทำการประเมินเพื่อยืนยันสภาพจริงในการพัฒนาของสถานศึกษาตามมาตรฐาน ที่ได้รับอนุมัติในหลักการจากคณะรัฐมนตรี จำนวน 14 มาตรฐาน (จาก 27 มาตรฐาน) (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 4) โดยมีการประเมินเพื่อการพัฒนาและตรวจสอบ จุดที่สถานศึกษาจะพัฒนาต่อไป เพื่อนำมาประมวลและสรุปผลการตรวจเยี่ยมและให้ข้อเสนอแนะ แก่สถานศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพมากขึ้นซึ่งสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) จะมีการติดตามผลต่อเนื่องไปสู่มาตรฐาน

การศึกษาโดยมีกระบวนการกำกับติดตามดูแลให้มีการนำข้อค้นพบ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ที่ได้รับการตรวจสอบไปใช้ในกระบวนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการปฏิบัติตาม แผนการปรับปรุงคุณภาพของสถานศึกษาสม่ำเสมอเป็นการสร้างระบบที่เชื่อมโยงไปสู่การประเมิน ตนเองและประเมินภายนอกในโอกาสต่อไป ในการติดตามผลการพัฒนาของสถานศึกษา อาจดำเนินการโดยสถานศึกษาจัดทำแผนพัฒนาและรายงานผลการดำเนินงานของสถานศึกษาให้ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ทราบ รวมทั้งติดตาม การส่งเสริมสนับสนุนของหน่วยงานต้นสังกัดในการพัฒนาสถานศึกษาตามข้อเสนอแนะ จากประเมินภายนอกแล้วรายงานให้สาธารณชนรับทราบ และอาจติดตามตรวจสอบสถานศึกษา บางแห่งเพื่อให้ทราบว่าสถานศึกษาได้ใช้ผลการประเมินในการปรับปรุงแก้ไขภายในระยะเวลา ที่กำหนดหรือไม่ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2546, หน้า 12-13)

ระบบการประกันคุณภาพทางการศึกษา มีแนวคิดเพื่อส่งเสริมและเสนอแนวทางเกี่ยวกับการ พัฒนาคุณภาพทางการศึกษา โดยมีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ, 2546, หน้า 6-7)

1. การควบคุมคุณภาพ เป็นการกำหนดมาตรฐานคุณภาพและการพัฒนาสถานศึกษาให้ เข้าสู่มาตรฐาน
2. การตรวจสอบคุณภาพ เป็นการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตาม มาตรฐานที่กำหนด
3. การประเมินคุณภาพ เป็นการประเมินคุณภาพของสถานศึกษา โดยหน่วยงานที่กำกับ ดูแลในเขตพื้นที่ และหน่วยงานต้นสังกัดในส่วนกลาง ซึ่งถึงแม้จะเป็นบุคคลภายนอกแต่ก็ยังถือว่าเป็น การประกันภายใน เพราะดำเนินการโดยหน่วยงานที่อยู่ในสายการบริหารของสถานศึกษา ซึ่ง จะดำเนินการตรวจสอบและประเมินสถานศึกษาเป็นระยะ ๆ ตามที่กำหนดโดยหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษามีการพัฒนาคุณภาพอันเป็นการเตรียม ความพร้อมก่อนรับการประเมินภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ การศึกษาซึ่งเป็นองค์กรมหาชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546, หน้า 15) ได้กล่าวถึง หลักการ และเงื่อนไขสำคัญบางประการในการประกันคุณภาพการศึกษาที่ดีคือ

1. การกระจายอำนาจ (Decentralization) สถานศึกษาจะพัฒนาคุณภาพให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลได้อย่างเต็มที่เมื่อสถานศึกษาต้องมีความเป็นอิสระเพียงพอที่จะคิดและตัดสินใจ

ทั้งด้านการบริหาร วิชาการและการใช้จ่ายงบประมาณสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ต้องการให้มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาสู่ สถานศึกษาและท้องถิ่นมากที่สุด

2. การมีส่วนร่วม (Participation) โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กับผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเข้าร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมิน และ ร่วมรับผิดชอบกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

3. การเสริมสร้างพลัง (Empowerment) โดยสร้างความรู้ ทักษะ และความมั่นใจแก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสร้างโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4. การสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อในพันธภาวะ (Accountability) การศึกษามีใช้ เรื่องของคนใดคนหนึ่ง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของทุกคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการ การศึกษาของสถานศึกษานั้น จึงต้องสร้างให้ทุกคนมีจิตสำนึกในหน้าที่ของตนที่มีต่อการศึกษา นอกจากนี้กระบวนการทำงานและผลงานของสถานศึกษาแห่งนั้น ต้องสามารถตรวจสอบได้ทุกเมื่อ โดยสังคมและประชาชน

5. การปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง (Continuous Quality Improvement) การตรวจสอบ ทั้งภายในและภายนอกในบริบทของการประกันคุณภาพ มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อให้ได้ข้อมูล ย้อนกลับสำหรับใช้ในการวางแผน เพื่อการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่องมิใช่การจับผิดหรือ การตัดสินให้รางวัลหรือให้โทษ

หลักการ แนวคิด และกรอบการประกันคุณภาพการศึกษา

หลักการการศึกษาเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองของคนเรา คนที่ได้รับ การศึกษาอย่างเหมาะสมก็คือ คนที่จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างถูกต้องตามครรลองคลองธรรม และได้รับสิ่งดี ๆ การศึกษามีใช้เป็นเพียงการใช้ชีวิตระยะเวลาหนึ่งในสถานศึกษาเท่านั้น แต่เป็น เสมือนปัจจัยในการดำรงชีวิตที่ทุกคนต้องแสวงหาและเพิ่มพูนอยู่ตลอดเวลาเพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัวยุคใหม่ การทำงาน ตลอดจนความก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศ ยิ่งในยุคสมัยที่ การเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็วในกระแสโลกาภิวัตน์ที่นำ เทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ ไปจนถึงรูปแบบการใช้ชีวิตและวัฒนธรรมใหม่ ๆ มาสู่สังคมไทย การศึกษายังเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้คนมีหลักคิด รู้จักใคร่ครวญ เลือกรับ ปรับตัวกับ เหตุการณ์และสิ่งใหม่ ที่เข้ามาสู่ชีวิตตลอดเวลา ระบบการศึกษาจะต้องตอบสนองการทำงานในยุค ข้อมูลข่าวสาร การจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการมากกว่า ที่เป็นมาในอดีต บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้สอนจะต้องเปลี่ยนแปลง

ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ คุณภาพทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญยิ่ง ทรัพยากรมนุษย์ส่วนหนึ่งจะมาจากการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากระบบสถานศึกษา ในขณะที่สังคมโลกพัฒนาเปลี่ยนแปลงเร็ว การศึกษาในระบบสถานศึกษาจำเป็นต้องตอบสนองพัฒนา ศักยภาพของเยาวชนให้สอดคล้องกับลักษณะสังคมทั้งปัจจุบันและอนาคต

การศึกษาขั้นพื้นฐานที่กระทรวงศึกษาธิการกำลังดำเนินการอยู่ขณะนี้จะต้องเป็น การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย โดยให้ทุกคนมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทาง คุณภาพการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้คนไทยดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข มีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ ดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมและศักดิ์ศรี พัฒนา ตนเอง และมีบทบาทร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม

การจัดการศึกษา คือ การให้บริการทางการศึกษาที่ตอบสนองต่อความพึงพอใจของ นักเรียน ผู้ปกครองให้เป็นไปตามมาตรฐานของหลักสูตร ซึ่งก่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล โดยใช้เทคนิคกระบวนการที่ทำให้เชื่อว่า ผลที่ได้จะสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ เพื่อนำไปสู่ระบบการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ดังนั้น คุณภาพการศึกษาจึงหมายถึง คุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ตามปณิธาน และแนวคิดของการจัดการศึกษา ตามนโยบายพัฒนาการศึกษาของ ประเทศ ที่ตอบสนองต่อความพึงพอใจของนักเรียนและผู้ปกครอง รวมถึงสาธารณชนให้เป็นไป ตามมาตรฐานหลักสูตรได้อย่างเหมาะสม

1. ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา

ระบบประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาการศึกษา ทุกระดับจำแนกได้เป็น 2 ส่วน คือ การประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก (สมคิด พรหมจรรย์ และสุพัตร์ พิบูลย์, 2544, หน้า 5)

1.1 การประกันคุณภาพภายใน หมายถึง การติดตามตรวจสอบและตัดสินคุณภาพ/ มาตรฐานจากภายใน โดยบุคลากรของสถานบริการศึกษาเอง หรือหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่ กำกับดูแลสถานศึกษานั้น

1.2 การประกันคุณภาพภายนอก หมายถึง การติดตามตรวจสอบและตัดสินคุณภาพ/ มาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ การศึกษา หรือบุคคล หรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง เพื่อการประกันคุณภาพ และพัฒนาคุณภาพ/ มาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

2. ปัจจัยที่จะส่งผลให้การศึกษาามีคุณภาพ

ปัจจัยที่จะส่งผลให้การศึกษาามีคุณภาพ ได้แก่ (สมศักดิ์ สันธุระเวช, 2542, หน้า 149-150)

2.1 หลักสูตร จะต้องให้ความสำคัญต่อผู้เรียน ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อรับความเป็นสังคมนานาชาติ และความเป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร นั่นคือรัฐจะต้องพัฒนาปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ การพัฒนาความเป็นสากลในส่วนของหลักสูตร จะต้องปลูกฝังเรื่องทักษะในการดำรงชีวิต และทักษะขั้นพื้นฐานอย่างเพียงพอในการที่จะไปศึกษาต่อหรือออกไปประกอบอาชีพ

2.2 การจัดการเรียนรู้ จะต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ และสามารถนำความรู้ในวิชาชีพต่าง ๆ ไปบูรณาการใช้ในการดำรงชีวิต

2.3 ครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารการศึกษาต้องมีภาวะผู้นำ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการระบบคุณภาพ มีการควบคุมคุณภาพ มีการทำงานที่เป็นมาตรฐาน มีการทำงานเป็นทีม ให้ทุกคนมีส่วนร่วมสามารถพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีระบบการสร้างขวัญกำลังใจ จัดทำธรรมเนียมสถานศึกษา ระบบสารสนเทศ การทบทวนคุณภาพของสถานศึกษา เพื่อปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีระบบการรายงานต่อผู้ปกครอง ชุมชนและหน่วยเหนือ ฯลฯ

ผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข มีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและชุมชน จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ปลูกเร้า จูงใจ เสริมแรงให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ รู้วิธีการเรียนรู้ มีส่วนร่วม มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่มเพื่อปรับปรุงตนเอง และยอมรับผู้อื่นได้ สามารถสร้างสรรค์ระดมองค์ความรู้ด้วยตนเอง พัฒนาระบบการคิดระดับสูง ฝึกปฏิบัติจริง ฯลฯ

2.4 กระบวนการบริหารจัดการ การบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพต้องมุ่งให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างบุคลากรและหน่วยงาน มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษา ตลอดจนให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน มีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการจัดการศึกษา การบริหารในระดับเขตพื้นที่การศึกษาจะต้องมีการพัฒนาให้มีการทำงานที่มีเอกภาพและประสิทธิภาพ มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา มีระบบการกำกับ ตรวจสอบและประเมินความก้าวหน้าระบบการรายงานที่เป็นมาตรฐาน เครือข่ายการศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษาต้องจัดทำทั้งเครือข่ายการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ เครือข่ายการบริหารและเครือข่ายชุมชน ต้องนำองค์การบริหารส่วนตำบลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชื่อมต่อกับกลไกการบริหารทางการศึกษารวมทั้งระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษา

ในส่วน of สถานศึกษาต้องให้บริหารโดยอิสระตามนโยบายกระจายอำนาจ โดยความเห็นชอบภายใต้การบริหารงานของคณะกรรมการสถานศึกษา ที่มาจากผู้บริหารสถานศึกษา

ครูและประชาชนให้มีการกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุด เช่น สามารถตัดสินใจได้ในทุกระดับ สามารถจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น สามารถอนุมัติหลักสูตรโดยคณะกรรมการสถานศึกษานับพื้นฐานที่ว่า ถ้าสถานศึกษาได้ตัดสินใจเองแล้วจะเป็นการตัดสินใจที่ดีที่สุด

การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นกระบวนการที่จะผลักดันให้ปัจจัยต่าง ๆ มีคุณภาพ และนำไปสู่การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง

3. หลักการประกันคุณภาพการศึกษา

ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อสร้างความมั่นใจในคุณภาพของการจัดการศึกษา สถานศึกษาจะต้องแสดงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ (Accountability) ต่อผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน นั่นคือ ผลผลิตต้องตอบสนองต่อลูกค้าและเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ด้านผู้ปกครองต้องเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง และชุมชน ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบ ร่วมตัดสินใจ ในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษา สถานศึกษาต้องแสดงภาระหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบต่อมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งรวมทั้งมาตรฐานด้านผลผลิต ด้านปัจจัย และด้านกระบวนการ ในด้านผลผลิตสถานศึกษาจะต้องกำหนดมาตรฐานโดยคณะกรรมการสถานศึกษา เมื่อได้มีการจัดการศึกษาจนผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ก็จะต้องมีการกำหนดมาตรฐานให้สูงขึ้น และดำเนินการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง มาตรฐานด้านผลผลิตจะถูกลดระดับให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงมาตรฐานระดับเขตพื้นที่การศึกษาและมาตรฐานชาติ นอกจากนี้สถานศึกษาจะต้องแสดงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษา (Authorities) กล่าวคือ มีการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและนำไปปฏิบัติจนเกิดเป็นรูปธรรม

คุณภาพที่สถานศึกษาต้องให้ความสำคัญคือ คุณภาพของผลผลิต แต่การที่จะได้มาซึ่งคุณภาพของผลผลิตที่ถูกคำพอนั้น จะต้องมาจากคุณภาพของกระบวนการ (Process Quality) และคุณภาพของบุคลากร (Human Quality) กระบวนการที่มีคุณภาพและคนที่มีคุณภาพเท่านั้น จึงจะสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพได้ และกระบวนการที่มีคุณภาพจะต้องเป็นกระบวนการที่ครบวงจร คุณภาพของคนต้องได้รับการฝึกอบรม เพื่อให้ทำงานอย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพ รู้ถึงวิธีทำงาน ที่ถูกต้องและจะต้องพัฒนาคุณภาพของคนในลักษณะที่สร้างบรรยากาศของการรักการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในองค์กร ซึ่งจะทำให้มีการปรับปรุงงานและพัฒนาเทคโนโลยีได้ด้วยตนเอง มีมูลค่าเพิ่มอยู่ในตัว

สมศักดิ์ สันธุระเวช (2542, หน้า 151) กล่าวว่า ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด มีหลักการดังนี้

1. รัฐกระจายอำนาจ การกำหนดนโยบายการบริหาร งานวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และทรัพยากรให้เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาทุกระดับและทุกประเภท (Decentralizing)
2. รัฐสนับสนุนให้ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษา
3. รัฐจะต้องจัดให้มีการควบคุมคุณภาพการศึกษา มีระบบการตรวจสอบ และแทรกแซงคุณภาพการศึกษา และระบบการประเมินคุณภาพการศึกษา

พงศ์เทพ จิระโร (2546, หน้า 20) กล่าวว่า จากการศึกษาหลักการสำคัญในการประกันคุณภาพการศึกษาจากหลายแหล่ง สรุปได้ดังนี้

1. ความพึงพอใจ ความมั่นใจของผู้รับบริการทางการศึกษา ได้แก่ ผู้เรียน ผู้ปกครอง ต้นสังกัด ชุมชนและท้องถิ่น
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานจัดการศึกษาทุกฝ่ายทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ
3. การดำเนินงานที่เป็นระบบมีมาตรฐาน และประสิทธิภาพนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ชัดเจน โดยมีการจัดทำเอกสารที่เป็นแนวทางดำเนินงานและการติดตามกำกับกับการดำเนินงานที่ชัดเจน เช่น แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา คู่มือนโยบาย คู่มือดำเนินงานและคู่มือปฏิบัติงาน เป็นต้น
4. การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินที่เป็นระบบสม่ำเสมอต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจว่าการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้
5. การรายงานการดำเนินงาน ผลการดำเนินงานตามแผน และเป้าหมายที่กำหนดให้ชัดเจน ตรวจสอบได้

เทียน ทองแก้ว (2549, หน้า 23-26) กล่าวว่า แนวคิดและหลักการในการประกันคุณภาพการศึกษา คือ การสร้างความมั่นใจให้ผู้บริโภคหรือการบริการทั้งทางตรงและทางอ้อมว่า การดำเนินงานของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ และมาตรฐานการศึกษาระดับต่าง ๆ นอกจากนั้นยังป้องกันไม่ให้เกิดผลผลิตหรือการบริหารที่ไม่ได้คุณภาพ

ในการการประกันคุณภาพการศึกษาที่ดำเนินการในปัจจุบันนี้ ประกอบด้วย การดำเนินงาน 3 ส่วนที่สำคัญ ดังนี้

1. การควบคุมคุณภาพการศึกษา (Quality Control)

1.1 การกำหนดมาตรฐาน

1.1.1 จัดทำมาตรฐานการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นจากมาตรฐานนานาชาติ โดยคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้แทนครู

ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ

1.1.2 จัดทำข้อมูลพื้นฐานด้านปัจจัย กระบวนการและผลผลิตของสถานศึกษา

1.2 การพัฒนาเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา

1.2.1 พัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และพัฒนากระตุ้นใจให้ผู้ร่วมงานรู้จักและรักการเรียนรู้อยู่เสมอ เน้นให้บุคลากรในองค์กรมีความคิดริเริ่ม เพื่อการสร้างสรรค์ปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

1.2.2 มีการสร้างจิตสำนึกของผู้ร่วมงานให้เห็นว่าการปรับปรุงคุณภาพจะต้องปรับปรุงอยู่ตลอดเวลาและเป็นหน้าที่ของทุกคน

1.2.3 เป็นสมาชิกชมรมวิชาชีพครูหรือสมาชิกชมรมทางวิชาการของเขตพื้นที่การศึกษาและเป็นเครือข่ายศูนย์วิทยบริการ

1.2.4 จัดทำธรรมนูญการศึกษา

1.2.5 พัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

1.2.6 ดำเนินการบริหารคุณภาพ (Quality Management) โดยมุ่งเน้นผลผลิต (นักเรียน) ที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า ดังนี้

1.2.6.1 ควบคุมคุณภาพและประเมินตนเองในทุก ๆ กิจกรรมของกระบวนการบริหาร และกระบวนการจัดเรียนรู้ โดยใช้วงจรควบคุมคุณภาพ (Quality Control Circle PDCA) ของเดมมิง

1.2.6.2 มีการทำงานเป็นมาตรฐาน โดยควบคุมกระบวนการคุณภาพ เช่น

1.2.6.2.1 คู่มือนโยบาย

1.2.6.2.2 คู่มือขั้นตอนการทำงาน/ แนวปฏิบัติ/ วิธีการ

1.2.6.2.3 คู่มือการทำงาน/ แผนการสอน (แผนการจัดการเรียนรู้)

1.2.6.3 ต้องให้ทุกคนในองค์กรมีส่วนร่วม (Total Participation) เพื่อให้พลังงานที่มีอยู่อย่างไม่จำกัดของทุกคนในองค์กร ร่วมกันพัฒนาให้ตรงตามความต้องการของลูกค้าและความต้องการที่เปลี่ยนแปลง

1.2.6.4 มีการทำงานเป็นทีมในทุกระดับ เน้นให้ทุกคนมีอำนาจตัดสินใจ ซึ่งจะส่งผลให้ปรับปรุงและสร้างขวัญกำลังใจและทัศนคติที่ดี

1.2.7 พัฒนาระบบสารสนเทศของสถานศึกษา

1.2.8 ระดมความร่วมมือจากชุมชนและเอกชน

2. การตรวจสอบคุณภาพ หรือการทบทวนคุณภาพภายใน (Internal Audit or Internal School Review)

2.1 สถานศึกษาต้องดำเนินการทบทวนคุณภาพภายในด้านคุณภาพสถานศึกษาและคุณภาพการจัดการเรียนรู้ทุกปี โดยคณะทำงานของสถานศึกษา

2.2 นำผลการทบทวนคุณภาพมาดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด

3. การประเมินคุณภาพการศึกษา (Quality Assessment)

สถานศึกษาควรกำหนดให้มีการประเมินความก้าวหน้า และประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการของสถานศึกษาในทุก ๆ แผนงาน แล้วนำผลมาพัฒนาปรับปรุง

การดำเนินการทั้ง 3 ประการ เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ และส่งผลซึ่งกันและกัน กระบวนการแทรกแซงคุณภาพการศึกษา สามารถดำเนินการทั้งในระหว่างกิจกรรมการควบคุมคุณภาพการศึกษา และในกิจกรรมการประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศักดิ์ สันธุระเวช, 2542, หน้า 152)

กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ออกกฎกระทรวงว่าด้วย ระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและปฐมวัย พ.ศ. 2546 ลงวันที่ 26 กรกฎาคม 2546 ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย

1. การจัดระบบบริหารและสารสนเทศ
2. การพัฒนามาตรฐานการศึกษา
3. การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
4. การดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
5. การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษา
6. การประเมินคุณภาพการศึกษา
7. การรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี
8. การผลุกระบบการประกันคุณภาพการศึกษา

กฎกระทรวงดังกล่าว ได้ระบุถึงหลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา โดยให้สถานศึกษาดำเนินการดังนี้

1. จัดโครงสร้างการบริหารที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา

2. แต่งตั้งคณะกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา โดยให้มีอำนาจและหน้าที่ดังนี้

2.1 กำหนดแนวทางและวิธีการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา

2.2 กำกับ ติดตามและให้ความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา

2.3 เสนอสถานศึกษาแต่งตั้งคณะบุคคลทำหน้าที่ตรวจสอบ ทบทวน และรายงานคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา

3. จัดระบบสารสนเทศที่มีข้อมูลอย่างเพียงพอต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา

4. กำหนดมาตรฐานการศึกษาระดับสถานศึกษาที่ครอบคลุมสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพผู้เรียน สถานศึกษา ท้องถิ่น และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

5. จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาโดยคำนึงถึงหลักและครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้

5.1 เป็นแผนที่ใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความจำเป็นอย่างเป็นระบบ และมีแผนปฏิบัติการประจำปีรองรับ

5.2 กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย และสภาพความสำเร็จของการพัฒนาไว้อย่างต่อเนื่อง ชัดเจน และเป็นรูปธรรม

5.3 กำหนดวิธีดำเนินงานที่มีหลักวิชาการหรือผลการวิจัยหรือข้อมูลเชิงประจักษ์ที่อ้างอิงได้ ให้ครอบคลุมการพัฒนาด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

5.4 กำหนดแหล่งวิชาการภายนอกที่ให้การสนับสนุนทางวิชาการ

5.5 กำหนดบทบาทหน้าที่ให้บุคลากรของสถานศึกษาทุกคนรวมทั้งผู้เรียนรับผิดชอบ และดำเนินงานตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.6 กำหนดบทบาทหน้าที่และแนวทางให้บิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคลากรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

5.7 กำหนดการใช้งบประมาณและทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา รวมทั้งการกำกับ ติดตาม การดำเนินงานให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

7. ให้คณะบุคคล ดำเนินการตรวจสอบ ทบทวน และรายงานการดำเนินงานตาม แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาในการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษา ภายในสถานศึกษา ให้ใช้วิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม โดยให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อนำ ผลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

8. จัดให้ผู้เรียนทุกคนในทุกระดับช่วงชั้นที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดได้รับการประเมินผลสัมฤทธิ์ในวิชาแกนหลักและคุณลักษณะที่สำคัญด้วยกระบวนการและวิธีการที่ได้ มาตรฐาน

9. จัดทำรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี โดยระบุความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด ในแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา พร้อมหลักฐานข้อมูลและผลการประเมิน ผลสัมฤทธิ์ตามข้อ 10 เสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชน

10. ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาส่งเสริม สนับสนุนและ ร่วมดำเนินงานตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาดังนี้

10.1 จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

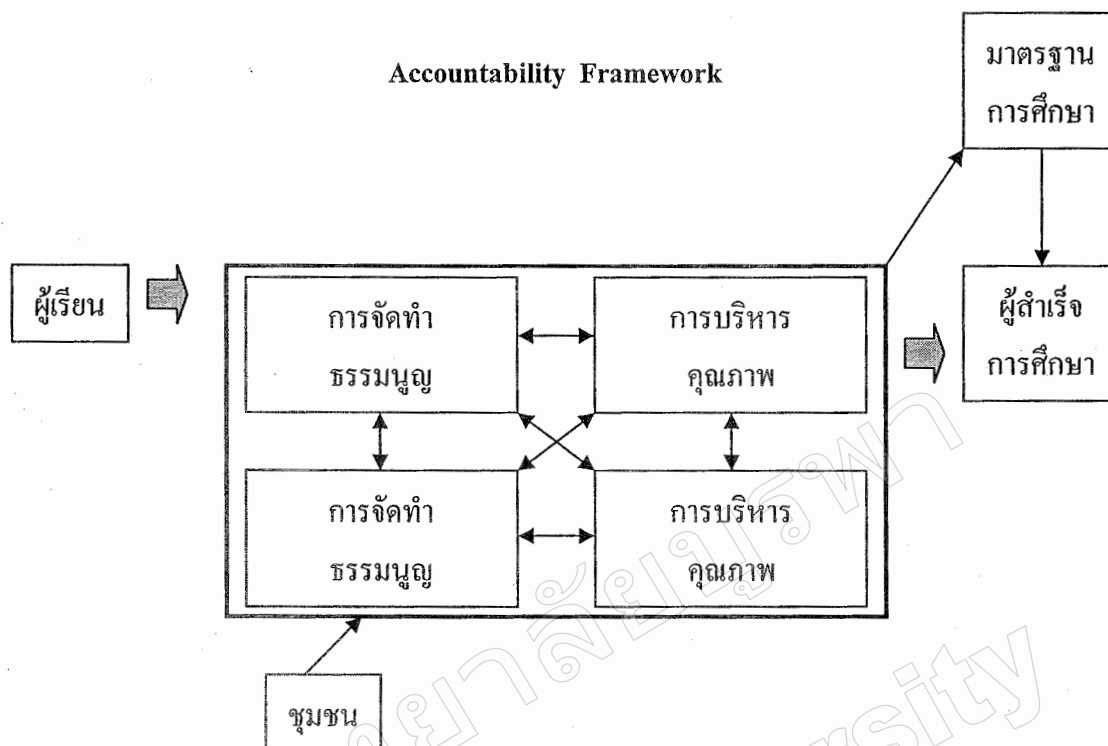
10.2 จัดให้มีการกำหนดสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ ในวิชาแกนหลักของสถานศึกษาร่วมกันเป็นรายปีหรือเป็นรายภาค

10.3 จัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในวิชาแกนหลัก และคุณลักษณะที่สำคัญด้วย กระบวนการและวิธีการที่ได้มาตรฐาน

4. ระดับการประกันคุณภาพการศึกษา

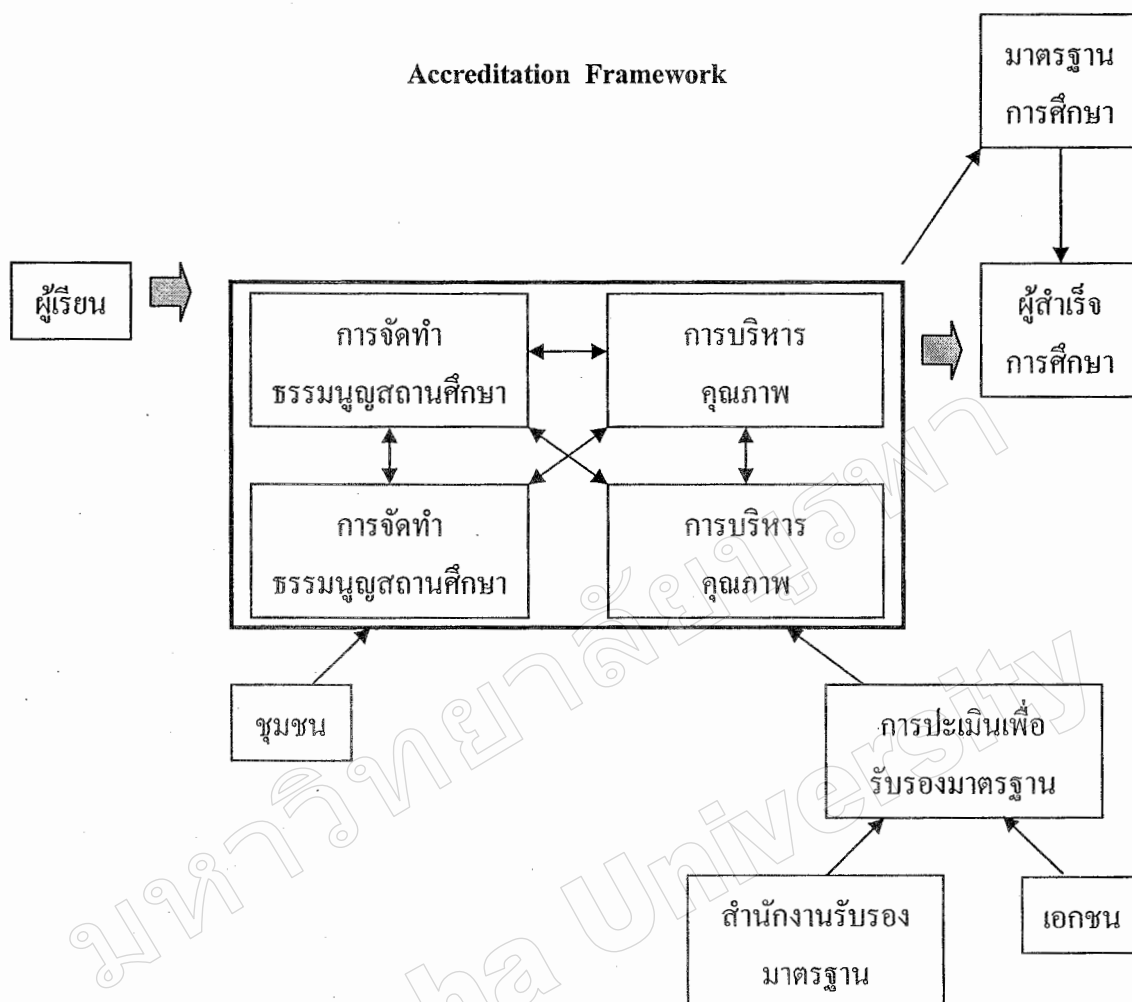
แนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา จำแนกได้ 2 ระดับ

4.1 ระดับ Accountability หมายถึง สถานศึกษามีระบบบริหารคุณภาพ (Quality Management) ที่สร้างความมั่นใจ ฟังพอใจต่อผู้ปกครอง ชุมชน ซึ่งเป็นลูกค้ำว่า ผู้จบการศึกษา มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดในระดับนี้ ผู้ปกครองและชุมชนจะเป็นผู้ยอมรับในคุณภาพของ ผู้จบการศึกษา โดยผู้ปกครองและชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องในรูปคณะกรรมการสถานศึกษา ดังนั้น สถานศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนา คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา (ธรรมนูญสถานศึกษา) ร่วมรับผิดชอบและร่วมตัดสินใจ ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 กระบวนการจัดการของสถานศึกษา ในระดับ Accountability (สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์, 2542, หน้า 154)

4.2 ระดับ Accreditation นั้นหมายถึง สถานศึกษามีระบบบริหารคุณภาพ (Quality Management) ที่สร้างความมั่นใจ ฟังพอใจต่อผู้ปกครอง ชุมชน สังคม ลูกค้า ว่าผู้จบการศึกษา มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด โดยมีองค์กรภายนอกเป็นผู้รองรับมาตรฐานการศึกษา ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 กระบวนการจัดการของสถานศึกษา ในระดับ Accreditation (สมศักดิ์ สิ้นธุระเวช, 2542, หน้า 154)

การบริหารงานที่เป็นระบบกับการประกันคุณภาพการศึกษา

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2545, หน้า 98-99) กล่าวในการประชุมเรื่อง “การดำเนินงานของ สำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ในอนาคต” สรุปได้ว่า ตามมาตรา 47 ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนามาตรฐานการศึกษา โดยรวมถึงการประกันคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ครบวงจร คือ Plan-Do-Check-Act มาตรา 48 ได้กล่าวว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา การประกันคุณภาพภายในมีลักษณะ ที่สำคัญ 4 ประการ คือ มีการผสมผสาน ต่อเนื่อง มีการประเมินเพื่อพัฒนา และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในการผสมผสานจะต้องผสมผสานกับงานปกติ บริหารงานให้เต็มฝีมือ เต็มหัวใจ สอนให้เต็มที่ นักเรียนได้เรียนรู้เต็มกำลังศักยภาพของนักเรียน นั่นคือพร้อมที่จะรับการประเมินภายนอกของ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) และทุกสิ่งทุกอย่าง ในการประกันคุณภาพภายในเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญทุกเรื่องสามารถเชื่อมโยงเข้ากับผู้เรียนได้

นางลัดขันธ์ วิรัชชัย (2545, หน้า 12) กล่าวว่า การประกันคุณภาพการศึกษาภายใน สถานศึกษา เป็นระบบการดำเนินงานเพื่อให้ความมั่นใจได้อย่างเต็มที่ว่าการดำเนินงานและ ผลการดำเนินงานของโรงเรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ และมีการพัฒนาคุณภาพให้ดีขึ้น อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ สามารถรองรับการประเมินภายนอกได้ ระบบการประกันคุณภาพ โดยทั่วไปประกอบด้วย ระบบคุณภาพ การควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบ การประเมินคุณภาพ ด้วยระบบคุณภาพอันเป็นระบบที่สอดคล้องกับวงจรบริหารเพื่อคุณภาพ P-D-C-A (Plan-Do-Check-Act) เพราะระบบคุณภาพ คือ การกำหนดมาตรฐานหรือเป้าหมายที่โรงเรียนต้องการพัฒนา และการวางแผนการดำเนินงานของ โรงเรียนซึ่งตรงกับขั้นวางแผน (Plan = P) การควบคุมคุณภาพ คือ การที่โรงเรียนกำหนดมาตรการและแผนปฏิบัติการในขั้นนี้คือ ขั้นกระทำ (Do = D) การตรวจสอบหรือการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนตรงกับขั้นตอนการตรวจสอบ (Check = C) และการนำผลการประเมิน ไปใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพก็ตรงกับขั้นการปฏิบัติ (Act = A) เพื่อปรับปรุงงาน ทั้งนี้กระบวนการดำเนินงานทั้งหมดต้องทำเป็นวงจรต่อเนื่องสม่ำเสมอ และ มีการปรับปรุงทั้งระบบคุณภาพ การควบคุมคุณภาพ และการตรวจสอบคุณภาพให้ดียิ่งขึ้น

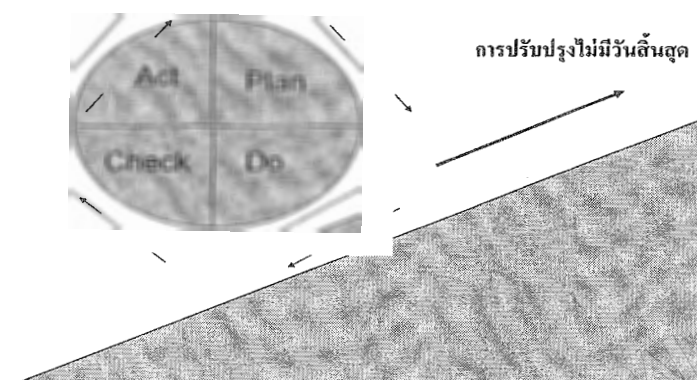
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 หมวด 6 มาตรา 48 ระบุให้หน่วยงานต้นสังกัด และสถานศึกษาจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายใน โดย สถานศึกษาทุกแห่งจะต้องพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในที่เหมาะสม มีระบบครบวงจร (PDCA) และเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารสถานศึกษาที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำรายงาน ประเมินตนเองที่เป็นรายงานประจำปีหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน เป็นประจำทุกปี (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2549, หน้า 19)

การบริหารงานเป็นกระบวนการดำเนินงานให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ ต้องการ ซึ่งประกอบด้วย การดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน (Plan) การลงมือปฏิบัติ (Do or Implementation) การตรวจสอบผลปฏิบัติงานหรือประเมิน (Check or Evaluation) และ การปรับปรุงแก้ไขการทำงาน (Action or Adjust) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า วงจรการบริหารงานแบบ PDCA ตามแนวคิดของ Edward Deming (สมคิด พรหมจ้อย และสุพัตร์ พิบูลย์, 2544, หน้า 7)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 10) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ถ้าพิจารณาแนวคิดเกี่ยวกับระบบการประกันคุณภาพที่ประกอบด้วยการควบคุมและการตรวจสอบ คุณภาพกับหลักการบริหารตามแนวคิดของ Edward Deming ที่เป็นระบบครบวงจร (PDCA) ซึ่งประกอบด้วยการร่วมกันวางแผน (P) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (D) ร่วมกันตรวจสอบ (C) และ ร่วมกันปรับปรุง (A) ดังต่อไปนี้

1. การวางแผน (Plan) เป็นการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเพื่อทำงานให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ในการวางแผนต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวทางการดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบ ระยะเวลา และทรัพยากรที่ต้องใช้เพื่อทำงานให้บรรลุผล
2. การปฏิบัติตามแผน (Do) เป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากการวางแผน โดยผู้เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ให้เป็นไปตามลักษณะงาน ตามเวลาและมีความรับผิดชอบของงานแต่ละส่วน โดยผู้บริหารอาจจะต้องนิเทศ แนะนำ กำกับ ติดตาม หากพบปัญหาอุปสรรคอะไรต้องให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือให้งานบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้
3. การตรวจสอบประเมินผล (Check) เป็นการประมาณค่าการดำเนินงานว่า ผลงานนั้นมีจุดเด่น จุดด้อย ดี หรือไม่ดี มากน้อยแค่ไหน โดยเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่คาดหวังไว้กับสิ่งที่ทำได้จริง ถ้าสิ่งที่ทำได้จริงมากกว่าที่คาดหวังไว้แสดงว่า ประสบความสำเร็จ แต่สิ่งใดที่ทำได้จริงน้อยกว่าที่คาดหวังไว้แสดงว่า ไม่ดี ต้องปรับปรุงแก้ไข การประเมินในขั้นตอนนี้มุ่งที่จะได้ทราบสภาพการดำเนินงานจริงว่าเป็นไปแค่ไหน ผลการประเมินจึงมุ่งเพื่อพัฒนางานมากกว่าการจับผิดผู้ปฏิบัติ
4. การปรับปรุงงาน (Act) เป็นการนำผลการประเมินมาปรับปรุงเพื่อพัฒนางาน ถ้าผลงานไม่เป็นไปตามเป้าหมายต้องแสวงหาวิธีดำเนินการให้เหมาะสมกว่าเดิม แต่ถ้าผลการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายแล้ว ให้ดำเนินการต่อและเปลี่ยนเป้าหมายให้สูงขึ้น เพื่อเป็นการท้าทายการดำเนินงานของบุคลากร และเป็นการสร้างหลักประกันว่าการดำเนินงานในองค์กรมีการพัฒนาขึ้นไปเรื่อย ๆ

เดมมิง (Deming, 1986 อ้างถึงใน เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550, หน้า 99) ได้สรุปเป็น บทเรียนและพยากรณ์เพื่อเป็นพื้นฐานในการคิดหาวิธีใหม่ ๆ ต่อไป การลงมือปฏิบัติดังกล่าวแสดง ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 วงล้อเดมมิง (เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550, หน้า 99)

จากภาพที่ 10 จะเห็นได้ว่าการจัดการคุณภาพโดยใช้ “วงล้อเดมมิง” (Deming Wheel) หรือวงจรของเดมมิง (Deming Cycle) ต้องทำซ้ำไปเรื่อย ๆ เพื่อสรุปเป็นบทเรียนตลอด ยิ่งกว่านั้น ที่ต้องทำความเข้าใจ คือ การจัดการคุณภาพถ้าจะประสบความสำเร็จได้ต้องทำทั่วทั้งองค์กร โดยมีเป้าหมายที่แน่นอนในการปรับปรุงคุณภาพและใช้เทคนิคการควบคุมทางสถิติ โดยมีผู้บริหาร มีการจัดการศึกษาและอบรมอย่างจริงจัง

การดำเนินการประกันคุณภาพภายใน โดยคำนึงถึงเงื่อนไขข้างต้น ควรมีการเตรียมการ เพื่อสร้างความพร้อมให้กับบุคลากรและจัดให้มีกลไกในการดำเนินงานในเรื่องนี้หลังจากนั้น บุคลากรทุกคนในสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องจึงร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันตรวจสอบ และร่วมกันปรับปรุง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 12)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545, หน้า 43-44) ได้กล่าวถึง การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา และการบริหารเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สามารถดำเนินการได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. ดำเนินการตรวจสอบ ติดตาม ทบทวน และประเมินผลการนำระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษามาใช้ในสถานศึกษา ทั้งในช่วงของก่อนการดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และหลังการดำเนินการ
2. ทำการปรับปรุงและพัฒนากระบวนประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา
3. นำระบบประกันคุณภาพการศึกษาไปใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับวงจรคุณภาพ PDCA

จากแนวคิด หลักการ ความสำคัญและการกิจดังที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า ระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษาของชาติเป็นอย่างยิ่ง และให้พัฒนาระบบการประกันคุณภาพที่ประกอบด้วย การควบคุมและการตรวจสอบคุณภาพโดยใช้หลักการบริหารตามแนวคิดของ Edward Deming ที่เป็นระบบครบวงจร (PDCA) ซึ่งประกอบด้วย การร่วมกันวางแผน (P) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (D) ร่วมกันตรวจสอบ (C) และร่วมกันปรับปรุง (A) แต่งานดังกล่าวก็ไม่ใช่เรื่องใหม่ของสถานศึกษา สถานศึกษาทุกแห่งต่างแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการตามกฎหมายกระทรวงของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ระบบหลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และปฐมวัย ลงวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 โดยให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้เกี่ยวข้องว่า ผู้เรียนทุกคนจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพจากสถานศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเต็มศักยภาพ โดยมีกระบวนการพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา และเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยให้สถานศึกษายึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการส่งเสริม สนับสนุน และกำกับดูแลของหน่วยงานต้นสังกัด ตามขั้นตอนและวิธีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา 8 องค์ประกอบที่ระบุในกฎกระทรวง

สรุปการปฏิบัติตามวงจร PDCA เป็นแนวคิดการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ต้องมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตามวงจร PDCA และนำไปวางแผนตามเป้าหมาย ปฏิบัติตามแผน โดยต้องมีการแสดงหลักฐานสำหรับตรวจสอบ ทบทวน และประเมินผล จึงต้องมีการจัดทำรายละเอียดเกี่ยวกับเอกสาร การบันทึก และการเขียนรายงาน

แนวการจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

กรมวิชาการ (2544, หน้า 29) ได้เสนอแนวทางการจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา จะต้องสามารถตอบคำถามสำคัญ 3 เรื่อง ได้แก่

1. นักเรียนทุกคนมีการเรียนรู้และได้รับการบริการที่เหมาะสมจากสถานศึกษาหรือไม่
2. รู้ได้อย่างไรว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้
3. ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เพื่อให้ให้นักเรียนประสบความสำเร็จดีขึ้น

การตอบคำถามดังกล่าวจะต้องมีร่องรอยหลักฐานที่สามารถตรวจสอบได้ สถานศึกษาจึงควรกำหนดวิธีการดำเนินงานและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ กรมวิชาการได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางที่จะเอื้อให้สถานศึกษาสามารถจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษา

ภายในสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานทรัพยากรและประสบการณ์การพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่งที่มีความแตกต่างที่หลากหลาย (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 30-48) ดังนี้

1. สร้างบุคลากรทั้งสถานศึกษาให้เป็นผู้รู้เข้าใจและสามารถปฏิบัติงานตามระบบคุณภาพได้
 2. ปรับแต่งวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาหรือกำหนดใหม่
 3. การจัดทำข้อมูลสารสนเทศคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา
 4. พัฒนามาตรฐานการศึกษา ระดับสถานศึกษา
 5. จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
 - 5.1 การประเมินเพื่อสำรวจสภาพปัญหาและความจำเป็นอย่างรอบด้าน
 - 5.2 การปรับเป้าหมายและทิศทางการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาในกรอบหลักสูตร
 - 5.3 การพัฒนาหรือเลือกใช้รูปแบบ วิธี หรือนวัตกรรมการเรียนการสอนที่ตอบสนองสภาพปัญหา และความจำเป็นสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ และบุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วม
 - 5.4 การจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยคณาจารย์ที่มีความรู้ ความสามารถเหมาะสม
 - 5.5 การพัฒนาความรู้ ความสามารถทางวิชาชีพของครูผู้สอนและบุคลากร
 - 5.6 ยุทธศาสตร์และวิธีการทำให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
 - 5.7 การพัฒนาระบบข้อมูลการประเมินมาตรฐาน
 - 5.8 แผนการให้ความช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ตามมาตรฐาน
 6. การจัดระบบบริหารจัดการคุณภาพสถานศึกษา
 7. การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพสถานศึกษา
 - 7.1 การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพสถานศึกษาภายในของสถานศึกษา
 - 7.2 การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษาโดยเขตพื้นที่การศึกษาและผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
 8. การประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติ
 9. การรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี
 10. การกำกับ ติดตาม ประเมินและผลจากระบบประกันคุณภาพ

จากการศึกษาหลักการสำคัญ ระบบ หลักเกณฑ์ วิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา สรุปได้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาเป็นกระบวนการบริหารจัดการ การศึกษาทุกด้านของสถานศึกษา เป็นงานปกติของสถานศึกษาที่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ จัดระบบให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่วิเคราะห์จุดเด่น จุดที่ต้องการพัฒนา วางแผน จนถึงประเมินตนเอง ปรับปรุงพัฒนางานของตน ในทิศทางที่สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนด เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ สอดคล้องกับหลักสูตร เป็นที่ยอมรับของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม

ความสัมพันธ์ของการประกันคุณภาพการศึกษาภายในกับการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอก

การประกันคุณภาพจะประกอบไปด้วย การประกันคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก สำหรับการประกันคุณภาพภายในนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายใน โดยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 4) โดยให้ความหมายว่า การประกันคุณภาพภายใน หมายถึง การประเมินผลและติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น ดังนั้นการประกันภายใน คือ กระบวนการบริหารจัดการที่มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพซึ่งเป็นภารกิจที่สถานศึกษาจะต้องทำอยู่แล้ว การประกันคุณภาพจึงไม่ใช่เรื่องใหม่ หรือเป็นเรื่องที่แปลกแยกไปจากงานปกติ และไม่ใช่การประเมินเพื่อประเมิน ไม่เน้นการสร้างเอกสารหรือแบบวัด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 18-19) ได้กำหนดหลักการสำคัญของการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการประกันคุณภาพภายใน คือ การที่สถานศึกษาร่วมกันพัฒนาปรับปรุงคุณภาพให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษา ไม่ใช่การจับผิด หรือทำให้บุคลากรเสียหน้า โดยเป้าหมายที่สำคัญอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

2. การที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามข้อ 1. ต้องทำให้การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารจัดการ และการทำงานของบุคลากรทุกคนในสถานศึกษาไม่ใช่กระบวนการที่แยกส่วนมาจากการดำเนินงานตามปกติของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาจะต้องวางแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการที่มีเป้าหมายชัดเจนทำตามแผน

ตรวจสอบประเมินผล และพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ มีความโปร่งใส และมีจิตสำนึก ในการพัฒนาคุณภาพการทำงาน

3. การประกันคุณภาพเป็นหน้าที่ของบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครูอาจารย์ และบุคลากรอื่น ๆ ในสถานศึกษา โดยในการดำเนินงานจะต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้เรียน ชุมชน เขตพื้นที่หรือหน่วยงานที่กำกับดูแลเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วางแผน ติดตามประเมินผล พัฒนาปรับปรุง ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันผลักดันให้สถานศึกษามีคุณภาพ เพื่อให้ผู้เรียน ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเพื่อให้ผู้เรียน ได้รับการศึกษาที่ดีเป็นไปตาม ความต้องการของผู้ปกครอง สังคม และประเทศชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 4) ได้กำหนดองค์ประกอบของระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 8 ข้อ ดังนี้

1. การจัดระบบบริหารและสารสนเทศ
2. การพัฒนามาตรฐานการศึกษา
3. การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
4. การดำเนินงานตามแผนพัฒนา
5. การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษา
6. การประเมินคุณภาพการศึกษา
7. การรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี

8. การผลุกระบบการประกันคุณภาพโดยกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้หน่วยงานต้นสังกัดระดับจังหวัดดำเนินการตรวจสอบ และทบทวนคุณภาพสถานศึกษาอย่างน้อยหนึ่งครั้งใน ทุก 3 ปี รวมถึงให้หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานต้นสังกัดระดับจังหวัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในวิชาแกนหลักและคุณลักษณะที่สำคัญด้วยเครื่องมือมาตรฐาน

การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาให้ใช้วิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม อาทิเช่น การสังเกตพฤติกรรม และกระบวนการทำงาน กระบวนการจัดการเรียนการสอน การสอบถาม การสัมภาษณ์ การพิจารณาหลักฐานร่องรอย การปฏิบัติงาน ตัวอย่างผลงานและแฟ้มสะสมงาน ตลอดจนการใช้แบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบทดสอบและแบบวัดมาตรฐาน เป็นต้น

การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อนำผลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา ดังนี้

1. ให้สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียนทุกคนในทุกระดับช่วงชั้นที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดได้รับการประเมินผลสัมฤทธิ์ในวิชาแกนหลักและคุณลักษณะที่สำคัญด้วยเครื่องมือมาตรฐาน

2. ให้สถานศึกษาจัดทำรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี โดยระบุความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา พร้อมหลักฐานข้อมูลและผลการประเมิน ผลสัมฤทธิ์ตามข้อ 8 เสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

3. ให้หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานต้นสังกัดระดับจังหวัดส่งเสริม สนับสนุนและร่วมดำเนินงานตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ดังนี้

3.1 จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

3.2 จัดให้มีการกำหนดสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ในวิชาแกนหลักของสถานศึกษาร่วมกันเป็นรายปี/ รายภาค

3.3 จัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในวิชาแกนหลักและคุณลักษณะที่สำคัญด้วยเครื่องมือมาตรฐาน

4. ให้หน่วยงานต้นสังกัดระดับจังหวัดดำเนินการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพสถานศึกษาอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุก 3 ปี และรายงานผลให้สถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดทราบ

5. ให้หน่วยงานต้นสังกัดศึกษา วิเคราะห์ วิจัยและเผยแพร่นวัตกรรมเกี่ยวกับรูปแบบและเทคนิควิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งกำกับ สนับสนุน ส่งเสริม ติดตาม ประเมินผลและพดุงประสิทธิภาพของระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาด้วย

สำหรับการประเมินคุณภาพภายนอกนั้น จากมาตรา 49 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ให้สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ดำเนินการในกำกับของรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ทำการประเมินภายนอกสำหรับสถานศึกษาทุกแห่งอย่างน้อยหนึ่งครั้งในทุก 5 ปี นับแต่ประเมินครั้งสุดท้าย

การประกันภายนอกสถานศึกษา หมายถึง การประเมินคุณภาพการจัดการศึกษา การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินคุณภาพมาตรฐานการจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยผู้ประเมินภายนอกที่ได้รับการรับรองจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) การประเมินภายนอกจึงเป็นการประเมินการจัดการศึกษา เพื่อตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยหน่วยงานหรือบุคคลภายนอกสถานศึกษา เพื่อมุ่งให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งต้องเริ่มต้นจากการที่สถานศึกษามีการประกันคุณภาพภายใน เพื่อวางแผนพัฒนาปรับปรุงคุณภาพของตนเองดำเนินการปรับปรุงคุณภาพ มีการกำกับติดตามคุณภาพและมีระบบประเมินตนเองก่อน ต่อจากนั้นจึงรับการประเมินภายนอก

โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ซึ่งจะดำเนินการ โดยการศึกษาและตรวจสอบจากผลการประเมินคุณภาพภายในของสถานศึกษา การประกัน คุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอกจึงควรสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกันเพราะ ต่างมุ่งสู่มาตรฐานหรือคุณภาพที่คาดหวังให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน การประเมินคุณภาพภายนอก สถานศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ อย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่ความมีมาตรฐานทางการศึกษา และเป็นที่ยอมรับในระดับสากลต่อไป (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547, หน้า 15-16)

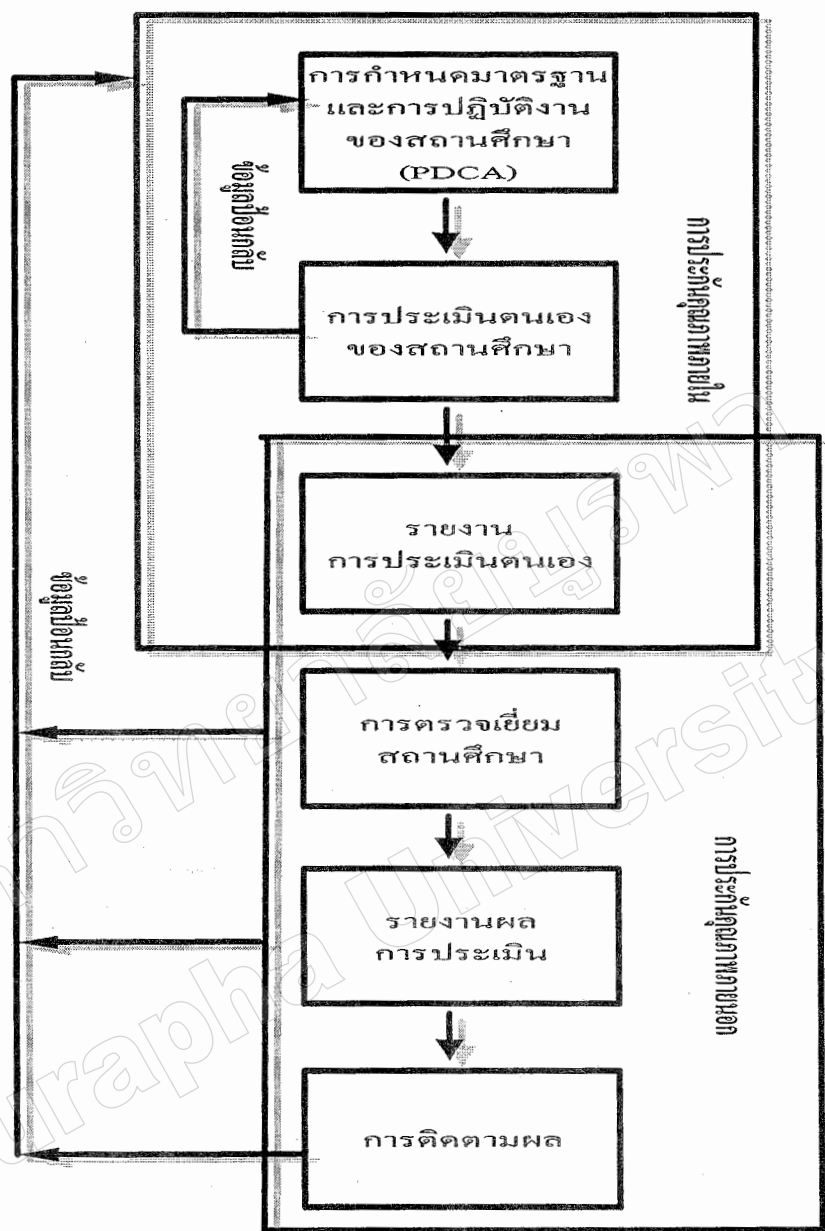
การประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ

1. เป็นการประเมินเพื่อมุ่งให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องการตัดสิน การจับผิด หรือการให้โทษ
2. ยึดหลักความเที่ยงตรง เป็นธรรม โปร่งใส มีหลักฐานข้อมูลตามสภาพความเป็นจริง และมีความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability)
3. มุ่งสร้างความสมดุลระหว่างเสรีภาพทางการศึกษากับจุดมุ่งหมายและหลักการการศึกษา ของชาติโดยให้มีเอกภาพเชิงนโยบาย แต่ยังคงมีความหลากหลายในทางปฏิบัติที่สถานศึกษา สามารถกำหนดเป้าหมายเฉพาะและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เต็มตามศักยภาพของสถานศึกษา และผู้เรียน
4. มุ่งเน้นในเรื่องของการส่งเสริมและประสานงาน ในลักษณะกัลยาณมิตรมากกว่า การกำกับและควบคุม
5. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการประเมินคุณภาพและการพัฒนาการจัดการศึกษาจาก ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ในรอบแรกของการประเมินคุณภาพภายนอก (พ.ศ. 2544-2548) เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน จะมีเพียงชุดเดียวสำหรับการประเมินสถานศึกษา ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกแห่ง ทุกสังกัด ทุกขนาดและทุกเขตพื้นที่ การเข้าไปประเมินสถานศึกษาในรอบแรกจะเป็นการยืนยันสภาพการ ดำเนินงานตามข้อมูล หรือร่องหลักฐานที่สถานศึกษาจัดเก็บด้วยวิธีการที่สถานศึกษาที่กำหนดขึ้น และร่องรอยหรือข้อมูลจากผู้ประเมินภายนอกเก็บเพิ่มเติม โดยจะไม่มี การตัดสินคุณภาพของสถานศึกษา ในลักษณะสรุปรวมว่าผ่านหรือไม่ผ่าน รับรองหรือไม่รับรอง แต่จะเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อนของสถานศึกษาตามมาตรฐานแต่ละตัว โดยหลักการนี้การประเมินสถานศึกษา จึง ไม่ได้เน้น การเปรียบเทียบ หรือแข่งขันกันระหว่างสถานศึกษา แต่เป็นการเปรียบเทียบการดำเนินงานระหว่าง มาตรฐานการศึกษาตนเองภายในสถานศึกษานั้น ข้อมูลที่ได้รับจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง

แก้ไขจุดอ่อน และส่งเสริมจุดแข็งของตนเองให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้การประเมินคุณภาพภายนอก
ยังเป็นกระบวนการที่สร้างสรรค์และเป็นกัลยาณมิตรมิใช่การจับผิด การดำเนินงานของหน่วยงาน
หรือผู้บริหาร ผลการประเมินภายนอกจะนำไปใช้เป็นสารสนเทศประกอบการตัดสินใจของ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมหรือสนับสนุนการดำเนินงานของสถานศึกษา
ให้ได้มาตรฐานทั่วกัน มิได้มีเป้าหมายหลักเพื่อนำไปใช้ในการพิจารณาให้ทุน ให้โทษแก่ผู้เกี่ยวข้อง

ความสัมพันธ์ระหว่างการประกันคุณภาพภายในกับการประเมินคุณภาพภายนอก
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 23) กำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษา
คือ การพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย หลักการและแนวการจัดการศึกษาตามที่
กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารและการจัดการเรียน
การสอนอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ มาตรฐานการศึกษาและเพื่อ
รองรับการประเมินคุณภาพภายนอก การประกันคุณภาพภายในกับการประเมินคุณภาพภายนอก
จะเชื่อมโยงกันด้วยมาตรฐานการศึกษา โดยสถานศึกษาจะใช้มาตรฐานการศึกษาใดก็ได้ตาม
ความเหมาะสมของบริบทของสถานศึกษาโดยมีความสัมพันธ์กันดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 แผนภูมิความสัมพันธ์ระหว่างการประกันคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2549, หน้า 21)

จากภาพที่ 11 แสดงให้เห็นว่า เมื่อสถานศึกษามีการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน และจัดทำรายงานการประเมินตนเองเป็นประจำทุกปี (Self-assessment Report หรือเรียกย่อ ๆ ว่า SAR) รายงานดังกล่าวจะเสนอต่อ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

(องค์การมหาชน) เพื่อรับการประเมินภายนอกตามมาตรฐานการศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวทางการประเมินผลตามระบบการประเมินผลภายในที่พัฒนาขึ้น

1. การประเมินผลภายใน

เมื่อประมวลแนวคิดทั้งหมดเข้าด้วยกันจะได้อะไรว่าการประเมินผลภายในประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 79-86)

1.1 การมอบหมายผู้รับผิดชอบในการทำการประเมินผลภายในต้องมีการกำหนดตัวบุคคลหลักที่มีหน้าที่ดูแลกระบวนการประเมินผลทั้งระบบ แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการประเมินผลต้องมาจากบุคลากรทุกฝ่าย หรือทุกระดับที่ปฏิบัติงานปกติในชีวิตประจำวัน เพราะการประเมินผลภายในมีเป้าหมาย เพื่อปรับปรุงการทำงานปัจจุบันให้ดีขึ้น ดังนั้นผู้ประเมินจึงต้องเป็นผู้มีคุ้นเคยกับงาน ไม่ใช่มอบหมายให้คนที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานนั้น ๆ เข้ามาทำหน้าที่

1.2 การวางแผนการประเมินเพื่อให้การประเมินประสบความสำเร็จ ผู้รับผิดชอบจึงต้องมีการวางแผนการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมาย การนำเสนอข้อมูล และการใช้ผลการประเมินเพื่อการตัดสินใจ

ขั้นของการเก็บข้อมูล ข้อมูลที่ต้องการในการประเมินผลภายในที่สำคัญ ได้แก่ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการ ทรัพยากรในการดำเนินงาน ผลลัพธ์ที่ได้รับ ส่วนในขั้นตอนการทำงาน ได้แก่ การนำเสนอข้อมูล การแปลความหมาย การตัดสินใจ และการให้ข้อเสนอแนะที่จะปรากฏในธรรมนูญโรงเรียนฉบับใหม่

ขั้นการนำเสนอข้อมูล ต้องอยู่ในรูปที่เป็นระบบเข้าใจง่ายและเร็ว มีการวางระบบฐานข้อมูลและการนำเสนอในรูปแบบตาราง

ขั้นการแปลความหมายข้อมูล จำเป็นต้องมีเกณฑ์หรือหลักเทียบเคียงในแต่ตัวบ่งชี้ ทำให้สามารถระบุจุดแข็งจุดอ่อนของโรงเรียนได้ เมื่อนำผลการปฏิบัติงานที่ได้รับไปเทียบกับเกณฑ์ดังกล่าว

ขั้นการตัดสินใจ นำธรรมนูญโรงเรียนมาวิเคราะห์ และตีความภายใต้ผลการประเมินที่ได้รับ เพื่อกำหนดเป้าหมายของการปรับปรุง

ขั้นของการให้ข้อเสนอแนะ ควรแสดงในรูปของเป้าหมายการปรับปรุงหรือลำดับความสำคัญที่ต้องทำในขั้นของการวางแผนการประเมิน กิจกรรมที่สถานศึกษาต้องตัดสินใจมีดังนี้

1.2.1 การกำหนดเป้าหมายของสถานศึกษา/ วัตถุประสงค์ของการประเมิน
สถานศึกษากำหนดวิธีการได้มาซึ่งเป้าหมายที่ต้องการบรรลุผล ซึ่งนำไปสู่การกำหนดมาตรฐานที่

ต้องการประเมินและท้ายที่สุดเป็นตัวกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน บุคลากรในสถานศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดเป้าหมายของการประเมิน

1.2.2 การกำหนดกรอบการประเมิน สิ่งปรากฏในกรอบการประเมิน คือ ตัวบ่งชี้วิธีการประเมิน และเกณฑ์การตัดสินคุณภาพของการดำเนินงานเกณฑ์การประเมินคณะกรรมการต้องหาวิธีการที่จะกำหนดกรอบการประเมินซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ประเด็นสำคัญในขั้นนี้อยู่ที่เกณฑ์การตัดสินคุณภาพซึ่งต้องพิจารณาว่าจะใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criteria) หรือเกณฑ์สัมพัทธ์ (Relative Criteria)

1.2.3 ข้อมูลในการประเมิน/ วิธีการเก็บข้อมูล หลังจากบุคลากรในสถานศึกษาเลือกตัวบ่งชี้ที่จะนำมาใช้ในการประเมินสถานศึกษาของตนเองแล้ว ต้องตัดสินใจว่าจะใช้ข้อมูลอะไรในการประเมิน ตัวบ่งชี้เหล่านั้น แหล่งข้อมูลมีได้หลายแหล่ง ต้องเลือกแหล่งที่น่าเชื่อถือเก็บ วิธีการเก็บข้อมูลที่ใช้ในการประเมินซึ่งแยกออกเป็นหมวดหมู่ เช่น แบบฟอร์มการเก็บข้อมูลพื้นฐาน (Basic Information Form) การสำรวจข้อมูลจากผู้ปกครอง (Parent/ Guardian Survey) การสำรวจข้อมูลจากนักเรียน (Student Survey) การสำรวจข้อมูลจากครู (Teacher Survey) และการสำรวจสภาพแวดล้อมในโรงเรียน (School Climate Survey) ซึ่งเก็บข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้ประเมินต้องตัดสินใจว่าระดับของข้อมูลที่ต้องการประเมินว่าเป็นระดับบุคคลหรือระดับสถานศึกษา

1.2.4 การเก็บข้อมูล ผู้ประเมินต้องตัดสินใจว่าเครื่องมือที่สร้างขึ้นมาสําหรับเก็บข้อมูลจากกลุ่มใด (ครู นักเรียน พ่อแม่ บุคลากร คนอื่น ๆ) ควรใช้การสุ่มตัวอย่างหรือใช้ทั้งหมด หลักการของการเก็บข้อมูล คือ กำหนดกลุ่มตัวอย่าง หรือใช้ทั้งหมด หลักการของการเก็บข้อมูลคือ กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่พอเพียงเป็นตัวแทนกลุ่มประชากร อธิบายเหตุผลของการสำรวจข้อมูลจะทำอะไรกับข้อมูลสารสนเทศที่ได้รับ และจะสร้างความมั่นใจในการรักษาความลับได้อย่างไร ใช้วิธีการใดในการเก็บข้อมูล จะจัดการเก็บข้อมูลที่ได้รับกลับมาอย่างไร จะเก็บข้อมูลในช่วงใด จะเก็บข้อมูลที่ไหน ใครเป็นคนจัดเก็บและให้สัมภาษณ์ผู้ใช้ข้อมูล โดยเฉพาะผู้ปกครอง ชุมชน ว่าหมายถึงใคร

1.2.5 การประมวลผลข้อมูลและการแปลความหมาย ข้อมูลที่ต้องประมวลมีข้อมูล 2 ประเภท คือ ข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ต้องตัดสินใจว่าใครรับผิดชอบในการประมวลผลข้อมูล (มอบหมายเพียงคนเดียวหรือกลุ่มคน) จะมีการจำแนกผลการประเมินตามตัวแปรอะไรบ้าง (เช่น แยกตามเพศ ระดับชั้น วิชา) วิเคราะห์และแปลความหมายผลการประเมินเลือกตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ มาสังเคราะห์ร่วมกัน (จากเพื่อน ครู พ่อ แม่) วางรูปแบบของการตอบ ผลที่ได้จากการประเมินนำมาแปลความหมายโดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ตัวอย่างเกณฑ์การประเมินผลการปฏิบัติงาน แบ่งออกเป็น 4 ระดับ

- 4 ดีมาก ส่วนใหญ่จุดแข็ง
- 3 ดี จุดแข็งมากกว่าจุดอ่อน
- 2 พอใช้ มีจุดอ่อนที่สำคัญ
- 1 ต้องปรับปรุง ส่วนใหญ่มีแต่จุดอ่อน

จากนั้นจึงนำเสนอผลการประเมิน โดยสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีการจัดทำตารางนำเสนอข้อมูล จัดประเภทของผลการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น ตามตัวแปรเพศ ชั้นเรียน หรือ รายวิชา และการแปลความหมาย

1.2.6 การรายงานผลการประเมิน (Body, 1999 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 82) กล่าวถึง การพัฒนาการประเมินครูอาจารย์ว่า ในการจัดทำรายงานผลการประเมินต้องให้ข้อมูลป้อนกลับทางบวก ให้ความเห็น และข้อเสนอแนะที่สมเหตุสมผล รายงานอย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการชมเชยกับการวิพากษ์วิจารณ์ ให้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการนำไปปรับปรุง

1.3 การตรวจสอบผลการประเมิน

การประเมินงานประเมิน (Meta-evaluation) เป็นแนวคิดที่ใช้ในการประเมินคุณภาพของการประเมินซ้ำอีกครั้ง เพื่อให้มั่นใจในผลที่ได้จากการประเมินว่าผ่านกระบวนการหรือวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม เชื่อถือได้ ตามมาตรฐานของการประเมิน 4 ประการ คือ การใช้ประโยชน์ ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความถูกต้องของวิธีการที่ใช้ เนื่องจากการประเมินภายในเป็นกระบวนการที่ดำเนินการโดยบุคลากรในสถานศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่คุ้นเคยกับการทำงานด้านการประเมินผล จึงยังจำเป็นต้องตรวจสอบคุณภาพของการดำเนินงาน การประเมินงานสามารถดำเนินการได้ 2 ส่วน คือ ทำการตรวจสอบกระบวนการทำงานในขณะกำลังดำเนินงาน และทำการตรวจสอบหลังสิ้นสุดการทำงาน

1.4 การใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน

การนำผลการตรวจสอบจากผู้ตรวจมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงการทำงานของโรงเรียน ข้อเสนอแนะดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการใช้ประโยชน์จากผลการประเมินตนเอง โดยโรงเรียนต้องระบุกิจกรรมที่วางแผนจะทำ มีการตั้งเป้าหมาย เพื่อการปรับปรุงที่ชัดเจน ในการทำแผนปฏิบัติการต้อง มีการกำหนดทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ จากนั้นจัดทำเอกสารสรุปรายละเอียดให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหาร ผู้ปกครองและคนอื่น ๆ ได้รับทราบ

1.5 การพัฒนาปรับปรุงสถานศึกษา

ผลการประเมินอาจชี้จุดอ่อนของสถานศึกษาที่ต้องทำการปรับปรุงหลายประการ สถานศึกษาไม่อาจแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้พร้อมกัน จำเป็นต้องมีการกำหนดว่าอะไรเป็น

สิ่งที่ต้องทำการพัฒนาก่อนในการปรับปรุงโรงเรียนต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่มี
ความจำเป็นเร่งด่วนมาดำเนินการก่อน และต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของโรงเรียนด้วย จุดเน้นของ
การพัฒนาโรงเรียนจะอยู่ที่การจัดการเรียนการสอนของครู ซึ่งต้องร่วมมือกัน และต้องคิดว่า
โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง ทุกฝ่ายทั้งผู้บริหาร ครู อาจารย์ ผู้ปกครอง และนักเรียน
มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรับปรุงโรงเรียน

2. การส่งเสริมสถานศึกษาในการพัฒนาระบบการประเมินผลภายใน

การดำเนินงานตามระบบการประเมินผลภายในที่พัฒนาขึ้น ควรมีการเตรียมบุคลากร
ที่จะรับผิดชอบในการทำการประเมินผลภายใน และพัฒนาบุคลากรเหล่านี้ให้สามารถทำงานนี้ได้
อย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาสามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

2.1 การฝึกอบรม เป็นการพัฒนาองค์กรที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นนั้นมี
ขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างความเชื่อถือให้คนในองค์กรเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องมี
การเปลี่ยนแปลง 2) การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง
3) การประเมินและให้การสนับสนุนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 4) การสร้างเส้นทางที่นำไปสู่
การเปลี่ยนแปลง และ 5) การสร้างสมรรถนะหลักให้กับคนในองค์กรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
การดำเนินงานดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการฝึกอบรมคนในองค์กร

2.2 การจัดทำคู่มือการประเมินผลภายใน จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการจัดทำคู่มือ
การประเมินผล พบว่า แนวทางการจัดทำคู่มือส่วนใหญ่จะมีการกล่าวถึงแนวคิด หรือหลักการของ
การประเมินผล จากนั้นจะแสดงกิจกรรมการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน โดยรูปแบบการนำเสนอ
ที่ง่ายและเป็นรูปธรรม (Airasian & Gullickson, 1996 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ, 2543, หน้า 88)

2.3 การนิเทศ: การพัฒนาบุคลากรด้วยระบบการทำงานร่วมกันแบบประเมิน
แบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) การผลักดันให้เกิดกระบวนการดำเนินงานตาม
องค์ประกอบที่กล่าวมา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบการประเมินผลภายใน ต้องเริ่มที่การพัฒนาคน
ที่จะมีส่วนในการรับผิดชอบการทำงาน Airasian and Gullickson (1996) ได้ให้ข้อเสนอแนะ
เกี่ยวกับการประเมินตนเองของกลุ่มครูที่จะต้องเริ่มที่การสร้างตระหนักรู้ถึงคุณค่าของ
การประเมิน (Awareness) จากนั้นจึงค่อยเริ่มดำเนินการวางแผนเป้าหมายการประเมิน การวางแผน
การประเมิน การลงมือทำการประเมินตนเอง การตรวจสอบผลการดำเนินของตนเองและการใช้
ผลการประเมินเพื่อพัฒนาปรับปรุงตนเอง โดยสถานศึกษาต้องมีการกำหนดโครงสร้างสนับสนุน
ให้กลุ่มครูอาจารย์สามารถประเมินตนเองได้

การทำงานแบบร่วมมือกันระหว่างนักวิชาการและบุคลากรในโรงเรียน (Collaboration) ไม่ว่าจะเป็นการประเมินหรือการวิจัยเป็นแนวคิดที่มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาบุคลากร ในหน่วยงานในปัจจุบันนี้ การประเมินแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) เป็นการประเมิน ที่บุคลากรภายในหน่วยงานและนักประเมินภายนอกที่เป็นมืออาชีพ ได้ร่วมมือกันในการทำ การประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งมีข้อดีที่เป็นการดึงเอาประสบการณ์การทำงาน ของบุคลากรมาใช้ในการประเมิน และเป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี นอกจากนี้ยังเป็น แนวทางที่ทำให้เกิดการใช้ผลการประเมินมากขึ้น เนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้องในหน่วยงานหรือ โครงการ ได้เข้ามามีส่วนร่วมทำการประเมินและรับรู้ผลการประเมินด้วยตนเองตลอดระยะเวลาการทำงาน รูปแบบการทำงานแบบนี้นอกจากจะส่งผลให้เกิดการใช้ผลการประเมินมากขึ้นแล้ว ยังถือเป็น แนวทางในการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา ให้สามารถทำการประเมิน หรือทำการวิจัยเป็นด้วย

การนิเทศ คือ กระบวนการให้ความช่วยเหลือบุคลากรในสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวทาง การประเมินผลภายใน หลักการของระบบการนิเทศที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม ดังกล่าวข้างต้น โดยเน้นรูปแบบการนิเทศตามแนวทางของการประเมินแบบการประเมินงานประเมิน (Meta-evaluation) เป็นแนวคิดที่ใช้ในการประเมินคุณภาพของการประเมินซ้ำอีกครั้ง เพื่อให้มั่นใจ ในผลที่ได้จากการประเมินว่าผ่านกระบวนการหรือวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม เชื่อถือได้ ตามมาตรฐาน ของการประเมิน

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประเมินผลภายในของสถานศึกษา

3.1 มาตรฐานการประเมิน

การดำเนินการประเมินผลจะต้องมีกระบวนการดำเนินงานที่ได้มาตรฐาน ซึ่งผู้ประเมิน ต้องออกแบบการประเมินให้ได้คุณภาพ Stufflebeam (1981) ได้พัฒนามาตรฐานการประเมิน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 91)

3.1.1 มาตรฐานด้านประโยชน์จากการประเมิน (Utility Standard) ผลการประเมิน ต้องให้ข้อมูลตรงตามที่ใช้ผลการประเมินอย่างรู้ (เช่น ผู้บริหาร ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง) และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานได้จริง

3.1.2 มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standard) วิธีการที่ใช้ ในการประเมินต้องไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน เช่น ไม่ก่อให้เกิดผลเสียให้กับ ผู้ให้ข้อมูลปฏิบัติงานจริง ประหยัด คุ่มค่า และเหมาะสม

3.1.3 มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety Standard) วิธีการที่ใช้ ในการประเมินต้องไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน เช่น ไม่ก่อให้เกิดผลเสียให้กับ ผู้ให้ข้อมูล

3.1.4 มาตรฐานด้านความถูกต้อง (Accuracy Standard) วิธีการที่ใช้ในการประเมิน ต้องมีความถูกต้องให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ เช่น เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินต้องสามารถวัดตัวบ่งชี้ที่ต้องการวัดได้จริง มีความครบถ้วนสมบูรณ์ตามตัวบ่งชี้ที่ต้องการวัด แหล่งผู้ให้ข้อมูลเชื่อถือได้ ให้ข้อมูลตามความเป็นจริง วิธีการวิเคราะห์และการเสนอผลการประเมินถูกต้องและมีความเป็นปรนัย ของผลการประเมิน

3.2 มาตรฐานของระบบการประเมินผลโรงเรียน

The Joint Committee on Standards for Educational Evaluation (1994) ได้ให้คำแนะนำ เกี่ยวกับระบบการประเมินโรงเรียนที่พึงประสงค์ไว้ 15 ประการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ, 2543, หน้า 93-94)

3.2.1 แผนการประเมิน กระบวนการประเมิน รายงานการประเมิน ต้องได้ มาตรฐานของการประเมิน คือ ธรรมดาประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้อง

3.2.2 สถานศึกษาต้องถูกตรวจสอบตามหลักการของการให้บริการที่เป็น ประชาธิปไตย การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของสังคม และให้โอกาสที่เท่าเทียมกัน

3.2.3 สถานศึกษาต้องถูกประเมินทั้งคุณค่าภายใน (กระบวนการจัดการศึกษาที่มี คุณภาพ) และคุณค่าภายนอก (สนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง)

3.2.4 การประเมินบุคลากร ต้องมีความชัดเจนและโปร่งใสและเกี่ยวข้องกับ บทบาทหน้าที่ที่แท้จริงของบุคลากรเหล่านั้น

3.2.5 การประเมินต้องบ่งบอกถึงระดับของคุณภาพการจัดการศึกษาเพื่อแสดง ความรับผิดชอบต่อสังคม

3.2.6 การประเมินต้องให้ข้อมูลที่นำไปสู่การปรับปรุง

3.2.7 การประเมินต้องให้ข้อมูลที่เป็นทั้งการประเมินความก้าวหน้าและ การประเมินผลสรุป

3.2.8 การประเมินต้องสนับสนุนให้เกิดการสะท้อนตนเอง

3.2.9 มีการประเมินบริบท (ความต้องการจำเป็น โอกาส ปัญหาในหน่วยงาน) เพื่อนำไปสู่การกำหนดพันธกิจ เป้าหมาย

3.2.10 มีการประเมินปัจจัย (แผนและแนวทางการดำเนินงาน) เพื่อให้ได้ข้อมูล ป้อนกลับที่ช่วยในการปรับปรุงการดำเนินงาน

3.2.11 มีการประเมินกระบวนการ (กิจกรรมการดำเนินงาน) เพื่อให้ได้ข้อมูล ป้อนกลับที่ช่วยในการปรับปรุงการดำเนินงาน

3.2.12 มีการประเมินผลผลิต (ผลงานตามที่กำหนด)

3.2.13 การประเมินมีการสื่อสารระหว่างผู้เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดคำถามประเมิน
เกณฑ์การประเมิน ผลการประเมิน เพื่อนำไปสู่การยอมรับและเกิดการใช้ผลการประเมิน

3.2.14 การประเมินต้องเน้นการใช้พหุวิธี หรือการวัดผลผลิตหลายแบบ ทั้งวิธีการ
เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

3.2.15 การประเมินต้องมีการประเมินซ้อนการประเมินเพื่อบ่งบอกถึงคุณค่าของ
การประเมิน (Meta Evaluation)

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินอภิมาน (Meta-evaluation)

เกณฑ์การประเมินมาตรฐานของการประเมินที่ใช้กันทั่วไปมี 2 ชุด ชุดแรกเป็นมาตรฐาน
การประเมินที่พัฒนาโดย The Joint Committee on Standards for Educational Evaluation ภายใต้
การดำเนินงานของ Stufflebeam ประกอบด้วย มาตรฐาน 4 ด้าน ได้แก่ มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์
(Utility) ความเป็นไปได้ (Feasibility) ความเหมาะสม (Propriety) และความถูกต้องของการประเมิน
(Accuracy) ชุดที่สองคือแนวปฏิบัติของนักประเมิน (Guiding Principles for Evaluators) ซึ่งจัดทำโดย
(American Evaluation Association: AEA) ประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 5 ข้อ คือ 1) การประเมินบนฐาน
ของข้อมูลที่ดำเนินการสืบค้นอย่างเป็นระบบ 2) การทำการประเมินภายใต้ขอบเขตของสมรรถภาพ
ของนักประเมิน 3) การปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ 4) การเคารพต่อสิทธิ ศักดิ์ศรีส่วนบุคคล
ความปลอดภัย คุณค่าในตนเองของบุคคลที่มีส่วนร่วมหรือได้รับผลกระทบจากการประเมิน และ
5) ความรับผิดชอบต่อสาธารณชนเพื่อทำการประเมินส่งผลดีต่อส่วนรวม

Stufflebeam ได้พัฒนาแบบตรวจสอบรายการสำหรับการประเมินอภิมานตามมาตรฐาน
ของ Joint Committee on Standards for Evaluation สำหรับการประเมินอภิมานงานประเมินทั่วไป
และยังได้พัฒนาแบบตรวจสอบรายการสำหรับการประเมินงานประเมินตามข้อกำหนดเกี่ยวกับ
แนวปฏิบัติสำหรับนักประเมินที่กำหนดโดย AEA อีกชุดหนึ่ง (The Joint Committee on Standards
for Educational Evaluation, 1994) แบบตรวจสอบรายการที่สร้างใช้สำหรับการประเมินอภิมาน
ประกอบด้วยเครื่องมืออื่น ๆ มิได้จัดทำเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการประเมินอภิมานตามลำพัง
ในการจัดทำรายงานผลการประเมินอภิมานแบบตรวจสอบรายการถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของ
ฐานข้อมูลของการประเมินอภิมาน ช่วยให้นักประเมินอภิมานประยุกต์แนวปฏิบัติสำหรับ
การประเมินไปใช้อย่างเป็นระบบทั้งด้านการเก็บข้อมูล การจัดระบบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และ
การวางรูปแบบการรายงานผลการประเมิน

แนวปฏิบัติสำหรับนักประเมินจัดทำขึ้นเพื่อให้ นักประเมินยึดถือเป็นหลักปฏิบัติงานและ
บริการช่วยสังคมส่วนรวมอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม ในขณะที่มาตรฐานการประเมินจัดทำขึ้น

เพื่อเน้นการทำการประเมินให้เกิดประโยชน์เป็นไปได้อย่างเหมาะสม และให้ผลถูกต้องเชื่อถือได้ โดยสรุปเกณฑ์มาตรฐานของการประเมินสำหรับนำไปใช้ในการประเมินอภิมานที่นำเสนอข้างต้น ส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกัน คือให้ความสำคัญกับการออกแบบการประเมินที่สามารถให้ข้อมูลที่มีคุณภาพ และการรายงานผลที่น่าเชื่อถือภายใต้ข้อมูลที่รองรับหนักแน่น ดังนั้นนักประเมินอภิมานสามารถพัฒนาเครื่องมือประเมินโดยปรับใช้เกณฑ์การประเมินคุณภาพของการประเมินดังเสนอข้างต้น ด้วยการสร้างแบบตรวจสอบรายการประเมินที่เหมาะสมกับงานที่ต้องการประเมินอภิมาน สำหรับสาระจะนำเสนอมาตรฐานการประเมินที่พัฒนาโดย Stufflebeam เนื่องจากเน้นที่การปฏิบัติงานด้านการประเมินมากกว่าแนวปฏิบัติของนักประเมินที่กำหนดโดย AEA มาตรฐานหลัก 4 ด้าน ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ย่อย โดยมาตรฐานด้านอรรถประโยชน์มีมาตรฐานย่อยจำนวน 7 ตัวบ่งชี้ มาตรฐานด้านความเป็นไปได้มีมาตรฐานย่อยจำนวน 3 ตัวบ่งชี้ มาตรฐานด้านความเหมาะสมมีมาตรฐานย่อยจำนวน 8 ตัวบ่งชี้ และมาตรฐานด้านความถูกต้องมีมาตรฐานย่อยจำนวน 12 ตัวบ่งชี้ รวมทั้งหมดมีจำนวน 30 ตัวบ่งชี้ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้ (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 54-56; สิริชัย กาญจนวาที, 2552, หน้า 178-180; Stufflebeam & Shinkfield, 2007, pp. 81-92)

1. มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์จากการประเมิน (Utility Standards)

ผลการประเมินต้องให้ข้อมูลตรงตามที่ใช้ผลการประเมินอยากรู้ และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานได้จริง โดยเฉพาะถ้าสามารถให้ข้อมูลช่วยในการปรับปรุงตนเองได้ในระดับบุคคล ก็จะเป็นประโยชน์มากขึ้น มีมาตรฐานย่อยจำนวน 7 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

- U1 การระบุผู้มีส่วนได้เสีย
- U2 ความเชื่อถือได้ของนักประเมิน
- U3 ขอบเขตและการเลือกสารสนเทศ
- U4 การระบุคุณค่า
- U5 ความชัดเจนของรายงาน
- U6 การรายงานทันเวลาและการเผยแพร่รายงาน
- U7 ผลกระทบของการประเมิน

2. มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standards)

วิธีการที่ใช้ในการประเมินจะต้องมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติจริง ประหยัด คุ่มค่าและเหมาะสม มีมาตรฐานย่อยจำนวน 3 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

- F1 กระบวนการปฏิบัติ
- F2 ความคงอยู่รอดทางการเมือง
- F3 ประสิทธิภาพต้นทุน

3. มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety Standards)

วิธีการที่ใช้ในการประเมินต้องไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน เช่น ไม่ก่อให้เกิดผลเสียให้กับผู้ให้ข้อมูล มีมาตรฐานย่อยจำนวน 8 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

- P1 การเน้นความสำคัญด้านการบริหาร
- P2 การทำความเข้าใจอย่างเป็นทางการ
- P3 สัทธิทางมนุษยชนของผู้ให้ข้อมูล/ หน่วยตัวอย่าง
- P4 ปฏิสัมพันธ์แบบมนุษยชน
- P5 การประเมินที่ยุติธรรมและสมบูรณ์
- P6 การเปิดเผยข้อมูลค้นพบ
- P7 ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์
- P8 ความรับผิดชอบทางการเงิน

4. มาตรฐานด้านความถูกต้อง (Accuracy Standards)

วิธีการที่ใช้ในการประเมินต้องมีความถูกต้อง ให้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ เช่น เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินต้องสามารถวัดตัวบ่งชี้ที่ต้องการวัดได้จริง มีความครบถ้วนสมบูรณ์ตามตัวบ่งชี้ที่ต้องการวัด แหล่งผู้ให้ข้อมูลเชื่อถือได้ ให้ข้อมูลตามความเป็นจริง วิธีการวิเคราะห์และการเสนอผลการประเมินถูกต้อง และผลการประเมินมีความเป็นปรนัย มีมาตรฐานย่อยจำนวน 12 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

- A1 การจัดระบบเอกสารของโครงการ
- A2 การวิเคราะห์บริบท
- A3 การบรรยายวัตถุประสงค์และกระบวนการ
- A4 แหล่งสารสนเทศที่รับรองได้
- A5 สารสนเทศที่มีความตรง
- A6 สารสนเทศที่มีความเที่ยง
- A7 สารสนเทศที่มีระบบ
- A8 การวิเคราะห์สารสนเทศเชิงปริมาณ
- A9 การวิเคราะห์สารสนเทศเชิงคุณภาพ
- A10 การสรุปที่มีเหตุผลเหมาะสมถูกต้อง
- A11 การรายงานที่ไม่มีอคติ
- A12 การประเมินอภิมาน

ภายใต้มาตรฐานดังกล่าว ได้มีการพัฒนาและนำเสนอเป็นตารางเกณฑ์ประเมินมาตรฐานของการควบคุมคุณภาพ และมีจุดตรวจสอบดังตารางที่ 1 (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 58-64)

ตารางที่ 1 จุดตรวจสอบใช้คู่กับแบบรายการตรวจสอบสำหรับการประเมินอภิมานงานประเมิน
โครงการ

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
1. รรถประโยชน์ (Utility) 7 มาตรฐาน	
U1 การระบุ ผู้มีส่วนได้เสีย	- ระบุผู้มีส่วนได้เสียในการประเมินอย่างชัดเจน - ประสานงานกับผู้บริหารเพื่อระบุผู้มีส่วนได้เสีย - ปรัชษาผู้มีส่วนได้เสียเพื่อระบุสารสนเทศที่จำเป็น - สอบถามผู้มีส่วนได้เสียเพื่อระบุผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่น - เตรียมการให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการประเมิน ตรงตามสัญญา การประเมิน - วางแผนการประเมินให้ยืดหยุ่นให้ผู้มีส่วนได้เสียคนใหม่เข้ามามีส่วนร่วม ได้
U2 ความเชื่อถือได้ ของนักประเมิน	- นักประเมินมีสมรรถภาพการประเมิน - นักประเมินเป็นผู้มีส่วนได้เสียไว้วางใจ - นักประเมินสามารถพุดระบุงเรื่องที่ผู้มีส่วนได้เสียต้องการ/ สนใจ - นักประเมินตอบสนองความแตกต่างทางเพศ เศรษฐฐานะ เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมได้ - นักประเมินช่วยให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้าใจ ประเมินแผนงาน, กระบวนการ ประเมิน - นักประเมินรับฟังข้อวิจารณ์และข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้เสีย
U3 ขอบเขตและ การเลือก สารสนเทศ	- จัดลำดับความสำคัญคำถามที่มีความสำคัญที่สุด - วางแผนงานยืดหยุ่นสามารถเพิ่มประเด็นคำถามประเมินได้ระหว่าง การประเมิน - รวบรวมข้อมูลสารสนเทศเพียงพอที่จะตอบคำถามประเมินที่สำคัญที่สุด ของผู้มีส่วนได้เสียได้ถูกต้อง - รวบรวมข้อมูลสารสนเทศเพียงพอที่จะประเมินคุณค่าของโครงการ - รวบรวมข้อมูลสารสนเทศเพียงพอที่จะประเมินความคุ้มค่าของโครงการ - จัดสรรภาระงานประเมินให้กระจาย สอดคล้องกับลำดับความสำคัญของ สารสนเทศที่จะใช้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
U4 การระบุคุณค่า	- พิจารณาถึงกลุ่ม/ ฝ่ายที่เหมาะสมที่จะช่วยการตีความผลการประเมินอย่างมีคุณค่า - จัดหาหลักฐานที่ชัดเจนและเชื่อถือได้เป็นฐานในการตัดสินคุณค่า - คำนึงถึงแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าสำหรับการตีความผลการประเมิน (รวมทั้งความต้องการจำเป็นทาง สังคม ความต้องการจำเป็นของผู้รับ การประเมิน กฎหมายที่เกี่ยวข้อง พันธกิจของสถาบัน และจุดมุ่งหมายของโครงการ) - แยกความแตกต่างระหว่างมิติ น้ำหนัก และคะแนนจุดตัดของคุณค่าอย่างเหมาะสม - นำคุณค่าของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมพิจารณาด้วย - เสนอการตีความที่เป็นทางเลือกบนฐานความคิดที่ขัดแย้งแต่มีเหตุผลหนักแน่น เหมาะสม
U5 ความชัดเจนของรายงาน	- จัดทำรายงานการประเมินตามความเหมาะสม เช่น ควรมีรายงานสำหรับผู้บริหาร รายงานประเมินฉบับ สมบูรณ์ รายงานประเมินเชิงวิชาการ และการนำเสนอด้วยวาจา - รายงานตามความต้องการจำเป็นของผู้ฟังที่เป็นกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้ไม่ถนัดทางภาษาอังกฤษ - ให้ความสำคัญกับการรายงานเพื่อตอบคำถามตามที่กำหนดในสัญญา และนำเสนอสารสนเทศสำคัญ ในรายงานประเมินแต่ละฉบับทุกฉบับ - เสนอรายงานข้อค้นพบตรงไปตรงมา และเข้าใจง่าย - ใช้สื่อที่ใช้ประสิทธิภาพในการสื่อสารกับผู้ฟังที่มีลักษณะแตกต่างกัน - ใช้การยกตัวอย่างเพื่อช่วยให้ผู้ฟังสามารถเชื่อมโยงข้อค้นพบกับการปฏิบัติจริง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
U6 การรายงาน ทันเวลาและ การเผยแพร่ รายงาน	- ร่วมมือกับผู้รับการประเมิน เพื่อระบุ เข้าถึง และรายงานผู้ต้องการใช้ ผลการประเมินทุกกลุ่ม - ทำรายงานระหว่างช่วงการประเมินสำหรับผู้ต้องการใช้ผลการประเมิน ในช่วงเวลาที่เหมาะสม - แลกเปลี่ยนสารสนเทศกับผู้ฟังที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการนโยบายของ โครงการ เจ้าหน้าที่โครงการและผู้รับบริการโครงการ ในช่วงเวลาเหมาะสม - ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ในช่วงที่กำลังเป็นที่ต้องการ - ให้ข่าวแก่สื่อมวลชนตามความเหมาะสม - เผยแพร่ผลการประเมินผ่านสื่อสาธารณะ เช่น อินเทอร์เน็ต ตามความเหมาะสม
U7 ผลกระทบ ของการประเมิน	- รายงานความก้าวหน้าแก่ผู้เกี่ยวข้องตลอดช่วงการประเมิน ตามความเหมาะสม/ เป็นไปได้ - คาดการณ์ และให้บริการเต็มศักยภาพเพื่อให้มีการนำผลการประเมินไปใช้ - จัดเตรียมรายงานช่วงครึ่งโครงการ - สื่อสารทางวาจาหลังจากการเสหนอรายงานฉบับพิมพ์ - จัดการประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับการทบทวนและการใช้ ผลการประเมิน - เตรียมการให้ความช่วยเหลือในการติดตาม การตีความ และการประยุกต์ใช้ ผลการประเมิน
2. ความเป็นไปได้ (Feasibility) 3 มาตรฐาน	
F1 กระบวนการ ปฏิบัติ	- ลดภาระงานด้านข้อมูล และความขัดแย้งให้เหลือน้อยที่สุด - ตั้งคณะทำงานที่มีศักยภาพ และจัดการฝึกอบรมให้ตามความจำเป็น - เลือกวิธีการดำเนินงานบนพื้นฐานของข้อมูลที่มีอยู่แล้ว และศักยภาพของ คณะทำงาน - กำหนดตารางการปฏิบัติงานที่ตรงตามความเป็นจริง - เชิญบุคลากรในท้องถิ่น/ โครงการเข้ามาช่วยในการประเมิน ตาม ความเหมาะสมและเป็นไปได้ - ดำเนินการประเมินเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานประจำ ตามความเหมาะสม

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
F2 ความคงอยู่รอด ทางการเมือง	- คาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับตำแหน่งที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้สนใจแต่ละกลุ่ม - รอบคอบ และตอบโต้อย่างระมัดระวัง เมื่อมีแรงกดดัน/ การกระทำที่มุ่งล้มเลิกการประเมิน - สร้างเสริมพลังความร่วมมือ - รายงานมุมมองที่แตกต่างกัน - ใช้ประโยชน์จากพลังการเมืองที่หลากหลายเท่าที่ทำได้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การประเมิน - ยกเลิกการประเมินที่มีการตัดสินใจบน
F3 ประสิทธิภาพ ต้นทุน	- ดำเนินการประเมินอย่างมีประสิทธิภาพ - ใช้ประโยชน์จากการบริการที่มีอยู่ในโครงการ - รายงานผลการตัดสินใจทุกครั้ง - ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาโครงการ - ให้สารสนเทศที่สามารถตรวจสอบความรับผิดชอบได้ - สร้างการรับรู้ใหม่ๆ
3. มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety) 8 มาตรฐาน	
P1 การเน้น ความสำคัญด้าน การบริการ	- ประเมินผลลัพธ์ของโครงการ โดยเปรียบเทียบกับความต้องการจำเป็นของผู้ประเมิน - รับประกันว่าผู้รับบริการได้รับประโยชน์จากโครงการเต็มตามขอบเขตพิสัยที่ควรจะได้รับ - ส่งเสริมการบริการที่ดีเลิศ - ระบุนจุดเด่นของโครงการที่ต้องสร้างเสริมให้ดีขึ้น - ระบุนจุดด้อยของโครงการที่ต้องปรับปรุง - เสนอรายงานซ้ำในเรื่องการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดอันตราย
P2 การทำ ความตกลงอย่าง เป็นทางการ	- มีสัญญาความตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรในเรื่องต่อไปนี้ - วัตถุประสงค์และคำถามการประเมิน - ผู้รับฟัง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
	- การตรวจสอบ - การเปิดเผยรายงาน - กระบวนการและกำหนดการประเมิน - แหล่งทรัพยากรการประเมิน
P3 สิทธิทาง มนุษยชนของ ผู้ให้ข้อมูล/ หน่วยตัวอย่าง	- ดำเนินการตามกระบวนการที่ควรจะเป็น และปกป้องสิทธิของพลเมือง - เข้าใจคุณค่าของผู้มีส่วนร่วมในการประเมิน - ยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย - ดำเนินการตามพิธีการ - รับรองข้อตกลงที่เป็นความลับ และไม่เปิดเผยชื่อผู้เกี่ยวข้อง - ลดผลที่เกิดขึ้นหลังการประเมินที่เป็นอันตรายให้เหลือน้อยที่สุด
P4 ปฏิสัมพันธ์ แบบมนุษยชน	- ติดต่อสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้เสียทุกคนแบบมีอาชีพ อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง - ยอมรับสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้มีส่วนร่วมในการประเมิน - ชื่นชมเห็นคุณค่าของการเสียสละเวลา - รู้สึกไวต่อความแตกต่างทางคุณค่าและวัฒนธรรมที่หลากหลายของผู้มีส่วนร่วมประเมิน - ให้ความนับถือเท่าเทียมกันในการเจรจากับผู้มีส่วนได้เสียที่แตกต่างกัน - ไม่ละเลยหรือปกปิดพฤติกรรมที่ผิดจรรยา ความบกพร่อง ผิดพลาด สิ้นเปลือง การใช้งานผิด
P5 การประเมิน ที่ยุติธรรมและ สมบูรณ์	- ประเมินและเสนอรายงานจุดแข็งและจุดอ่อนของโครงการ - รายงานผลลัพธ์ทั้งส่วนที่เป็นและไม่เป็นวัตถุประสงค์ของโครงการ - แสดงให้เห็นการนำจุดแข็งของโครงการมาพัฒนาจุดอ่อนของโครงการตามความเหมาะสม - กล่าวถึงข้อวิพากษ์รายงานประเมินฉบับร่างอย่างเหมาะสม - รายงานข้อจำกัดของรายงานการประเมินฉบับสมบูรณ์ - ประเมินการ และรายงานผลของข้อจำกัดในการประเมินที่มีต่อการตัดสินใจคุณค่าโครงการ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
P6 การเปิดเผย ข้อค้นพบ	- นิยามผู้ฟังที่มีสิทธิรับทราบผลการประเมิน อย่างชัดเจน - รายงานความคิดเห็นที่ตรงประเด็นทั้งส่วนที่สนับสนุน และขัดแย้ง โครงการ - รายงานผลสรุปและข้อเสนอแนะที่มีสารสนเทศและสมดุล - รายงานข้อค้นพบทั้งหมดเป็นลายลักษณ์อักษร ยกเว้นกรณีที่ทำให้ต้องรายงานแบบอื่น - รายงานผลการประเมิน โดยยึดหลักความตรง ความเปิดเผย และ ความสมบูรณ์ - รับประกันได้ว่ารายงานถึงผู้ฟัง
P7 ความขัดแย้ง ด้านผลประโยชน์	- ระบุกรณีที่มีความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ตั้งแต่เริ่มต้นการประเมิน - ใช้นักประเมินหลายคน ตามความเหมาะสมและความจำเป็น - เก็บรักษามบันทึกผลการประเมินสำหรับการทบทวน - หากเป็นไปได้ทำสัญญากับผู้ให้ทุนสนับสนุน มิใช่ทำสัญญากับ โครงการที่ได้รับทุนสนับสนุน - ใช้ผู้มีศักยภาพสูงเฉพาะทางในการประเมินแม้ว่าจะมีผลประโยชน์ขัดแย้ง โดยมีมาตรการจัดการกับความขัดแย้งอย่างเหมาะสม
P8 ความรับผิดชอบ ทางการเงิน	- กำหนดและจัดสรรงบประมาณแยกตามรายการค่าใช้จ่ายไว้ล่วงหน้า - ตั้งงบประมาณให้ยืดหยุ่นเพียงพอที่จะจัดสรรงบประมาณใหม่ให้ทำการประเมินแบบเดิมได้ - จัดระบบบันทึกเอกสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับแหล่งทุน ค่าใช้จ่าย การบริการและ ผลการประเมิน - จัดระบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลเกี่ยวกับการจัดสรรภาระงาน และ ระยะเวลาในการประเมิน - ใช้ทรัพยากรการประเมินอย่างประหยัด - เสนอรายงานสรุปด้านค่าใช้จ่ายเป็นส่วนหนึ่งของรายงานประเมินตาม ความเหมาะสม

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
4. ด้านความถูกต้อง (Accuracy) 12 มาตรฐาน	
A1 การจัดระบบเอกสารของโครงการ	- รวบรวมเอกสารการบรรยายโครงการที่มุ่งประเมินจากผู้มีส่วนได้เสีย และผู้รับการประเมิน - จัดระบบการบันทึกเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานโครงการที่ได้จากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง - วิเคราะห์ความแตกต่างของหน้าที่ บทบาทของโครงการระหว่างเอกสารที่ใช้จากหลายแหล่ง - วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างวัตถุประสงค์การดำเนินงานโครงการและการดำเนินงานจริง - บันทึกสาระถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านเป้าหมายของโครงการแต่ละช่วงเวลา - นำเสนอรายงานวิชาการที่อธิบายกระบวนการดำเนินงานและผลการดำเนินงานโครงการ
A2 การวิเคราะห์บริบท	- บรรยายสภาพเศรษฐกิจ องค์กร การเมือง สังคม และเทคนิคของบริบทโครงการ - บันทึกสภาพแวดล้อมที่ผิดปกติอย่างสม่ำเสมอ - รายงานอิทธิพลด้านบริบทที่มีต่อโครงการ ซึ่งอาจเป็นที่สนใจของผู้สนับสนุนโครงการ - ประเมินการอิทธิพลของบริบทที่มีต่อผลการดำเนินงานโครงการ - ระบุและบรรยายคู่แข่งที่สำคัญ ซึ่งมีบทบาทในช่วงเวลาและสถานการณ์เกี่ยวกับโครงการ - บรรยายถึงการรับรู้ของผู้ดำเนินงานเกี่ยวกับการคงอยู่ ความสำคัญ คุณภาพของโครงการ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
A3 การบรรยาย วัตถุประสงค์และ กระบวนการ	- ติดตาม และบรรยายว่าวัตถุประสงค์การประเมินคงเดิมหรือเปลี่ยนแปลงตามเวลาที่ผ่านไป - ปรับกระบวนการประเมินให้ทันสมัยรองรับการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์การประเมินได้ดี - บันทึกกระบวนการประเมินตามที่ใช้ปฏิบัติจริง - ศึกษาผลการประเมิน โดยคำนึงถึงประสิทธิผลกระบวนการดำเนินงานตามที่กำหนด - บรรยายวัตถุประสงค์และกระบวนการประเมินทั้งหมดในรายงานประเมินฉบับเต็ม ฉบับย่อ - หากเป็นไปได้ เชิญนักประเมินอิสระมาประเมินวัตถุประสงค์และกระบวนการประเมิน
A4 แหล่งข้อมูล สารสนเทศที่ รับรองได้	- เมื่อมีการตรวจสอบความตรงแล้ว ควรใช้สารสนเทศที่รวบรวมไว้และเกี่ยวข้องกับประเด็น - หากเป็นไปได้ ใช้วิธีการและแหล่งข้อมูลที่หลากหลายในการรวบรวมข้อมูล - จัดทำเอกสารและรายงานแหล่งข้อมูลสารสนเทศ - จัดทำเอกสาร รับรองความต้องการ รายงานวิธีการที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากแต่ละแหล่ง - เสนอเครื่องมือสำหรับรวบรวมข้อมูลในภาคผนวกทางเทคนิคของรายงานประเมิน - จัดทำเอกสารและรายงานสภาพที่เป็นความลำเอียง/อคติในการรวบรวมข้อมูล
A5 สารสนเทศที่มี ความตรง	- เน้นการประเมินตามประเด็นคำถามหลัก - ประเมินและรายงานว่ากระบวนการที่ใช้แต่ละขั้นตอนต้องการข้อมูลสารสนเทศประเภทใด - บรรยายว่ากระบวนการแต่ละขั้นตอนให้คะแนน วิเคราะห์ และตีความข้อมูลอย่างไร

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
	- รายงานและให้เหตุผลรับรองความถูกต้องของการอ้างอิงทั้งในกรณีเฉพาะและภาพรวม - ประเมิน และรายงานความสมบูรณ์ของข้อมูลสารสนเทศเป็นชุดเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ต้องการในการตอบคำถามแต่ละขั้นตอนของกระบวนการดำเนินงาน - กำหนดประเด็นสารสนเทศที่มีความหมาย โดยระบุประเด็นสารสนเทศปกติและสารสนเทศไม่ โดยใช้กระบวนการประเมินเชิงคุณภาพ
A6 สารสนเทศที่มี ความเที่ยง	- ระบุและรับรองความถูกต้องเรื่องความเที่ยงของสารสนเทศทั้งระดับและประเภทความเที่ยง - หากเป็นไปได้ ใช้เครื่องมือวัดที่มีการใช้มาแล้วและได้รับการรับรองคุณภาพว่ามีความเที่ยง - รายงานความเที่ยงของเครื่องมือ โดยประเมินและรายงานปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่าความเที่ยงทั้งในด้านคุณลักษณะของผู้สอบ สภาพการเก็บรวบรวมข้อมูล ความลำเอียงของผู้ประเมิน - ตรวจสอบและรายงานความคงที่สม่ำเสมอในการให้คะแนน การจัดประเภท และการลงรหัส - ฝึกอบรมและตรวจพิจารณาคะแนนข้อมูลและนักวิเคราะห์ ให้สามารถวิเคราะห์ได้ผลตรงกัน - ทดลองใช้เครื่องมือ เพื่อจะได้ระบุและควบคุมที่มาของความคลาดเคลื่อน
A7 สารสนเทศที่มี ระบบ	- กำหนดขั้นตอนวิธีการดำเนินงาน และกลไกในการควบคุมคุณภาพของสารสนเทศการประเมิน - ตรวจสอบการป้อนข้อมูล การสร้างไฟล์ข้อมูล - พิสูจน์อักษร และตรวจสอบตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากคอมพิวเตอร์ - จัดระบบและควบคุมการเก็บรักษาสารสนเทศการประเมิน - ควบคุมการเข้าถึงสารสนเทศการประเมินอย่างเข้มงวดตามวิธีการที่กำหนด - จัดการให้ผู้รวบรวมข้อมูลตรวจสอบข้อมูลที่รวบรวมมาได้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
A8 การวิเคราะห์ สารสนเทศเชิง คุณภาพ	- เริ่มต้นการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสำรวจข้อมูลเพื่อรับประกันความถูกต้องของข้อมูล และเพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของข้อมูลทุกครั้งที่ได้ - รายงานข้อจำกัดของการวิเคราะห์ข้อมูลทุกขั้นตอนกระบวนการ รวมทั้งรายงานสภาพที่ข้อมูลไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น - ใช้กระบวนการวิเคราะห์หลายวิธีเพื่อตรวจสอบความคงที่ของผลการวิเคราะห์ และยืนยันข้อค้นพบ - ตรวจสอบการกระจายและค่าแนวโน้มสู่ส่วนกลาง - ระบุและพิจารณาค่าสุดโต่ง (Outliers) และตรวจสอบความถูกต้องของค่าสุดโต่งเหล่านั้น - ระบุและวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ทางสถิติ
A9 การวิเคราะห์ สารสนเทศเชิง คุณภาพ	- ระบุขอบเขตของข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ในการประเมิน - กำหนดประเด็นเพียงพอที่จะตอบสนอง สร้างความกระจ่างและเป็นหลักฐานในการตรวจ คำถามประเมิน - จัดจำแนกสารสนเทศที่ได้มา เข้าตามหมวดหมู่ประเด็นการวิเคราะห์ที่ตรวจสอบความตรง - ตรวจสอบความถูกต้องของข้อค้นพบ โดยจัดหาหลักฐานยืนยันจากผู้มีส่วนได้เสีย และแหล่งข้อมูล ที่หลากหลาย - สรุปและให้ข้อเสนอแนะ โดยแสดงให้เห็นความหมาย - รายงานข้อจำกัดของสารสนเทศที่อ้างอิง การวิเคราะห์ และการสรุปอ้างอิง
A10 การสรุปที่มี เหตุผล เหมาะสม ถูกต้อง ระบบ	- กำหนดขอบเขตการสรุปในช่วงเวลา บริบท วัตถุประสงค์ คำถาม และกิจกรรมที่เป็นไปได้จริง - รายงานสรุปผลที่เป็นทางเลือก และอธิบายถึงเหตุผลที่ไม่ยอมรับสรุปผลที่เป็นทางเลือกนั้น - อ้างอิงสารสนเทศที่สนับสนุนผลสรุปทุกครั้งที่มีการสรุป - ระบุและรายงานผลข้างเคียงของโครงการ - ให้คำเตือนเมื่อมีการตีความหมายผิด

ตารางที่ 1 (ต่อ)

มาตรฐาน	จุดตรวจสอบ
	- ยอมรับและรายงานผลของการพิจารณารายงานประเมินฉบับร่าง ตามความเหมาะสม
A11 การรายงานที่ไม่มีอคติ	- เชิญผู้รับบริการ โครงการที่เกี่ยวข้อง มาร่วมพิจารณาเพื่อรับประกันให้ได้ รายงานไม่ลำเอียง ไม่มีอคติ - มีมาตรการป้องกันความพยายามบิดเบือนรายงาน - รายงานมุมมองของผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่ม โดยเฉพาะมุมมองที่เป็นปฏิปักษ์ ต่อความหมายของข้อค้นพบ - เพิ่มนักประเมินที่ไม่มีอคติ แม้ว่าจะเป็นการประเมินช่วงท้ายหากทำได้ เพื่อชดเชยการตัดสินใจและข้อเสนอของนักประเมินอคติที่มีอยู่ในการประเมินช่วงแรก - บรรยายขั้นตอนของการควบคุมความลำเอียงของนักประเมิน - มีส่วนร่วมในการเสนอผลการประเมินต่อสาธารณะ เพื่อป้องกันและแก้ไขการบิดเบือนผลการประเมิน โดยกลุ่มผู้สนใจอื่น ๆ
A12 การประเมินอภิมาน	- จัดสรรงบประมาณอย่างเหมาะสม และพอเพียง เพื่อทำการประเมินอภิมานภายใน และทำการประเมินอภิมานภายนอกหากสามารถทำได้ - ออกแบบ หรือนิยามมาตรฐานที่นักประเมินใช้เป็นแนวทางในการประเมิน - บันทึกขอบข่ายสารสนเทศที่ต้องใช้อย่างสมบูรณ์ เพื่อตัดสินใจในการประเมินเทียบกับมาตรฐาน - ทำสัญญาจ้างนักประเมินอภิมานอิสระ ตามความเหมาะสมและเป็นไปได้ - ประเมินงานประเมินทุกด้านที่สำคัญ รวมทั้งเครื่องมือ การรวบรวมข้อมูล การสร้างระบบข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล และการรายงาน - จัดทำและรายงานผลการประเมินอภิมานระหว่างการดำเนินงานและผลการประเมินอภิมานสรุปต่อผู้มีสิทธิรับรู้ผลการประเมิน

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าเกณฑ์การประเมินคุณภาพของการประเมินที่นำเสนอข้างต้น ส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกัน คือ งานประเมินที่มีคุณภาพขึ้นอยู่กับกรอบการประเมินที่สามารถให้ข้อมูลที่มีคุณภาพ และการรายงานผลที่น่าเชื่อถือภายใต้ข้อมูลที่รองรับหนักแน่น

นักประเมินอภิมานสามารถพัฒนาเครื่องมือประเมิน โดยปรับใช้เกณฑ์การประเมิน
คุณภาพของการประเมินดังเสนอข้างต้นด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย (สุวิมล ว่องวานิช,
2550, หน้า 64)

ตารางที่ 2 มาตรฐานการประเมินให้คะแนนแบบรูบริกส์ (Rubrics)

มาตรฐานการประเมิน (30 มาตรฐาน)	จำนวนจุดตรวจสอบ		
	ไม่พบ	พบบางส่วน	พบ
มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์ (Utility) 7 มาตรฐาน			
U1 การระบุผู้มีส่วนได้เสีย			
U2 ความเชื่อถือได้ของนักประเมิน			
U3 ขอบเขตและการเลือกสารสนเทศ			
U4 การระบุคุณค่า			
U5 ความชัดเจนของรายงาน			
U6 การรายงานทันเวลาและการเผยแพร่รายงาน			
U7 ผลกระทบของการประเมิน			
มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) 3 มาตรฐาน			
F1 กระบวนการปฏิบัติ			
F2 ความคงอยู่รอดทางการเมือง			
F3 ประสิทธิภาพต้นทุน			
มาตรฐานด้านความเหมาะสมขอธรรม (Propriety) 8 มาตรฐาน			
P1 การเน้นความสำคัญด้านการบริหาร			
P2 การทำความเข้าใจอย่างเป็นทางการ			
P3 สิทธิทางมนุษยชนของผู้ให้ข้อมูล/ หน่วยตัวอย่าง			
P4 ปฏิสัมพันธ์แบบมนุษยชน			
P5 การประเมินที่ยุติธรรมและสมบูรณ์			
P6 การเปิดเผยข้อมูลค้นพบ			
P7 ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์			
P8 ความรับผิดชอบทางการเงิน			

ตารางที่ 2 (ต่อ)

มาตรฐานการประเมิน (30 มาตรฐาน)	จำนวนจุดตรวจสอบ		
	ไม่พบ	พบบางส่วน	พบ
มาตรฐานด้านความถูกต้อง (Accuracy) 12 มาตรฐาน			
A1 การจัดระบบเอกสารของโครงการ			
A2 การวิเคราะห์บริบท			
A3 การบรรยายวัตถุประสงค์และกระบวนการ			
A4 แหล่งสารสนเทศที่รับรองได้			
A5 สารสนเทศที่มีความตรง			
A6 สารสนเทศที่มีความเที่ยง			
A7 สารสนเทศที่มีระบบ			
A8 การวิเคราะห์สารสนเทศเชิงปริมาณ			
A9 การวิเคราะห์สารสนเทศเชิงคุณภาพ			
A10 การสรุปที่มีเหตุผลเหมาะสมถูกต้อง			
A11 การรายงานที่ไม่มีอคติ			
A12 การประเมินอภิमान			

จากตารางที่ 2 แสดงถึงมาตรฐานดังกล่าว ได้มีการพัฒนาและนำเสนอเป็นตารางเกณฑ์ประเมินมาตรฐานของการควบคุมคุณภาพเป็นคะแนนแบบรูบริกส์ (Rubrics) รายละเอียดของเกณฑ์มาตรฐานแต่ละด้าน โดยให้ตรวจสอบรายการ 3 ระดับ คือ ไม่พบ พบเป็นบางส่วน พบ หลังจากนั้นสรุปคะแนนรูบริกส์ (Rubrics) ตัดสินผลการประเมิน ดังตารางที่ 3 (Stufflebeam & Shinkfield, 2007, pp. 676-678)

ตารางที่ 3 สรุปผลการประเมินมาตรฐานให้คะแนนแบบรูบริกส์ (Rubrics)

ประเภทของมาตรฐานการประเมิน	สรุปผลรายด้าน	คะแนนแบบรูบริกส์
อรรถประโยชน์ (Utility)	ไม่พบ พบบางส่วน พบ	สรุปจำนวนข้อ
ความเป็นไปได้ (Feasibility)	ไม่พบ พบบางส่วน พบ	สรุปจำนวนข้อ
ความเหมาะสมชอบธรรม (Propriety)	ไม่พบ พบบางส่วน พบ	สรุปจำนวนข้อ
ความถูกต้อง (Accuracy)	ไม่พบ พบบางส่วน พบ	สรุปจำนวนข้อ

แนวคิดเกี่ยวกับดัชนีบ่งชี้และวิธีการพัฒนา

ความหมายและลักษณะที่สำคัญของตัวบ่งชี้

จากการศึกษาการให้ความหมายตัวบ่งชี้ของผู้ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ พบว่า ได้มีการให้ความหมายของคำว่า “ตัวบ่งชี้” ไว้ในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน แต่อาจมีการเน้นให้ความสำคัญในจุดที่แตกต่างกันไป ดังนี้

Johnstone (1981, pp. 2-3) ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ คือ ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่บ่งบอกปริมาณของสิ่งที่ต้องการวัด ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องบ่งบอกสภาพที่ชัดเจน แต่อาจจะสะท้อนให้เห็นทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ ตัวบ่งชี้เป็นสิ่งที่บ่งชี้อย่างกว้าง ๆ ถึงสภาพที่เราสนใจเข้าไปตรวจสอบ

อุทุมพร จามรมาน (2544) ได้ให้ความหมายของดัชนีชี้วัด หมายถึง สิ่งที่บอกข้อมูลที่ใช้เพื่อให้เห็นอะไรบางอย่าง เช่น ตัวชี้วัดประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ตัวชี้วัดคุณภาพผลผลิต ตัวชี้วัดประสิทธิผลของโครงการ ตัวชี้วัดความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ขององค์กรกับแผนชาติ ตัวชี้วัดความชัดเจนของแนวคิด ตัวชี้วัดความคุ้มค่าของการลงทุน เป็นต้น

นางลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวาณิช (2541, หน้า 53) ได้อธิบายตัวบ่งชี้ทางการศึกษา หมายถึง ค่าสถิติหรือตัวแปรที่สร้างขึ้นเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานภาพ คุณภาพ และผลการดำเนินงานของสถานศึกษา และต้องสามารถแปลความหมายได้อย่างเที่ยงตรง โดยมีเกณฑ์ในการแปลความหมายด้วย

ศิริชัย กาญจนวาสี (2552) ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ไว้สั้น ๆ ว่า หมายถึง ตัวประกอบตัวแปร หรือค่าที่สังเกตได้ ซึ่งใช้บ่งบอกสถานภาพ หรือสะท้อนลักษณะการดำเนินงานหรือผลการดำเนิน

จากความหมายที่ผู้รู้ได้กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า ดัชนีบ่งชี้หรือตัวบ่งชี้ หมายถึง ข้อเท็จจริง ข้อมูลที่บ่งบอกสภาพในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพของสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการนำ

ข้อมูล ตัวแปร ข้อความจริงมาสัมพันธ์กันเพื่อให้เกิดคุณค่าหรือคุณค่าที่สามารถชี้ให้เห็นลักษณะของสภาพการณ์นั้น ๆ

ลักษณะสำคัญของตัวบ่งชี้

Johnstone (1981, pp. 2-5) ได้สรุปลักษณะที่สำคัญของตัวบ่งชี้ 5 ประการ ไว้ดังนี้ คือ

1. ตัวบ่งชี้ทำให้เกิดข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็น ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งที่ศึกษาอย่างกว้าง ๆ

ทั่วไป

2. ตัวบ่งชี้ถูกสร้างมาจากตัวแปรหลาย ๆ ตัวที่แตกต่างกัน
3. ค่าของตัวบ่งชี้แสดงให้เห็นถึงปริมาณ
4. ตัวบ่งชี้ต้องให้ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลในช่วงเวลาหรือสถานที่ ณ ขณะนั้น
5. ตัวบ่งชี้คือจุดเริ่มของการพัฒนาทฤษฎีและตัวบ่งชี้ที่น่าเชื่อถือควรพัฒนามาจากการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ

ประเภทของตัวบ่งชี้

การแบ่งประเภทของดัชนีหรือตัวบ่งชี้ ขึ้นอยู่กับวิธีและเกณฑ์ในการแบ่ง ซึ่งมีความแตกต่างกัน บางเกณฑ์อาศัยวิธีการนำไปใช้ แต่บางเกณฑ์อาศัยแนวคิดในการสร้าง ดังนั้น ดัชนี หรือตัวบ่งชี้จึงมีอยู่หลายประเภทตามเกณฑ์ในการแบ่งประเภทตัวบ่งชี้ทางการศึกษา ได้มีการแบ่งประเภทของตัวบ่งชี้ทางการศึกษาหลายวิธีขึ้นอยู่กับวิธีและเกณฑ์ในการแบ่งประเภท

Johnstone (1981, pp. 215-217) ได้แบ่งประเภทของตัวบ่งชี้ตามเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้

1. แบ่งตามตัวแปรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างตัวบ่งชี้ ได้แก่
 - 1.1 ตัวบ่งชี้ที่เป็นตัวแทน (Representative Indicators)
 - 1.2 ตัวบ่งชี้เดี่ยว (Disaggregative Indicators)
 - 1.3 ตัวบ่งชีรรวม (Composite Indicators)
2. แบ่งตามวิธีการแปรผลค่าของตัวบ่งชี้ ได้แก่
 - 2.1 ตัวบ่งชี้ที่การแปลผลแบบอิงกลุ่ม (Norm Referenced Indicators)
 - 2.2 ตัวบ่งชี้การแปลผลแบบอิงตนเอง (Self Referenced Indicators)
 - 2.3 ตัวบ่งชี้การแปลผลแบบอิงเกณฑ์ (Criterion Referenced Indicators)
3. แบ่งตามสเกลการวัด ได้แก่
 - 3.1 ตัวบ่งชี้ที่เป็นค่าสัมบูรณ์ (Absolute Indicators)
 - 3.2 ตัวบ่งชี้ที่เป็นค่าสัมพัทธ์ (Relative Indicators)

4. แบ่งตามช่วงเวลา ได้แก่

4.1 ตัวบ่งชี้ที่แสดงค่าในช่วงเวลาหนึ่ง (Stock Indicators)

4.2 ตัวบ่งชี้ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา (Flows Indicators)

5. แบ่งตามลักษณะในการวัด ได้แก่

5.1 ตัวบ่งชี้ที่วัดในลักษณะรวม ๆ ของทุกระดับ (Non-distribution Indicators)

5.2 ตัวบ่งชี้ที่วัดในลักษณะกระจาย (Distribution Indicators)

6. แบ่งตามตัวบ่งชี้เชิงระบบการศึกษา ได้แก่

6.1 ตัวบ่งชี้ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input Indicators)

6.2 ตัวบ่งชี้ด้านการดำเนินการ (Process Indicators)

6.3 ตัวบ่งชี้ด้านผลผลิต (Output Indicators)

Johnstone (1981, pp. 23-33) ได้แบ่งประเภทของกลุ่มตัวบ่งชี้เชิงระบบการศึกษา ดังนี้

1. ตัวบ่งชี้ด้านปัจจัยเบื้องต้น เป็นกลุ่มของตัวบ่งชี้ที่เป็นทรัพยากร ซึ่งถูกนำมาเป็นตัวป้อนในการจัดการศึกษาให้ได้ผลผลิตตามที่หลักสูตรต้องการ โดยค่าของปัจจัยเบื้องต้นเหล่านี้มักถูกวัดเชิงปริมาณ เช่น งบประมาณ อาคารสถานที่ เป็นต้น
2. ตัวบ่งชี้ด้านการดำเนินการ เป็นกลุ่มตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องกับการนำทรัพยากร ซึ่งเป็นตัวป้อนในการจัดการศึกษาไปจัดการศึกษาให้เกิดผลผลิตตามที่หลักสูตรต้องการ โดยค่าของตัวบ่งชี้ในกลุ่มนี้มักถูกวัดออกมาในเชิงคุณภาพ เช่น การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน เป็นต้น
3. ตัวบ่งชี้ด้านผลผลิต เป็นกลุ่มของตัวบ่งชี้ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการนำปัจจัยเบื้องต้นมาดำเนินการจัดการศึกษา โดยค่าของตัวบ่งชี้ด้านผลผลิตเหล่านี้มักจะถูกวัดออกมาในเชิงปริมาณ เช่น ผลการเรียนของบัณฑิต เป็นต้น

ประโยชน์ของตัวบ่งชี้

การใช้ตัวบ่งชี้สามารถใช้เป็นโครงสร้างที่มีประโยชน์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง หลากหลายวัตถุประสงค์จากหลาย ๆ ตัวบ่งชี้ สามารถนำมาใช้ได้โดยนักวางแผน นักบริหาร และนักวิจัยที่มีแนวทางและวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน ซึ่งได้แก่ (Johnstone, 1981, pp. 6-14)

1. กำหนดนโยบาย เพื่อให้เกิดความเหมาะสม และให้ความหมายที่ดีกว่าว่าจะอะไรเกิดขึ้นในระบบ ประเมินสภาพได้ว่าอะไรของระบบที่ทำได้สำเร็จซึ่งมีความเฉพาะเจาะจงต้องทำให้การเปลี่ยนแปลงในระบบนั้นสามารถวัดได้ ทำได้สำเร็จจากแผนงานและความคาดหวังผลลัพธ์ ตัวอย่าง เช่น เพื่อส่งเสริมการประสานงานในระบบอุดมศึกษาที่บ่งบอกถึงการศึกษาสอดคล้องกับความต้องการและมีมาตรฐานสากลของความเป็นเลิศ เมื่อนำมาจัดทำเป็นแผนเฉพาะเจาะจงและดูว่า

อะไรจะเป็นความสำเร็จ ควรอยู่ในสภาพที่มีความแม่นยำว่ามีปริมาณการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และอะไรเป็นระดับที่เป็นปริมาณที่ต้องการให้ไปถึงปลายทางของแผนงาน ถ้ารายการต่าง ๆ ที่มีการให้สัญญา แต่ไม่มีการบ่งบอกให้แผนผลลัพธ์ก็จะเป็นการให้สัญญาในกระบวนการวางแผน ที่ต้องมีข้อคำถาม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการใช้ตัวบ่งชี้ในการวัดระดับที่เป็นเป้าหมายของแผนว่า “สัมฤทธิ์ผล”

2. การกำกับระบบการศึกษาที่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของธรรมชาติในระบบการศึกษาหรือเป็นผลของการปฏิบัติที่แน่นอน การนำตัวบ่งชี้มากำกับการเปลี่ยนแปลงจึงต้องให้มองเห็นภาพได้ และมักใช้มุมแคบของการพัฒนาศึกษาด้วยวิธีการนำมาเป็นแนวทาง ใช้การพัฒนาระบบที่อาศัยแผนงานและนโยบายมาร่วมกันจัดทำเป็นตัวบ่งชี้ ซึ่งการใช้ตัวบ่งชี้วัดความครอบคลุมอาจใช้สถิติทั่วไปในรายงานบันทึกเหตุการณ์ที่จัดเตรียมไว้สำหรับผู้บริหารการศึกษา

3. การวิจัยศึกษาเพื่อพัฒนาระบบ มีการใช้ตัวบ่งชี้เป็นตัวแทนคุณลักษณะของระบบการศึกษา ในการวิจัยศึกษามี 2 ชนิด คือ ชนิดที่หนึ่ง ใช้ในการวิเคราะห์ระหว่างประเทศ (Cross-national Analysis) มากกว่าเน้นรูปแบบการศึกษา หรือความสัมพันธ์ภายในระหว่างสังคมในระบบย่อย และชนิดที่สอง เป็นการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับความยากในการใช้ตัวแทนของคุณลักษณะของระบบการศึกษา โดยวัดการเปลี่ยนแปลงและรูปแบบการพัฒนาที่เป็นภายในของแต่ละเมือง

4. การจำแนกประเภทของระบบการศึกษา การใช้ตัวบ่งชี้เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของการดำเนินงานที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ การจำแนกประเภทของระบบการศึกษาจะให้ความยุติธรรมอย่างทั่วไประหว่างกลุ่มที่ใช้ และสามารถทำให้เกิดการจำแนกประเภทได้จากจำนวนเหตุผลที่มากมาย ทั้งนักการเมือง นักบริหารและนักวางแผน จะให้การพัฒนาอย่างมากกับเมืองต่าง ๆ

5. มีลักษณะเป็นกลาง ตัวบ่งชี้ที่ใช้มีลักษณะของความเป็นกลาง ทำให้สามารถช่วยในการตัดสินใจได้ โดยที่ตัวบ่งชี้มิได้มีลักษณะเอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง

สรุปประโยชน์ของตัวบ่งชี้ สามารถนำมาใช้กำกับสิ่งที่ต้องการจะวัดเพื่อตอบคำถามในสิ่งที่สนใจ จึงนำมาเป็นเครื่องมือสำหรับการประเมินในระบบการศึกษา ทั้งในลักษณะของการประเมินคุณภาพการศึกษาและประเมินประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานได้ โดยอาศัยการกำหนดสิ่งที่ต้องการวัดให้ชัดเจนก่อนและจัดทำเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพหรือตัวบ่งชี้ความสำเร็จ สำหรับใช้เป็นเป้าหมายในการดำเนินการใด ๆ ที่ต้องการให้ก้าวสู่ความสำเร็จ

การสร้างและการพัฒนาตัวบ่งชี้

วิธีการสร้างและการพัฒนาดัชนีหรือตัวบ่งชี้ทางการศึกษามี 3 วิธีด้วยกัน คือ (Johnstone, 1981)

1. การสร้างดัชนีหรือตัวบ่งชี้โดยอาศัยแนวคิดในการสร้างและการนำไปใช้การสร้างดัชนีหรือตัวบ่งชี้ประเภทนี้ แบ่งได้เป็น 2 วิธี วิธีแรก คือ การสร้างดัชนี หรือตัวบ่งชี้ในลักษณะที่เป็นตัวบ่งชี้ตัวแทน (Representative Indicator) โดยการเลือกตัวแปรที่มีอยู่มาใช้ ส่วนวิธีที่สอง คือ การสร้างดัชนีหรือตัวบ่งชี้รวม โดยการนำเอาตัวแปรจำนวนหนึ่งมารวมกัน หรือผสมกัน โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นว่าตัวแปรเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กัน แต่อาจไม่มีการกำหนดค่าน้ำหนักให้กับดัชนีหรือตัวบ่งชี้แต่ละตัว

การรวมตัวแปรแบบนี้มักกำหนดขึ้นเพื่อนำไปใช้ในงานเฉพาะอย่าง ซึ่งอาจมีความลำเอียงได้ ขึ้นอยู่กับบุคคลที่เลือกหรือจัดกลุ่มตัวแปร

2. การสร้างดัชนีหรือตัวบ่งชี้โดยอาศัยทฤษฎี

การสร้างดัชนี หรือตัวบ่งชี้ประเภทนี้ เป็นการสร้างโดยอิงผู้เชี่ยวชาญ มีวิธีการคือ การรวมตัวแปรจำนวนหนึ่งเข้าด้วยกันโดยวิธีการทางเลขคณิต ซึ่งตัวแปรเหล่านั้นจะถูกเลือกมาตามลำดับความสำคัญ และมีความสัมพันธ์กัน โดยกำหนดค่าน้ำหนักให้กับตัวแปรแต่ละตัวโดยอาศัยฐานแนวคิดหรือทฤษฎีที่มีอยู่ และสังเคราะห์ขึ้นเป็นตัวบ่งชี้ ซึ่งวิธีการนี้มีข้อดีคือ ประหยัดเวลา ค่าใช้จ่ายใช้เวลาในการเก็บข้อมูลน้อย แต่มีข้อเสียคือ เป็นความคิดของคนเพียงกลุ่มเดียว

3. การสร้างดัชนีหรือตัวบ่งชี้โดยอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีนี้คล้ายกับวิธีที่สอง แต่มีส่วนที่ต่างกัน คือ ในการสร้างดัชนี หรือตัวบ่งชี้โดยอาศัยทฤษฎี การเลือกกำหนดน้ำหนักนั้นกำหนดจากลำดับความสำคัญ แต่การสร้างดัชนีหรือตัวบ่งชี้โดยอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นการกำหนดน้ำหนักจากการวิเคราะห์ข้อมูลชุดหนึ่ง และดูความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยวิธีการทางสถิติ เช่น Factor Analysis, Cluster Analysis, Regression และ Guttman Scale แล้วนำผลการวิเคราะห์มาจัดกลุ่มตัวแปร ซึ่งวิธีการนี้มีข้อดีคือ ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ แต่ใช้เวลามาก และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

ในการสร้างดัชนี หรือตัวบ่งชี้ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวว่าควรใช้วิธีการใด เพราะมีสิ่งที่ต้องพิจารณาหลายประการ เช่น ข้อจำกัดในเรื่องของเวลา/งบประมาณ ประโยชน์ในการนำไปใช้ ลักษณะของตัวแปรที่นำมากำหนดเป็นดัชนีหรือตัวบ่งชี้ เป็นต้น ซึ่งในบางครั้งอาจใช้หลายวิธีผสมกันได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์

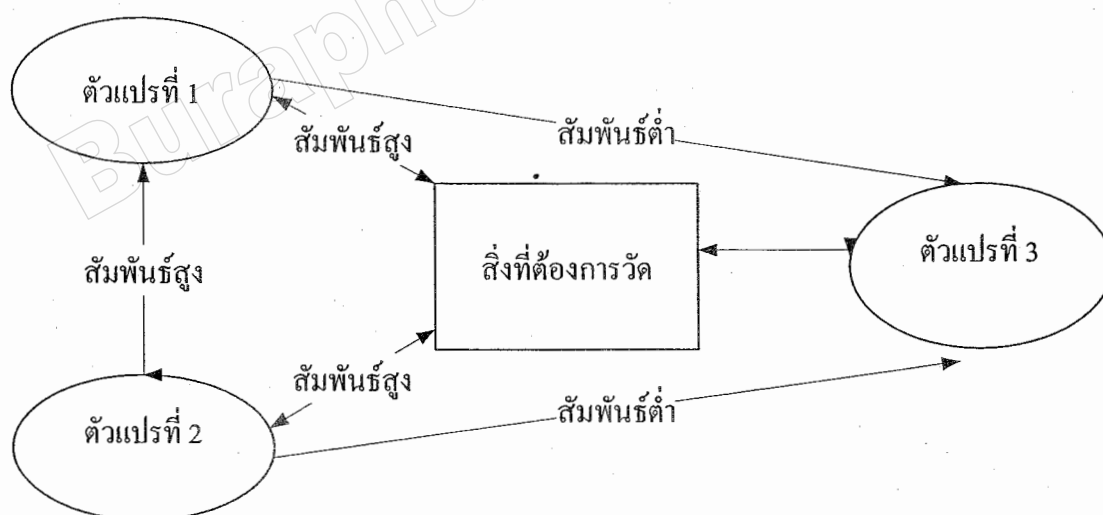
ในทางปฏิบัติแล้วการพัฒนาตัวบ่งชี้โดยอาศัยนิยามเชิงปฏิบัติการจะไม่นิยมใช้กันมากนัก เพราะการพัฒนาตัวบ่งชี้วิธีนี้จะเกิดความลำเอียงจากผู้พัฒนาได้มากที่สุด วิธีการที่นักวิจัยส่วนใหญ่ใช้กัน คือ การพัฒนาตัวบ่งชี้โดยอาศัยนิยามเชิงทฤษฎีและอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ควบคู่กันไป โดยในขั้นแรกอาจใช้หลักทางทฤษฎีมาจัดกลุ่มตัวแปร จากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติต่อไป

ขั้นตอนการพัฒนาตัวบ่งชี้

ในการพัฒนาตัวบ่งชี้ไม่ว่าผู้วิจัยจะเลือกใช้วิธีการใดก็ตาม จำเป็นต้องพิจารณาและศึกษากระบวนการในการพัฒนาตัวบ่งชี้ 3 ขั้นตอนที่สำคัญดังนี้ (Johnstone, 1981, pp. 71-77)

ขั้นที่ 1 การคัดเลือกตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะหรือองค์ประกอบของสิ่งที่ต้องการศึกษา ในขั้นของการคัดเลือกตัวแปรที่จะนำมาสร้างตัวบ่งชี้นี้ ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการดังนี้คือ

- 1) วิเคราะห์ว่าสิ่งที่ต้องการศึกษาประกอบด้วยคุณลักษณะอะไรบ้าง 2) จะต้องกำหนดนิยามของคุณลักษณะต่าง ๆ ให้ชัดเจนและครอบคลุม และ 3) ต้องทำการกำหนดหรือเลือกตัวแปร โดยในการดำเนินการผู้วิจัยอาจใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาจากทฤษฎีจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญก็ได้ ขั้นตอนนี้จะเริ่มจากการจัดกลุ่มตัวแปรที่พิจารณาว่ามีความสัมพันธ์กับสภาพการณ์ที่ต้องการศึกษา โดยระบุลักษณะของตัวแปรให้ครอบคลุมกับสภาพที่ต้องการศึกษาอย่างละเอียดและชัดเจน โดยอาศัยจากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ทฤษฎี หรือผู้เชี่ยวชาญร่วมกันพิจารณาการนำตัวแปรที่จะสร้างเป็นดัชนี ควรจะหลีกเลี่ยงการใช้ตัวแปรหลายตัวที่มุ่งวัดคุณลักษณะเดียวกันและตัวแปรที่มีความคลาดเคลื่อนในการวัด ซึ่งควรจะพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงกับสิ่งที่ต้องการศึกษา หากมีตัวแปรใดที่มีความสัมพันธ์กันสูง และมุ่งวัดในสิ่งเดียวกัน ควรตัดสินใจเลือกใช้ตัวแปรใดตัวแปรหนึ่ง เพื่อลดความยุ่งยากและซับซ้อนในการประเมินสิ่งที่ศึกษาภายหลัง ซึ่งแสดงดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่นำมาสังเคราะห์เป็นดัชนีชี้วัด (Johnstone, 1981, p. 73)

จากภาพที่ 12 จะเห็นได้ว่าตัวแปรที่ 1 และ 2 มีแนวโน้มว่ามีความสัมพันธ์กับ
 สถานการณ์ทางการศึกษาที่ต้องการวัด ในขณะที่ตัวแปรทั้งสองนี้ก็มีความสัมพันธ์กันเองสูง
 ซึ่งเนื่องจากตัวแปรทั้งสองอาจจะวัดลักษณะที่คล้ายคลึงกัน จึงไม่ควรคัดตัวแปรทั้งสองไว้ทั้งคู่
 เพื่อสร้างดัชนีชี้วัดทางการศึกษา ส่วนตัวแปรที่ 3 มีความสัมพันธ์กับตัวแปรที่ 1 และ 2 คำนึง
 แนวโน้มว่าจะสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการศึกษาในระดับปานกลาง ดังนั้นจึงมีความเป็นอิสระ
 ที่จะอธิบายสถานการณ์ทางการศึกษาได้มากกว่า จากกรณีดังกล่าวนี้ควรเลือกตัวแปรที่ 1 หรือ
 ตัวแปรที่ 2 ตัวใดตัวหนึ่งร่วมกับตัวแปรที่ 3

จอห์นสโตนได้ให้ข้อควรระวังในการคัดเลือกตัวแปร 2 ประการ คือ

1. ตัวแปรแต่ละตัวที่นำมาสร้างเป็นตัวบ่งชี้ผู้วิจัยจะต้องคัดเลือกตัวแปรที่มีความสัมพันธ์
 สูงกับสิ่งที่ต้องการศึกษา
2. ผู้วิจัยควรหลีกเลี่ยงการใช้ตัวแปรหลายตัวที่มุ่งวัดลักษณะเดียวกันและมีความสัมพันธ์
 กันสูง เพราะจะมีผลต่อความยุ่งยากในการแปลความหมาย

อย่างไรก็ตาม หากพบว่าตัวแปรที่นำมาศึกษามีความสัมพันธ์กันสูง หรือมีจำนวนมาก
 เกินไป ผู้วิจัยต้องลดจำนวนตัวแปรลง โดยอาจรวมตัวแปรที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน หรืออาจเลือก
 ตัวแปรที่พิจารณาแล้วมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่ต้องการวัดสูงกว่าตัวอื่น ๆ มาเพียงตัวแปรใด
 ตัวแปรหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้วิจัยอาจจะต้องใช้ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ หรืออาจต้องหาค่าความสัมพันธ์
 ระหว่างตัวแปรกับสิ่งที่ต้องการศึกษา เพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งด้วย

ขั้นที่ 2 กำหนดวิธีการรวมตัวแปร วิธีการรวมตัวแปรเข้าด้วยกัน มี 2 วิธีดังนี้คือ

(Johnstone, 1981, pp. 73-75)

1. การรวมแบบพีชคณิต (Additive) เป็นการรวมตัวแปรเข้าด้วยกันโดยมีข้อตกลงว่า
 ความสำคัญของตัวแปรแต่ละตัวสามารถทดแทนกันได้ ดังสมการ

$$I = V_1 + V_2$$

โดย I หมายถึง ตัวบ่งชี้

V_1 หมายถึง ค่าของตัวแปรที่ 1

V_2 หมายถึง ค่าของตัวแปรที่ 2

จะพบว่าหากค่าของตัวแปรที่ 1 (V_1) มีค่าต่ำลง ค่าของตัวบ่งชี้ (I) จะคงที่ได้ หากทดแทน
 ด้วยค่าของตัวแปรตัวที่ 2 (V_2) ที่มีค่าสูงขึ้น ตัวอย่างเช่น กรณีที่ 1 $V_1 = 20$, $V_2 = 20$ จะได้ $I = 40$ และ
 กรณีที่ 2 $V_1 = 5$, $V_2 = 35$ จะได้ $I = 40$ เป็นต้น

การรวมตัวแปรด้วยวิธีแบบพีชคณิตนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ ต้องการเปรียบเทียบระบบตั้งแต่ 2 ระบบขึ้นไปว่าแต่ละเรื่องที่มีศึกษามีความแตกต่างกันเท่าไร

2. การรวมแบบทวีคูณ (Multiplicative) เป็นการรวมตัวแปรเข้าด้วยกัน โดยมีข้อตกลงว่าความสำคัญของตัวแปรแต่ละตัวไม่สามารถทดแทนกันได้ ดังสมการ

$$I = V_1 \times V_2$$

โดย I หมายถึง ตัวบ่งชี้

V_1 หมายถึง ค่าของตัวแปรที่ 1

V_2 หมายถึง ค่าของตัวแปรที่ 2

จะพบว่า ในการรวมแบบทวีคูณ หากค่าของตัวแปรแต่ละตัวสูง ค่าตัวบ่งชี้ก็จะสูงตาม แต่หากค่าตัวแปรตัวใดตัวหนึ่งต่ำลง จะมีผลทำให้ค่าตัวบ่งชี้ต่ำลงด้วย ตัวอย่างเช่น กรณีที่ 1 $V_1 = 20, V_2 = 20$ จะได้ $I = 400$ และกรณีที่ 2 $V_1 = 5, V_2 = 35$ จะได้ $I = 175$ นั่นคือความหมายของความไม่สามารถที่จะทดแทนกันได้ระหว่างตัวแปร เพื่อให้ค่าของตัวบ่งชี้มีความคงที่นั่นเอง การรวมแบบนี้มักจะใช้เมื่อต้องการเปรียบเทียบระบบ 2 ระบบขึ้นไปว่า มีความแตกต่างกันเป็นกี่เท่า

จากวิธีการรวมตัวแปรทั้ง 2 แบบ ทำให้เกิดการหาค่าตัวบ่งชี้ในรูปแบบของค่าเฉลี่ย 2 ลักษณะ คือ

1. เมื่อรวมตัวแปรด้วยวิธีการรวมแบบพีชคณิต จะเสนอค่าตัวบ่งชี้ด้วยการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Mean) ของตัวแปรซึ่งจะได้สมการ 2 แบบ คือ

1.1 กรณีกำหนดค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรเท่ากัน

$$I = \frac{V_1 + V_2 + V_3 \dots V_n}{n}$$

1.2 กรณีกำหนดค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรไม่เท่ากัน

$$I = \frac{W_1 V_1 + W_2 V_2 + W_3 V_3 + \dots + W_n V_n}{\sum W_i}$$

โดย I หมายถึง ตัวบ่งชี้

V_i หมายถึง ค่าของตัวแปรที่ i

W_i หมายถึง ค่าน้ำหนักความสำคัญค่าของตัวแปรที่ i

n หมายถึง จำนวนตัวแปร

2. เมื่อรวมตัวแปรด้วยวิธีการรวมแบบทวิคูณ จะเสนอค่าตัวบ่งชี้ด้วยการหาค่าเฉลี่ยเรขาคณิต (Geometric Mean) ของตัวแปรจะได้สมการ 2 แบบคือ

2.1 กรณีกำหนดค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรเท่ากัน

$$I = \sqrt[n]{V_1 + V_2 + V_3 \dots V_n}$$

2.2 กรณีกำหนดค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรไม่เท่ากัน

$$I = \sqrt[(V_1^{w_1})(V_2^{w_2})(V_3^{w_3}) \dots (V_n^{w_n})]$$

โดย I หมายถึง ตัวบ่งชี้

V_i หมายถึง ค่าของตัวแปรที่ i

W_i หมายถึง ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรที่ i

n หมายถึง จำนวนตัวแปร

อย่างไรก็ตาม การรวมตัวแปรด้วยวิธีการแบบทวิคูณจะไม่ใช่ที่นิยมใช้ในการพัฒนาตัวบ่งชี้เท่ากับวิธีการรวมตัวแปรแบบพีชคณิต

Johnstone (1981, pp. 82-83) ได้กล่าวถึงปัญหาการรวมตัวแปรในกรณีที่เป็นคะแนนดิบว่าอาจจะเกิดจากการแปลความผิด เพราะหน่วยการวัดของตัวแปรแต่ละตัวไม่เท่ากัน ซึ่งเขาได้เสนอวิธีการที่จะทำให้การแปลความหมายค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรเปรียบเทียบกันได้อย่างมีความหมาย โดยให้นำคะแนนดิบของตัวแปรทุกตัวแปลงเป็นคะแนนมาตรฐาน คือ คะแนน Z-score ก่อน แล้วจึงนำไปกำหนดน้ำหนักของตัวแปรต่าง ๆ ต่อไป ซึ่งจะได้สมการดังนี้คือ

$$I = \frac{W_1 Z_1 + W_2 Z_2 + W_3 Z_3 + \dots + W_n Z_n}{n}$$

โดย I หมายถึง ค่าของตัวบ่งชี้

W_i หมายถึง ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรที่ i

Z_i หมายถึง คะแนนมาตรฐานของตัวแปรที่ i

$$Z = \frac{x - \bar{x}}{SD}$$

ซึ่งคำนวณมาจากสูตร

n หมายถึง จำนวนตัวแปร

ขั้นที่ 3 กำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวแปร การกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรสามารถทำได้โดยวิธีการ 4 วิธี คือ (Johnstone, 1981, pp. 76-78)

วิธีที่ 1 การกำหนดน้ำหนักโดยใช้ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ (Expert Judgement) ซึ่งอาจเป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษาในฐานนักวิจัย หรือนักวางแผนโดยให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านได้พิจารณาถึงความเห็นให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรแต่ละตัว จากนั้นจึงนำผลมาวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ยหรืออาจมีการใช้ร้อยละของผู้เห็นด้วยกับน้ำหนักในระดับต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสามารถดำเนินการอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เป็นต้น

วิธีที่ 2 การกำหนดค่าน้ำหนักโดยการวัดความสำคัญของตัวแปร (Measure Effort Required) ในการวัดความสำคัญของตัวแปร จอห์นสโตนแนะนำให้พิจารณาจาก 2 สิ่งคือ 1) พิจารณาระยะเวลา (Time Taken) ในการทำกิจกรรมนั้น ๆ และ 2) พิจารณาค่าใช้จ่าย (Cost) ในการทำกิจกรรมนั้น ๆ หากกิจกรรมใดใช้เวลาและค่าใช้จ่ายสูงก็ควรให้น้ำหนักความสำคัญมากกว่าตัวอื่น

วิธีที่ 3 การกำหนดน้ำหนักโดยใช้เกณฑ์มาตรฐาน (To use Agreed to Standards) ที่ได้มีผู้ทำการศึกษาและได้มีการกำหนดไว้แล้วอย่างชัดเจน

วิธีที่ 4 การกำหนดน้ำหนักโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ Johnstone (1981, pp. 123-136) ได้อธิบายว่าเป็นวิธีการกำหนดค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรโดยใช้วิธีการทางสถิติ เช่น ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม Johnstone (1981, p. 78) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการที่ผู้วิจัยจะเลือกใช้ในการกำหนดค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรวิธีใดนั้น ขึ้นอยู่กับการพิจารณาเหตุผลหลายประการ เพราะธรรมชาติของตัวแปรที่นำมาศึกษามีความแตกต่างกัน ดังนั้นคงไม่มีวิธีการหรือรูปแบบใดที่เหมาะสมที่สุดกับการพัฒนาตัวบ่งชี้

การตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้วัด

แนวคิดในการตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้ทางการศึกษานั้น ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดไว้ สรุปประเด็นสำคัญต่าง ๆ ในการตรวจสอบคุณภาพตัวบ่งชี้ ดังนี้

Johnstone (1981, pp. 55-71) เน้นการตรวจสอบตัวบ่งชี้ 2 ประเด็น คือ

1. การตรวจสอบความเที่ยงตรงภายใน (Internal Validity) การที่จะพัฒนาตัวบ่งชี้เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงภายในนั้นจุดสำคัญที่สุด คือ ผู้วิจัยจะต้องควบคุมให้การกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operational Definition) ของตัวแปรที่นำมาสร้างตัวบ่งชี้เป็นดังนี้

1.1 การนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรต้องมีความชัดเจน และครอบคลุมองค์ประกอบของสิ่งที่ต้องการศึกษาทั้งหมด

1.2 นิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรต่าง ๆ ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นต้องมีลักษณะที่สามารถทำการตรวจวัดได้ในสภาพจริง

1.3 ตัวแปรที่นำมาสร้างตัวบ่งชี้ทั้งหมดต้องเป็นตัวแทนของสิ่งที่เราต้องการศึกษา

จากการที่ผู้พัฒนาตัวบ่งชี้มีการควบคุมการกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรต่าง ๆ อย่างดีแล้ว ตัวบ่งชี้ที่สร้างขึ้นก็必将มีความถูกต้องชัดเจนและครอบคลุมในสิ่งที่ต้องการวัดและสิ่งเหล่านี้ก็จะทำให้เกิดการเพิ่มความเที่ยงตรงภายในให้แก่ตัวบ่งชี้ที่สร้างขึ้น

อย่างไรก็ตาม Johnstone (1981, p. 56) ได้เสนอแนวคิดอีกหลายประการเกี่ยวกับการลดอิทธิพลของแหล่งต่าง ๆ ที่มีผลต่อความเที่ยงตรงภายใน เพื่อให้ผู้พัฒนาตัวบ่งชี้ได้คำนึงถึง เช่นในเรื่องของความแปรผันของมโนทัศน์ของสิ่งที่ต้องการศึกษา (Variability of Concept) ซึ่งเขาได้อธิบายว่า มโนทัศน์ของสิ่งที่ต้องการศึกษาจะมีความแปรผันไปตามบริบทต่าง ๆ ตลอดเวลา ดังนั้นแม้ว่าผู้วิจัยจะทำการนิยามตัวแปรต่าง ๆ อย่างชัดเจน และครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษาก็ตาม หากมโนทัศน์ของสิ่งที่ต้องการศึกษาเปลี่ยนไป ตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นจะมีความเที่ยงตรงภายในลดลงอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะนิยามของตัวบ่งชี้ที่สร้างในครั้งแรกจะไม่สามารถตีความหมายได้ตรงกับมโนทัศน์ของสิ่งที่ต้องการศึกษาซึ่งเปลี่ยนแปลงไปได้เลย

2. การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ตัวบ่งชี้ที่ดีต้องมีความเชื่อมั่น โดยเฉพาะความเชื่อมั่นแบบคงเส้นคงวาในการวัด (The Consistency of Measurement) ซึ่งเขาได้เสนอแนะวิธีการควบคุมกระบวนการต่าง ๆ ในการพัฒนาตัวบ่งชี้เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น 4 ประการ ดังนี้

1) การกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวบ่งชี้ต้องถูกต้องชัดเจนตรงความเป็นจริง 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลต้องมีกระบวนการที่ดีและถูกต้อง 3) เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูลต้องเป็นเครื่องมือที่มีคุณสมบัติที่ดี และ 4) กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลต้องถูกต้องตามหลักการ

โดยสรุปแล้ว การสร้างและการพัฒนาตัวบ่งชี้วัดหรือตัวบ่งชี้ทางการศึกษา มีวิธีการและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการนำตัวบ่งชี้วัดหรือตัวบ่งชี้ไปใช้ประโยชน์ การจะเลือกใช้วิธีการใดนั้นมีสิ่งที่จะต้องพิจารณาหลายประการ เช่น ลักษณะของตัวแปรที่นำมากำหนดเป็นตัวบ่งชี้วัดหรือตัวบ่งชี้ ความเหมาะสมทางด้านเวลาและงบประมาณ ความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล วัตถุประสงค์ในการนำตัวบ่งชี้วัดหรือตัวบ่งชี้ทางการศึกษาไปใช้ ไม่ว่าจะเป็นการติดตามผลการศึกษา การบ่งชี้คุณภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษา การบ่งชี้คุณภาพการดำเนินงานของสถานศึกษา/องค์กร/หน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัย

ความหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัย เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นให้แก่เด็กก่อนวัยเรียน เพื่อวางรากฐานเบื้องต้นของชีวิตในด้านการอบรมเลี้ยงดู และการศึกษาให้เด็กได้มีความพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพของเขาให้กลายเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่าต่อไป ได้มีนักวิชาการกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัยไว้หลายหลาย ดังต่อไปนี้

Good (1973, p. 200) กล่าวว่า การจัดการศึกษาปฐมวัย หมายถึง โครงการหรือหลักสูตรที่จัดสำหรับเด็กในโรงเรียนเด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล

สิริมา ภิญโญนนิตพงษ์ (2553, หน้า 79) สรุปว่า หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย หมายถึง แนวทางการจัดประสบการณ์ซึ่งมวลประสบการณ์ในโรงเรียนที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน มีลักษณะการจัดเน้นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยมีลักษณะให้เด็กเลือกทำกิจกรรม เน้นเด็กลงมือปฏิบัติเป็นสำคัญ เรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้วางแผน คอยสนับสนุน และตัดสินใจ ในการที่เด็กเลือกดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ วางแผนการจัดประสบการณ์เป็นไปในลักษณะแบบบูรณาการเนื้อหา กิจกรรม และในการจัดกิจกรรมบางโปรแกรมมีลักษณะการจัดการ โดยเฉพาะตามทฤษฎีนั้น

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551, หน้า 1) กล่าวว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก 6 ขวบแรก เป็นการศึกษาเพื่อการดูแล และสร้างเสริมเด็กให้พัฒนาเต็มศักยภาพ ด้วยการเรียนรู้ที่ถูกต้องชัดเจน ลักษณะการจัดการเรียนการสอนจึงมุ่งจำเพาะไปที่การพัฒนาเด็ก โดยการจัดการเรียนการสอนให้ตรงระดับพัฒนาการตามวัย และส่งเสริมพัฒนาการแบบองค์รวมให้ตรงกับความต้องการและความสนใจ สร้างความพร้อมให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ มีบุคลิกปัญญา

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 1) กล่าวว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นการจัดการอบรมเลี้ยงดู และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็ก ให้เด็กมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นการสร้างรากฐานชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีคุณค่าต่อตนเองและสังคม

เขวพา เดชะคุปต์ (2545, หน้า 14) กล่าวว่า การจัดการศึกษาปฐมวัย หมายถึง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าวจะมีลักษณะแตกต่างไปจากระดับอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่สำคัญต่อการวางรากฐานบุคลิกภาพและการพัฒนาทางสมอง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้มีชื่อเรียกต่างกันไปหลายชื่อ ซึ่งแต่ละโปรแกรมมีวิธีการและลักษณะในการจัดกิจกรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยพัฒนาเด็กในรูปแบบต่าง ๆ

สนอง สุตสะอาด (2540, หน้า 12 อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551) กล่าวว่า การศึกษาปฐมวัย หมายถึง การศึกษาของเด็กที่อยู่ในวัยก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา คือเด็กที่มีอายุระหว่าง 0-6 ปี เป็นวัยของการวางรากฐานทางการศึกษาให้แก่เด็กในระยะเริ่มต้นซึ่งถือว่าสำคัญมาก เพราะถ้าหากว่าวางรากฐานให้แก่เด็กได้ดำเนินงานโดยมีเจตคติที่ถูกต้อง มีนิสัยที่ดีตามความสามารถและความเหมาะสมกับวัยของเด็ก ก็จะทำให้เด็กเกิดการพัฒนาไปได้อย่างเต็มที่ทุกด้าน

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่สำคัญต่อการวางรากฐานบุคลิกภาพและการพัฒนาทางสมอง มีมุ่งหมายให้เด็กได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เพื่อเป็นพื้นฐานในการที่จะก้าวเข้าสู่ระดับประถมศึกษา ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญที่ควรมีการวางแผนและจัดโปรแกรมการศึกษาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็ก

จุดมุ่งหมายของการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาระดับปฐมวัยไม่ใช่เพียงแต่เป็นการเตรียมให้เด็กพร้อมที่จะเข้าเรียนต่อในประถมศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาที่ช่วยเด็กให้มีชีวิตที่สมบูรณ์แบบตามที่เด็กปฐมวัยพึงจะมี เพราะเด็กวัยนี้เป็นวัยที่พร้อมจะเรียนรู้ ครูและผู้เกี่ยวข้องต้องมีวิธีสอนที่เหมาะสมเพื่อให้เด็กดำรงชีวิตในวัยเริ่มต้นด้วยความสุขและมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ไปได้อย่างเต็มที่

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 6-26) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา สำหรับเด็กอายุแรกเกิด-5 ปี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาที่เหมาะสมกับวัยความสามารถความสนใจ และความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังนี้

1. ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขภาพ สุขนิสัยที่ดี
2. ใช้วัยของร่างกายได้คล่องแคล่วประสานสัมพันธ์กัน กล้ามเนื้อใหญ่และ กล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง
3. มีสุขภาพจิตดี มีความสุขและแสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับวัย
4. มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
5. รับรู้และสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว
6. ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
7. ใช้ภาษาสื่อสาร สื่อความหมายและใช้ภาษาได้เหมาะสมกับวัย
8. ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
9. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและความเป็นไทย

10. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

11. มีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย

12. มีจินตนาการความคิดสร้างสรรค์

13. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้ สนใจเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

รอบตัว

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัย คือ การมุ่งที่จะพัฒนาและส่งเสริมพัฒนาการตามวัยของเด็ก เน้นถึงคุณค่าชีวิตของเด็กแต่ละคนมีเสรีที่จะเรียนรู้จากประสบการณ์ สร้างและส่งเสริมให้เด็กได้มีทักษะต่าง ๆ ที่นำไปสู่การเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อสังคม

หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัย นั้นมีหลักการที่จะพัฒนาเด็กปฐมวัยในทุก ๆ ด้านให้เด็กได้เกิดความพร้อมที่จะเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญและเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก

สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545, หน้า 81) ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยไว้ว่าให้เด็กทุกคนได้รับโอกาสในการพัฒนาการเตรียมความพร้อม การตอบสนองความต้องการพื้นฐานตามเกณฑ์สภาวะความต้องการพื้นฐานของเด็กส่งเสริมพัฒนาการรอบด้าน รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรมจัดการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับธรรมชาติพัฒนาการของเด็ก ความแตกต่างของแต่ละบุคคลและกับวิถีชีวิตของคนไทย โดยมี “รูปแบบการจัดการศึกษา” เป็นรูปแบบในระบบโรงเรียน ลักษณะการจัดเป็นหลักสูตรอนุบาล 3 ปี อนุบาล 2 ปี และเด็กเล็ก 1 ปี และรูปแบบนอกโรงเรียน จัดในรูปของศูนย์พัฒนาเด็กประเภทต่าง ๆ สำหรับ “จุดมุ่งหมายและแนวการจัดการประสบการณ์” เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้รับการอบรมเลี้ยงดู และพัฒนาความพร้อมของเด็กทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจสติปัญญา บุคลิกภาพ และสังคม มีการประเมินผลโดยใช้เทคนิควิธีการหลายอย่างตรวจสอบความพร้อมของเด็ก และให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการประเมิน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 1-31) ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยว่าเป็นการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กแรกเกิดจนถึง 6 ปี ทั้งเด็กปกติและเด็กด้อยโอกาสและเด็กพิเศษ โดยจัดในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กรอบด้านทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาตามวัยและตามความสามารถของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้บุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถทางด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยและครอบครัว และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2545, หน้า 31-32) กล่าวว่า หลักการจัดการศึกษาปฐมวัยมีดังต่อไปนี้

1. หลักการจัดเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีแนวโน้มเพื่อพัฒนาค้น หรือ “ผู้เรียน” เป็นสำคัญ เน้นให้ผู้เรียนคิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาได้ และท่านพระธรรมปิฎกได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยนั้นควรเน้นที่ กายเป็น คิดเป็น หมายความว่า ให้สอนเด็กรู้พื้นฐานของการปฏิบัติตนเบื้องต้นก่อน คือ กินเป็น นอนเป็น แต่งกายเป็น แล้วค่อยสอนให้คิดเป็น ซึ่งหลักการนี้เหมาะสมกับการสอนเด็กปฐมวัย เพราะเด็กในวัยนี้ควรได้รับการเตรียมความพร้อมในด้านการรู้จักช่วยเหลือตนเองก่อนเป็นหลักการพื้นฐานการจัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัย และเน้นตัวเป็นสำคัญ

2. หลักการจัดเน้นพัฒนาการและธรรมชาติของเด็กปฐมวัยหลักในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น ควรคำนึงถึงพัฒนาการและธรรมชาติของเด็กในการจัดกระบวนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ควรพิจารณาทฤษฎีพัฒนาการเด็กเป็นหลักพัฒนาการของเด็กมีส่วนสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กอย่างไร การนำหลักการทางทฤษฎีพัฒนาการมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัย นั้นจะได้คำตอบที่ว่า การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย หมายถึง การที่อยากรู้ว่าเด็กเรียนรู้อะไร สิ่งใดที่เด็กสามารถเรียนรู้และควรเรียนรู้ถึงระดับใด คำถามเหล่านี้เป็นแนวทางให้ครูผู้สอนที่เกี่ยวข้องกับเด็ก สามารถที่หาแนวทางและวิธีการทำการจัดการศึกษาให้กับเด็กได้อย่างเหมาะสม และปฏิบัติการการเรียนรู้ของเด็กสะท้อนออกมาที่เราเข้าใจในตัวเด็กไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ กิจกรรม การใช้คำถาม การใช้คำต่าง ๆ ดังนั้นหลักการจัดการศึกษาในระดับนี้ ควรมีลักษณะเป็นการจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงทฤษฎีพัฒนาการเด็กและทฤษฎีการเรียนรู้ เป็นพื้นฐานสำคัญ เพื่อพัฒนาสนับสนุนศักยภาพและพัฒนาการของผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ และสติปัญญา

3. หลักการจัดเน้นการเรียนรู้ผ่านการเล่น การจัดการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะและต่างจากการจัดการศึกษาระดับอื่น เพราะเด็กปฐมวัยที่อยู่ในช่วงพลังแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาศักยภาพทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ดังนั้น แนวการจัดการศึกษาให้กับเด็กระดับนี้จึงควรส่งเสริมให้เด็กมีชีวิตการเรียนรู้เต็มที่หนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ นั้นเด็กควรเกิดการเรียนรู้จิตใจร่วม การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยควรอยู่ที่ตัวเด็กเป็นผู้สร้างสรรค์สร้างความรู้ขึ้นด้วยตนเองมิได้อยู่ที่ตัวครูเป็นผู้บอกถ่ายทอดหรือส่งทอดไปยังตัวเด็ก เด็กลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง เรียนโดยผ่านการเล่น หลักการจัดการศึกษาระดับนี้ควรดำเนินให้กลมกลืนการเล่นผ่านการเรียนการสอนและต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ให้เหมาะสม และสามารถตอบสนองการเรียนรู้มิติใหม่ได้ให้กับนักเรียน

ลักษณะรูปแบบของหลักสูตร ต้องมีจุดประสงค์สำคัญของหลักสูตรเน้นพัฒนาการ 10 ด้าน ดังนี้ (Hildebrand, 1991, pp. 38-40 อ้างถึงใน กุลยา คันดิผลาชีวะ, 2551, หน้า 14-16)

1. สร้างเสริมการเจริญเติบโตอย่างอิสระ
2. เรียนรู้การแบ่งปันและการให้ความรัก
3. เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น
4. พัฒนาการควบคุมตนเอง
5. เรียนรู้บทบาทความเป็นคน
6. เรียนรู้ที่จะเข้าใจร่างกายตนเอง
7. เรียนรู้การพัฒนาทักษะกล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก
8. เรียนรู้และเข้าใจข้อจำกัดของโลกภายนอก
9. เรียนรู้หนังสือเพื่อเข้าใจโลกใหม่และผู้อื่น
10. พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อโลกภายนอก

สรุปได้ว่า หลักการจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างรอบด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาตามวัยและตามความสามารถของแต่ละบุคคล ทั้งยังให้ครอบครัวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

รูปแบบของการจัดการศึกษาปฐมวัย

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542, หน้า 19-20) กล่าวว่า การศึกษาปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษา ให้แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิด ถึง 8 ขวบ ยกเว้นบางประเทศเช่นประเทศไทยอายุ 0-6 ปี ที่กำหนดขึ้นที่บ้าน ศูนย์บริการหรือโรงเรียนก็ได้ โดยรูปแบบของการจัดนี้ จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ จัดที่บ้าน (Home-based Programs) หมายถึง การจัดบริการดูแลที่ทำงานที่บ้านกับอีกลักษณะหนึ่งคือ จัดสถานบริการ (Center-based Programs) เป็นบริการเด็กกลุ่มใหญ่ ซึ่งในการจัดบริการจำแนกตามอายุได้ 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มเด็กทารก (อายุ 2 ขวบแรก)
2. กลุ่มเด็กเล็ก (อายุ 2-4 ขวบ)
3. กลุ่มเด็กอนุบาลและประถมต้น (อายุ 5-8 ขวบ)

สถานศึกษาปฐมวัย หมายถึง สถานที่ให้บริการการดูแลและการศึกษาปฐมวัย จำแนกเป็นกลุ่มได้ ดังนี้ (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2551, หน้า 12-13)

กลุ่มที่ 1 สถานที่ที่รับดูแลและเลี้ยงเด็กเล็ก (Nursery) เป็นบริการการดูแลเด็กจำแนกได้เป็นลักษณะดังนี้

1. ศูนย์ดูแลเด็ก (Child Care Centers) เป็นสถานที่รับดูแลเด็กเพื่อการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ที่ต้องทำงานกลางวัน โดยศูนย์จะเน้นการเลี้ยงดูแก่เด็กมากกว่าการให้การศึกษาของเด็กที่รับดูแลอาจเริ่มตั้งแต่วัยทารกเป็นต้นไป หรือรับเฉพาะเด็กเล็ก บริหารอาจจัดให้เฉพาะกลางวัน เรียกว่า ศูนย์เลี้ยงเด็กกลางวัน (Day-care Center) หรือตลอด 24 ชั่วโมง

2. บ้านรับเลี้ยงเด็ก (Family Day Care) เป็นครอบครัวที่เปิดบริการรับเลี้ยงเด็กกลางวัน ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ รับเด็กประมาณ 7-12 คน อาจเป็นลูกญาติ ลูกเพื่อน ลูกเพื่อนบ้าน โดยเลี้ยงควบคู่กับลูกตนเอง การดูแลให้การกินอยู่ตามปกติสบาย ๆ การรับดูแลอาจดูแลทั้งวัน หรือดูแลเป็นชั่วโมง เฉพาะช่วงที่ผู้ปกครองไปธุระก็มี

กลุ่มที่ 2 โรงเรียนเตรียมก่อนเข้าอนุบาล (Pre Kindergarten) ลักษณะเหมือน โรงเรียนเด็กเล็ก แต่เน้นการเตรียมตัวเด็กเพื่อเข้าเรียนอนุบาล รับเด็กอายุ 3 ขวบครึ่ง ถึง 5 ขวบ เป็นโรงเรียนที่จัดทำขึ้น เพื่อสนับสนุนการเตรียมเด็กในการเข้าเรียนอนุบาล

กลุ่มที่ 3 โรงเรียนอนุบาล (Kindergarten) เป็นบริการการเรียนการสอนเพื่อเตรียมเด็ก เข้าเรียนในระดับประถมศึกษา รับตั้งแต่อายุ 3-6 ขวบ มี 3 ชั้นเรียน คือ อนุบาล 1 อนุบาล 2 และ อนุบาล 3 เป็นการจัดการศึกษาที่รัฐและเอกชนจัดทำขึ้น ไม่นับเป็นการศึกษาบังคับ สำหรับอเมริกา โรงเรียนอนุบาลที่เปิดในมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษาเชิงวิชาการหรือ เป็นไปตามความต้องการของสถาบันแม่

กลุ่มที่ 4 โรงเรียนเตรียมชั้น ป.1 (Pre-first Grade หรือ Junior First Grade) เป็น โรงเรียน ที่จัดขึ้นสำหรับเด็กที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนชั้นอนุบาล ได้เข้าเรียนเพื่อปรับตัวเองก่อนขึ้น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เปิดรับเด็กอายุ 6-7 ปี สำหรับประเทศไทยรู้จักกันในนาม “ชั้น ป. เตรียม” หรือเตรียมชั้นประถมปีที่ 1

กลุ่มที่ 5 โรงเรียนสำหรับเด็กป่วย (Hospital School) โรงพยาบาลบางแห่งจะจัดโรงเรียน ในโรงพยาบาลสำหรับเด็กเพื่อได้ศึกษาเล่าเรียน หรือทบทวนบทเรียนขณะอยู่โรงพยาบาล สำหรับ เด็กปฐมวัยจะจัดเป็นห้องเล่น (Playroom) เป็นห้องที่จัดเตรียมให้ประโยชน์สำหรับการศึกษาของเด็ก โดยเด็กได้มาเล่นและเรียนรู้ที่ห้องเล่นนี้ แต่บางครั้งผู้จัดอาจต้องไปบริการถึงเตียงหรือห้องเด็กป่วย ซึ่งจะใช้ในกรณีที่เด็กป่วยไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ โรงพยาบาลเด็กเป็นโรงพยาบาลหนึ่งที่มี การจัดห้องเล่น และการบริการเครื่องเล่นที่เตียงโดยผู้สอนเป็นทั้งครูและพยาบาล

เยาพา เดชะคุปต์ (2545, หน้า 59) กล่าวว่า การจัดการศึกษาปฐมวัย ที่นิยมจัดกันเป็น สากลแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ ศูนย์เลี้ยงเด็ก (Child Care Center) โรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery School) และ โรงเรียนอนุบาล (Kindergarten) แต่ทั้ง 3 รูปแบบนี้อาจเรียกชื่อแตกต่างกันไปบ้าง รับเด็กอายุตั้งแต่ 2 ปีครึ่ง ถึง 6 ปี แต่ก็อาจจะมีการยืดหยุ่นได้ เช่น สถานศึกษาของเอกชนบางแห่ง อาจรับเด็กตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป สถานศึกษาของรัฐบาลรับเด็กอายุ 4 ปี ขึ้นไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์และ ความพร้อมของแต่ละสถานศึกษาเป็นสำคัญโดยไม่มีการกำหนดลงไปว่าควรจะเป็นรูปแบบใด โดยทั่วไปมักเรียกชื่อต่าง ๆ กันไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. จุดมุ่งหมายของการจัด
2. เหตุผลและความต้องการของสังคม
3. รูปแบบของการให้บริการใหม่
4. รูปแบบของสถานที่จัดตั้ง
5. กลุ่มอายุของเด็ก
6. ประเภทของหน่วยงานที่จัด

สรุปได้ว่ารูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้นถูกจัดขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับเด็กในช่วงปฐมวัยที่มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การดูแลและการเลี้ยงดู การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในแต่ละวัยต่างกัน โดยส่วนใหญ่ แบ่งออกเป็น ศูนย์เลี้ยงเด็ก (Child Care Center) โรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery School) และ โรงเรียนอนุบาล (Kindergarten) ทำให้เป็นทางเลือกที่หลากหลายให้แก่พ่อแม่และผู้ปกครองที่จะส่งเด็กไปสู่ระบบของการได้รับการศึกษา

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ความใคร่รู้ของคนเริ่มมาตั้งแต่ปฐมวัย การแสดงออกถึงความอยากรู้แต่ละวัยต่างกัน ตรงที่ผู้ใหญ่ใคร่จะอ่าน ศึกษา ค้นคว้า หรือเข้าเรียน แต่เด็กปฐมวัยแสดงออกถึงความใคร่รู้ อยากรู้ ค้น ถู้ง และ แล้แต่โอกาสจะอ่านวย การเรียนรู้เด็กปฐมวัย ได้มาจากการสัมผัสจับต้อง ลักษณะการแสดงความต้องการการเรียนรู้ของเด็กดังกล่าว กลายมาเป็นพื้นฐานของการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย

การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้เด็กได้รับความรู้ มีทักษะปฏิบัติและเห็นในสิ่งต่าง ๆ ที่ครูต้องการให้รู้ โดยสอดคล้องกับลักษณะความใคร่รู้ใคร่เรียนของเด็ก สำหรับการเรียนการสอนเด็กปฐมวัย มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ ดังนี้ (Seefeldt & Barbour, 1994, pp. 197-200 อ้างถึงใน กุลยา ดันติผลาชีวะ, 2551, หน้า 16-17)

1. เด็กต้องได้สัมผัสด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ในชั้นเรียน หรือนอกชั้นเรียน เป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม
 2. เด็กเป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้เลือกสิ่งทีตนเองต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง
 3. เนื้อหา หรือสาระที่เรียนรู้มีมากมาย กล่าวคือเหมาะสมกับอายุเด็ก
 4. ประสบการณ์การเรียนรู้มีความต่อเนื่อง
 5. สนับสนุนและให้โอกาสในการใช้ภาษา การมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสาร
 6. สร้างเสริมประสบการณ์สัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และ
- การสร้างเสริมกิจกรรมทางสังคม

7. มีการสรุปแนวคิดและความรู้จากกิจกรรม มีการสะท้อนการเรียนรู้ที่มีระเบียบวิธี และมีการนำเสนอร่วมด้วย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2540) ได้เสนอกิจกรรม 6 กิจกรรมที่เหมาะสมกับ เด็กก่อนประถมศึกษาที่ครูควรจัดให้เด็กเป็นประจำทุกวัน

1. กิจกรรมเสรี หมายถึง กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเล่นอิสระตามมุมเล่น มุมประสบการณ์ หรือศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ มุมบล็อก มุมหนังสือ มุมบทบาทสมมติ มุมหมอ มุมร้านค้า มุมวิทยาศาสตร์ หรือมุมธรรมชาติ มุมเล่นน้ำ หรือมุมเล่นทราย
2. กิจกรรมสร้างสรรค์ หมายถึง กิจกรรมที่ช่วยพัฒนาให้เด็กแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดสร้างสรรค์โดยใช้ศิลปะและการประดิษฐ์ เป็นเครื่องมือ ได้แก่ การวาดภาพ ระบายสี การเล่นสี การพับ ฉีก ตัด ปะ การปั้น การประดิษฐ์เศษวัสดุ
3. กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมในวงกลม หรือกิจกรรมกลุ่มที่มีโอกาสฟัง พูด คิด และปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องที่เรียน ได้แก่ การสนทนา อภิปรายซักถาม การเล่านิทาน การเล่นบทบาทสมมติ การร้องเพลง การเล่นเกม การท่องคำคล้องจอง การศึกษา นอกสถานที่
4. กิจกรรมกลางแจ้ง เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก การทำงานประสานสัมพันธ์ของอวัยวะต่าง ๆ ช่วยให้เด็กร่างกายแข็งแรง อารมณ์แจ่มใส ได้แก่ การเล่นเครื่องเล่นสนาม การเล่นน้ำ เล่นทราย ถีบจักรยาน เป็นต้น
5. กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ หมายถึง กิจกรรมที่ให้มีการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตามจังหวะอย่างอิสระ โดยใช้เสียงเพลง การเคาะจังหวะ เพื่อให้เด็กมีจินตนาการ ความสร้างสรรค์ ได้แก่ การร้องเพลง คำคล้องจอง การเคลื่อนไหวตามความคิดสร้างสรรค์
6. เกมการศึกษาเป็นเกมการเล่นที่มีกฎกติกาง่าย ๆ เพื่อฝึกการสังเกต พัฒนาระบวนการคิด การเกิดความคิดรวบยอดโดยเด็กเล่นคนเดียว หรือเป็นกลุ่ม ได้แก่ เกมจับคู่ เกมแยกประเภท จัดหมวดหมู่ เกมเรียงลำดับ เกมการสังเกต รายละเอียดของภาพเกมหาความสัมพันธ์

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย จะต้องจัดในรูปแบบ ของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น โดยที่การเล่นดังกล่าวต้องไม่ใช่การเล่น โดยไม่มีจุดมุ่งหมาย และไม่ใช่การยึดเนื้อหาของระดับประถมศึกษาให้แก่เด็ก การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสม สำหรับเด็กปฐมวัย ครูจะต้องเข้าใจการเรียนรู้ที่เด็ก และสร้างเสริมประสบการณ์และธรรมชาติ การเรียนรู้ให้แก่เด็ก ดังหลักการสำคัญในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยตามหลักสูตร การศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ดังนี้ (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 1-9)

1. จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง
 2. เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคลและบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่
 3. จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและผลผลิต
 4. จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องและเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
 5. ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก
- แนวการจัดการเรียนรู้มีลักษณะดังนี้
1. จัดการเรียนรู้โดยไม่แยกเป็นส่วน ๆ ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของสมองมนุษย์ ซึ่งสามารถทำงานได้หลายอย่างในเวลาเดียวกัน และการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับสรีระทั้งหมดของร่างกาย
 2. จัดการเรียนรู้โดยให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพราะการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสมองเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม
 3. จัดการเรียนรู้โดยตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติในการค้นหาความหมายด้วยการให้เด็กได้สำรวจและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ
 4. จัดการเรียนรู้โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้กำหนดรูปแบบในการเรียนรู้และทำความเข้าใจของตนเอง เนื่องจากสมองจะทั้งรับรู้และทำความเข้าใจรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แต่สมองจะสร้างและแสดงออกด้วยรูปแบบของตัวเอง
 5. จัดบรรยากาศที่เหมาะสมซึ่งเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ เนื่องจากอารมณ์และการเรียนรู้เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้และอารมณ์มีผลต่อรูปแบบการเรียนรู้
 6. จัดการเรียนรู้ทั้งการเรียนรู้ที่เป็นภาพรวมและที่เป็นส่วนย่อย เพื่อตอบสนองต่อข้อความรู้ที่ว่าสมองจะทำการแบ่งข้อมูลออกเป็นส่วน ๆ และทำความเข้าใจโดยภาพรวม สมองทั้งสองซีกจะทำงานอย่างสัมพันธ์กันในทุก ๆ กิจกรรม
 7. จัดการเรียนรู้โดยใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ในทุกแง่มุม เพราะการเรียนรู้ของสมองจะประกอบด้วยจุดสนใจหลักและรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวไปพร้อม ๆ กัน
 8. ออกแบบการจัดการเรียนรู้ซึ่งเอื้อให้ผู้เรียนได้ค่อย ๆ ต่อเติมแนวคิด ทักษะ และประสบการณ์ จนกระทั่งเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้อาจเกิดขึ้นโดยที่ตระหนักในสิ่งที่กำลังเรียนรู้ และไม่ได้ตระหนักว่าเกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้อาจไม่ได้เกิดขึ้นอย่างทันทีแต่ต้องใช้เวลาที่ค่อย ๆ เกิดขึ้น
 9. จัดการเรียนรู้จากสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน เนื่องจากการเรียนรู้ที่อย่างมีความหมายต่อผู้เรียนเป็นผลมาจากทั้งระบบการจำเป็นมิติและการท่องจำ

10. จัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับหน้าต่างโอกาสของการเรียนรู้ (Windows of Opportunity) และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

11. จัดบรรยากาศที่ปราศจากความกลัว และมีความท้าทายให้ต้องการเรียนรู้ เนื่องจากความท้าทายจะช่วยกระตุ้นให้ต้องการเรียนรู้ส่วนความกลัวจะยับยั้งการเรียนรู้

12. จัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความแตกต่างของเด็กเป็นรายบุคคล เนื่องจากสมองของแต่ละคนล้วนแตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างสอดคล้องกับหลักการทำงานของสมองเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เด็กมีอิสระในการ เลือกเรียนตามความสนใจ และความสามารถ ได้ฝึกคิด วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติจริง และสร้างความรู้ด้วยตนเอง มีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้จากบุคคลอื่น ได้ทำกิจกรรมที่ท้าทายและเกิดความสำเร็จ ได้เรียนรู้ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อบอุ่น และยอมรับ และมีโอกาสนำความรู้ที่เรียน ไปใช้อย่างมีความหมาย

กิจกรรม: แนวทางในการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการในระดับปฐมวัยที่สอดคล้องกับหลักการทำงานของสมอง เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของการจัดประสบการณ์ในระดับปฐมวัย ซึ่งเป็นการจัดประสบการณ์ที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ดังนี้ (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 6-9)

1. กิจกรรมเสรี เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเล่นกับสื่อและเครื่องเล่นอย่างอิสระตามมุมเล่น หรือมุมประสบการณ์ หรือศูนย์การเรียนรู้ที่จัดไว้ โดยให้เด็กมีโอกาสเลือกเล่นได้อย่างเสรีตามความสนใจและความต้องการของเด็ก ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม ลักษณะของการเล่นของเด็กมีหลายลักษณะ เช่น การเล่นบทบาทสมมติและเล่นเลียนแบบ ในมุมบ้าน มุมหมอ มุมร้านค้า มุมวัด มุมเสริมสวย ฯลฯ การอ่านหรือดูภาพในมุมหนังสือ การเล่นสร้างในมุมบล็อก การสังเกตและทดลองในมุมวิทยาศาสตร์หรือมุมธรรมชาติ การเล่นฝึกทักษะต่าง ๆ ในมุมเครื่องเล่นสัมผัส หรือมุมของเล่นหรือมุมเกมการศึกษา เป็นต้น

2. กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการโดยใช้ศิลปะ เช่น การเขียนภาพ การปั้น การฉีกปะ ตัดปะ การพิมพ์ภาพ การร้อย การประดิษฐ์ หรือวิธีการอื่น ๆ ที่เด็กได้คิดสร้างสรรค์ ได้รับรู้เกี่ยวกับความงาม และได้แสดงออกทางความรู้สึก และความสามารถของตนเอง การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ควรจัดให้เด็กทำทุกวัน โดยอาจจัดวันละ 3-5 กิจกรรม ให้เด็กเลือกทำอย่างน้อย 1-2 กิจกรรมตามความสนใจ

3. กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ เป็นกิจกรรมที่จัดให้เด็กได้เคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างอิสระตามจังหวะ โดยใช้เสียงเพลง คำคล้องจอง เครื่องเคาะจังหวะ หรืออุปกรณ์อื่น ๆ มาประกอบการเคลื่อนไหว เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ เด็กวัยนี้ร่างกายกำลังอยู่ในระหว่างพัฒนา การใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายยังไม่ผสมผสานหรือประสานสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ การทำกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะช่วยให้เด็กเรียนรู้จังหวะและควบคุมการเคลื่อนไหวของตนเองได้

4. กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ ฝึกการทำงานและอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่จัดมุ่งฝึกให้เด็กได้มีโอกาสดึงดูด สังเกต คิดแก้ปัญหา ใช้เหตุผล และฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน โดยจัดกิจกรรมด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น สนทนา อภิปราย เล่านิทาน สาธิต ทดลอง ศึกษา นอกสถานที่ เล่นบทบาทสมมติ ร้องเพลง เล่นเกม ท่องคำคล้องจอง ประกอบอาหาร เชิญวิทยากร มาพูดคุยกับเด็ก ฯลฯ

5. กิจกรรมกลางแจ้ง เป็นกิจกรรมที่จัดให้เด็กได้มีโอกาสดูออกไปนอกห้องเรียนเพื่อออกกำลังกาย เคลื่อนไหวร่างกายและแสดงออกอย่างอิสระ โดยยึดความสนใจและความสามารถของเด็กแต่ละคนเป็นหลัก กิจกรรมกลางแจ้งที่ควรจัดให้เด็กได้เล่น เช่น การเล่นเครื่องเล่นสนามที่เด็กได้ปีนป่าย โยกหรือไกว หมุน โยน เดินทรงตัว หรือ เล่นเครื่องเล่นล้อเลื่อน การเล่นทราย การเล่นน้ำ การเล่นสมมติในบ้านจำลอง การเล่นในมุมช่างไม้ การเล่นกับอุปกรณ์กีฬา การเล่นเกมการละเล่น ฯลฯ

6. กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นเกมการเล่นที่ช่วยพัฒนาสติปัญญา มีกฎเกณฑ์กติกาง่าย ๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียว หรือเล่นเป็นกลุ่มก็ได้ ช่วยให้เด็กรู้จักสังเกต คิดหาเหตุผล และเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสี รูปร่าง จำนวน ประเภท และความสัมพันธ์เกี่ยวกับพื้นที่/ ระยะ เกมการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย เช่น เกมจับคู่ เกมแยกประเภท จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับ โดมิโน ลอตโต ภาพตัดต่อ ฯลฯ

สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้เด็กได้รับความรู้ มีทักษะปฏิบัติและเห็นในสิ่งต่าง ๆ ที่ครูต้องการให้รู้ โดยสอดคล้องกับลักษณะความใคร่รู้ใคร่เรียนของเด็กปฐมวัย โดยผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมเสรี กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมเกมการศึกษาเพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้ในสิ่งที่เหมาะสมตามวัยเกิดการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจ

แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง สถานที่ดูแลและให้การศึกษาเด็ก อายุระหว่าง 3-5 ปี มีฐานะเทียบเท่าสถานศึกษา เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งเอง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของส่วนราชการต่าง ๆ ที่ถ่ายโอนให้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด/ มัสยิด กรรมการศาสนา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (เด็ก 3 ขวบ) รับถ่ายโอนจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ฯลฯ ซึ่งต่อไปนี้ เรียกว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เด็กเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่า และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศชาติ ในอนาคต การพัฒนาเด็กให้ได้รับความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา จึงนับเป็นภารกิจสำคัญที่หน่วยงานซึ่งรับผิดชอบจะต้องตระหนักและให้ความสนใจ เพื่อให้การพัฒนาเด็กเป็นไปอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐานเหมาะสมกับวัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานซึ่งมีภารกิจหน้าที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาเด็ก ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และกฎหมายว่าด้วยแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในรูปแบบใดก็ตาม ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล หรือเมืองพัทยาที่ดีล้วนแต่มีบทบาทที่สำคัญในการบริหารจัดการเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้งสิ้น

มาตรฐานการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้จัดตั้ง และดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กพร้อมทั้งรับถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเดิมอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของส่วนราชการต่าง ๆ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบในการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ และได้มาตรฐาน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้เล็งเห็นความสำคัญในการจัดทำมาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินงานเพื่อพัฒนาเด็กได้อย่างมีคุณภาพและเหมาะสมซึ่งจะเป็นแนวทางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือปฏิบัติในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต่อไป สำหรับมาตรฐานดังกล่าวได้รวบรวมและจัดทำขึ้นจำแนกออกเป็นมาตรฐานการดำเนินงาน 4 ด้าน ดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2550, หน้า 2)

1. ด้านบุคลากร และการบริหารจัดการ

เป็นการกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านบุคลากร และการบริหารจัดการ เช่น คุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของบุคลากรต่าง ๆ ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ประกอบอาหาร ตลอดจนผู้ทำความสะอาดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น

2. ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย

เป็นการกำหนดมาตรฐานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย ดังนี้

2.1 ด้านอาคารสถานที่ เป็นการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับพื้นที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ตั้ง จำนวนชั้นของอาคาร ทางเข้า-ออก และประตูหน้าต่าง ตลอดจนพื้นที่ใช้สอยอื่น ๆ เป็นต้น

2.2 ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกตัวอาคาร เช่น แสงสว่าง เสียง การถ่ายเทอากาศ สภาพพื้นที่ภายในอาคาร รั้ว สภาพแวดล้อมและมลภาวะ เป็นต้น

2.3 ด้านความปลอดภัย เป็นการกำหนดมาตรฐานที่เกี่ยวกับความปลอดภัย เช่น การกำหนดมาตรการป้องกันความปลอดภัย และมาตรการเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นต้น

3. ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร

เป็นการกำหนดมาตรฐานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร ได้แก่ คุณลักษณะของเด็กที่พึงประสงค์ 12 ประการ คุณลักษณะตามวัย (ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา) การจัดประสบการณ์ ตลอดจนการจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็ก เป็นต้น

4. ด้านการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากชุมชน

เป็นการกำหนดมาตรฐานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน เช่น การประชุมชี้แจงให้ราษฎรในชุมชนทราบถึงประโยชน์และความจำเป็นของการดำเนินงาน การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์การจัดให้มีกองทุนส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผลรวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมจากชุมชน หรือประชาคมในท้องถิ่น เป็นต้น

มาตรฐานการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีจำนวน 12 มาตรฐาน 43 ตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, น.ป.ป.)

1. มาตรฐานการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กด้านบุคลากร จำนวน 4 มาตรฐาน 14 ตัวบ่งชี้

1.1 ผู้ดูแลเด็กมีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ ความรู้ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบหมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี

1.1.1 มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง ผู้เรียน ชุมชน

1.1.2 มีความรักเด็ก ขยัน อดทน

- 1.1.3 มีความมุ่งมั่นและอุทิศตนในการสอนและพัฒนาผู้เรียน
- 1.1.4 กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาปฐมวัย/ การศึกษาอนุบาล หรือ จบปริญญาตรีทางการศึกษาปฐมวัย/ การอนุบาลหรือเทียบเท่าขึ้นไป
- 1.1.5 หมั่นพัฒนาตนเอง หรือแสวงหาความรู้
- 1.2 ผู้ดูแลเด็กมีความสามารถในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - 1.2.1 มีความรู้ความเข้าใจเป้าหมายการศึกษาปฐมวัย
 - 1.2.2 มีความรู้ความเข้าใจจิตวิทยา และพัฒนาการเด็ก
 - 1.2.3 มีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - 1.2.4 มีการประเมินพัฒนาการที่สอดคล้องกับสภาพจริงเหมาะสมตามวัย
- 1.3 หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการ
 - 1.3.1 มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพบริหารการศึกษา
 - 1.3.2 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครองและชุมชน
 - 1.3.3 มีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำ
- 1.4 หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก และผู้เรียนมีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของ ผู้ปกครองและชุมชน
 - 1.4.1 ผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีความพึงพอใจ คุณภาพของผู้เรียน
 - 1.4.2 ผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีความพึงพอใจ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและผู้ดูแลเด็กในการให้คำปรึกษา แนะนำ ตลอดจนการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ แก่ชุมชนและส่วนรวม
2. มาตรฐานการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กด้านปัจจัย จำนวน 4 มาตรฐาน 13 ตัวบ่งชี้
 - 2.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - 2.1.1 ส่งเสริมให้ผู้ดูแลเด็กมีการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - 2.1.2 ส่งเสริมพัฒนานวัตกรรมการจัดประสบการณ์เรียนรู้ และสื่อการเรียนการสอน ที่เอื้อต่อการเรียนรู้
 - 2.2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย

2.2.1 จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการทางสมองตอบสนองความสนใจ และส่งเสริม
 ความสร้างสรรค์ของผู้เรียน

2.2.2 จัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมที่ดีงาม

2.2.3 จัดกิจกรรมส่งเสริมความสามารถด้านดนตรี ศิลปะและการเคลื่อนไหว

2.2.4 จัดกิจกรรมสืบสานและสร้างสรรค์ วัฒนธรรม ประเพณีและ

ภูมิปัญญาไทย

2.2.5 จัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

2.3 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการที่ส่งเสริมสุขภาพ
 อนามัย และความปลอดภัยของผู้เรียน

2.3.1 จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมประสบการณ์ชีวิตของ
 ผู้เรียน

2.3.2 มีการให้บริการส่งเสริมสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของผู้เรียน

2.3.3 จัดห้องเรียน พื้นที่สีเขียว สนามเด็กเล่น และสิ่งอำนวยความสะดวก
 เพียงพอให้อยู่ในสภาพใช้ได้ดี

2.4 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน องค์กร ศาสนา สถาบันทาง
 วิชาการ องค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน

2.4.1 ผู้ปกครองมีความพึงพอใจในความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และ
 การให้บริการด้านสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ วิชาการอื่น ๆ ของสถานศึกษาแก่ชุมชน

2.4.2 เป็นแหล่งวิทยาการในการให้ความรู้และบริการชุมชน

2.4.3 มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

3. มาตรฐานการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กด้านผลผลิต จำนวน 4 มาตรฐาน 14 ตัวบ่งชี้

3.1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

3.1.1 มีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามข้อตกลง
 เบื้องต้น

3.1.2 มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3.1.3 ประหยัดใช้สิ่งของส่วนตนและส่วนรวมอย่างคุ้มค่า

3.1.4 มีมารยาท ปฏิบัติตนตามวัฒนธรรม

3.2 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

3.2.1 มีทักษะในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก

3.2.2 มีทักษะในการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5

3.2.3 มีทักษะในการสื่อสารที่เหมาะสมตามวัย

3.2.4 มีทักษะในการสังเกตและสำรวจ

3.2.5 มีความรู้ในเรื่องตนเอง บุคคลที่เกี่ยวข้อง ธรรมชาติ และสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

3.3 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

3.3.1 มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุต่อตนเอง

และผู้อื่น

3.3.2 มีน้ำหนัก ส่วนสูงและมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์

3.3.3 มีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม

3.3.4 ร่าเริง แจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ผู้ดูแลเด็กและผู้อื่น

3.4 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว

3.4.1 สนใจและร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ

3.4.2 สนใจและร่วมกิจกรรมด้านดนตรีและการเคลื่อนไหว

3.4.3 สนใจและร่วมกิจกรรมการออกกำลังกาย

สังเคราะห์มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้คุณภาพการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศึกษาเปรียบเทียบมาตรฐานการประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจากหน่วยงานต่าง ๆ

ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานปกครองส่วนท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครอง

ส่วนท้องถิ่น, ม.ป.ป.) ประกันคุณภาพภายในขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) และมาตรฐานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนํ้าอยู่ของกรมอนามัย

(กระทรวงสาธารณสุข) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 มาตรฐานการประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
ตัวบ่งชี้ที่ 1 จัดทำโครงสร้างและข้อมูลสารสนเทศที่เอื้อต่อ			
การบริหารงานของโรงเรียน/ ศูนย์			
1. มีแผนภูมิโครงสร้าง คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร จัดการประกอบด้วยภาคีเครือข่าย		/	
2. มีการประชุมคณะกรรมการบริหารจัดการ โรงเรียนสพค. อย่างน้อยภาคเรียนละ 2 ครั้ง		/	
3. มีข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของ โรงเรียน/ สพค. เป็นปัจจุบัน เป็นหมวดหมู่ สะดวกต่อ การใช้งาน		/	
4. นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ วางแผน การบริหาร ปรับปรุง/ พัฒนาการดำเนินงานของ โรงเรียน/ สพค.		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 2 วางแผนพัฒนาคุณภาพโรงเรียนศูนย์เด็ก และ			
ดำเนินงานอย่างมีระบบ			
1. มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา แผนปฏิบัติการที่ สอดคล้องกับนโยบาย เป้าหมาย และวิสัยทัศน์ในการจัด การศึกษาของโรงเรียนศูนย์เด็ก		/	
2. มีโครงการ/ กิจกรรม พัฒนาคุณภาพของโรงเรียน ศูนย์เด็กในแผนปฏิบัติการประจำปี		/	
3. มีการดำเนินงานตามโครงการ/ กิจกรรม		/	
4. มีการมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล		/	
5. การดำเนินงานในโครงการ/ กิจกรรม อย่างน้อยภาคเรียน ละ 2 ครั้ง		/	
6. มีการสรุปผลการดำเนินงาน โครงการ/ กิจกรรมเมื่อสิ้นปี การศึกษา		/	
7. นำผลการดำเนินงานไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการ ดำเนินงานในปีต่อไป		/	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
ตัวบ่งชี้ที่ 3 นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน			
ของโรงเรียนศูนย์เด็ก			
1. มีการศึกษา รวบรวม วิเคราะห์สภาพปัญหาและ ความต้องการ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินการนิเทศ		/	
2. จัดทำแผนการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลที่สอดคล้องกับ สภาพปัญหาและความต้องการ		/	
3. ดำเนินการนิเทศ ติดตามและประเมินผลอย่างน้อย ภาคเรียนละ 2 ครั้ง		/	
4. จัดทำรายงานสรุปผลการนิเทศให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบ		/	
5. นำผลการนิเทศมาวิเคราะห์ ปรับปรุงการดำเนินงานของ โรงเรียนศูนย์เด็กฯ อย่างสม่ำเสมอ		/	
มาตรฐานที่ 4 ผู้ดูแลเด็กมีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ หมั่นพัฒนา ตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี			
1. มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง ผู้เรียน ชุมชน	/	/	
2. มีความรักเด็ก ชื่น อุดหนุน	/		
3. มีความมุ่งมั่นและอุทิศตนในการสอนและพัฒนาผู้เรียน	/		
4. กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาปฐมวัย/ การศึกษานูบาล หรือจบปริญญาตรีทางการศึกษาปฐมวัย/ การศึกษานูบาลหรือเทียบเท่าขึ้นไป	/	/	
5. หมั่นพัฒนาตนเอง หรือแสวงหาความรู้	/		
6. ผู้ดูแลเด็กมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ		/	/
7. ผู้ดูแลเด็กร้อยละ 50 ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการดูแลเด็ก			/
8. มีอัตราผู้ดูแลเด็กเหมาะสมกับจำนวนเด็ก		/	/
9. ครูทุกคนได้รับการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ เกี่ยวกับ การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมอง (BBL)		/	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพด.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
10. ครูทุกคนมีวินัย ความรับผิดชอบ กระตือรือร้น ในการทำงาน รักความสะอาด		/	
11. ย่อมเยาเชิงคุณธรรม จิตสำนึกดี และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครู		/	
มาตรฐานที่ 5 ผู้ดูแลเด็กมีความสามารถในการจัด ประสบการณ์เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และเน้นผู้เรียน เป็นสำคัญ	/		
1. มีความรู้ความเข้าใจเป้าหมายการศึกษาระดับ ปฐมวัย	/	/	
2. มีความรู้ความเข้าใจจิตวิทยา และพัฒนาการเด็ก	/		
3. มีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญ	/	/	
4. มีการประเมินพัฒนาการที่สอดคล้องกับสภาพจริง เหมาะสมตามวัย	/		
ตัวบ่งชี้ที่ 6 ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความสามารถในการจัด ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ			
1. ครูทุกคนมีการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและ ภายนอกในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็ก		/	
2. ครูทุกคนมีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาทำวิจัยใน ชั้นเรียนเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพเด็ก		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 7 หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหาร จัดการ	/		
1. มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณ วิชาชีพบริหารการศึกษา	/		
2. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครองและ ชุมชน	/		
3. มีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำ	/		

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพด. นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
ตัวบ่งชี้ที่ 8 หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก และ ผู้เรียนมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและชุมชน	/		
1. ผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีความพึงพอใจคุณภาพของผู้เรียน	/		
2. ผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีความพึงพอใจหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและผู้ดูแลเด็กใน การให้คำปรึกษา แนะนำ ตลอดจนการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ แก่ชุมชนและส่วนรวม	/		
ตัวบ่งชี้ที่ 9 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดหลักสูตรและ กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	/		
1. ส่งเสริมให้ผู้ดูแลเด็กมีการจัดทำแผนการจัด ประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	/		
2. ส่งเสริมพัฒนานวัตกรรมการจัดประสบการณ์เรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้การสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้	/		
ตัวบ่งชี้ที่ 10 ศูนย์พัฒนาเด็กมีการจัดกิจกรรมส่งเสริม คุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย	/		
1. จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการทางสมองตอบสนอง ความสนใจ และส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน	/		
2. จัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมที่ดีงาม	/		
3. จัดกิจกรรมส่งเสริมความสามารถด้านดนตรี ศิลปะและ การเคลื่อนไหว	/		
4. จัดกิจกรรมสืบสานและสร้างสรรค์ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาไทย	/		
5. จัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	/		

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค. นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
ตัวบ่งชี้ที่ 11 พัฒนารับปรุงสถานศึกษาให้สอดคล้องกับ			
ธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เหมาะสมกับบริบท			
และวัฒนธรรมของท้องถิ่น			
1. มีเอกสารหลักสูตรสถานศึกษาที่มีองค์ประกอบครบถ้วน และสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546		/	
2. หลักสูตรสถานศึกษาสอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรม สภาพปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่น		/	
3. มีการกำกับ ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร สถานศึกษาอย่างน้อยปีละครั้ง		/	
4. มีการนำผลการประเมิน ไปปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร		/	
5. มีการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ ภายในท้องถิ่นมาใช้สื่อในการ จัดประสบการณ์		/	
6. มีการผลิตและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ นวัตกรรม เพื่อ แก้ปัญหาหรือพัฒนาเด็ก		/	
7. มีการจัดทำทะเบียนสื่อ นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความสนใจเด็ก		/	
8. มีการนำสื่อ นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดประสบการณ์		/	
9. มีการประเมินผลการใช้สื่อ นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 12 จัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยบูรณาการ			
ผ่านการเล่นและเด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง			
1. ครูทุกคนบันทึกข้อมูลการศึกษา วิเคราะห์ความสนใจ ความต้องการ และพัฒนาการของเด็กเป็นรายบุคคล		/	
2. ครูทุกคนมีแผนการจัดประสบการณ์ที่สนองต่อ ความต้องการ และพัฒนาการของเด็ก		/	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค.น่ายู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
3. ครูทุกคนมีการจัดประสบการณ์โดยบูรณาการกิจกรรม ผ่านการเล่น กระตุ้นให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรม		/	
4. ครูทุกคนมีการจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมพัฒนาการ ทุกด้านและสอดคล้องกับการเรียนรู้ของสมอง		/	
5. ครูทุกคนมีการจัดประสบการณ์ที่มีความสมดุลตาม ตารางการจัดกิจกรรมประจำวัน		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 13 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดสภาพแวดล้อม และการบริการที่ส่งเสริมสุขภาพอนามัย และความปลอดภัย ของผู้เรียน	/		
1. จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริม ประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียน	/		
2. มีที่เล่นน้ำ เล่นทราย เครื่องเล่นสนามที่หลากหลาย จำนวนเพียงพอ อยู่ในสภาพดีและปลอดภัย		/	
3. มีแหล่งเรียนรู้ เช่น ศูนย์สื่อฯ สวนหย่อม แปลงพืชผัก สวนครัว ห้องสมุด เป็นต้น		/	
4. มีการให้บริการส่งเสริมสุขภาพอนามัย และ ความปลอดภัยของผู้เรียน	/	/	
5. จัดห้องเรียน พื้นที่สีเขียว สนามเด็กเล่น และสิ่งอำนวยความสะดวก เพียงพอให้อยู่ในสภาพใช้การได้ดี	/	/	
6. มีมุมประสบการณ์อย่างน้อย 4 มุม เช่น มุมหนังสือ มุมบล็อก มุมวิทยาศาสตร์ มุมศิลปะ เป็นต้น ภายในมุมมีสื่อ ของเล่นอย่างหลากหลายและเพียงพอกับจำนวนเด็ก		/	
7. มีการนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ในการจัดมุมประสบการณ์		/	
8. มีพื้นที่จัดแสดงผลงานของเด็กนักเรียน ที่เก็บแฟ้ม ผลงาน เครื่องใช้ส่วนตัวของเด็กและครู		/	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
9. มีการจัดป้ายนิเทศสอดคล้องกับหน่วยการเรียนรู้หรือ สถานการณ์ปัจจุบันหรือสิ่งที่เด็กสนใจ		/	
10. มีวัสดุ ครุภัณฑ์ ของเล่น เครื่องใช้ ประกอบการจัด กิจกรรมเพียงพอกับจำนวนเด็ก เช่น ชั้นวางของ ตู้เก็บของ ใช้ส่วนตัวเด็ก กระดาษ สีเทียน		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 14 ด้านสิ่งแวดล้อมสะอาดปลอดภัย			
1. บริเวณ สพค. มีสภาพแวดล้อมภายใน ภายนอกสะอาด ปลอดภัย		/	
2. มีบริเวณสนามเด็กเล่นและพื้นที่สนาม ไม่เป็นอันตราย ต่อเด็ก เช่น ไม่เป็นพื้นปูน ไม่เป็นหลุมเป็นบ่อ ไม่มีก้อนหิน ขรุขระ ฯลฯ		/	
3. ห้องน้ำ ห้องส้วมสะอาด ถูกสุขลักษณะ			/
4. มีห้องน้ำ ห้องส้วมสะอาด มีสุขภัณฑ์ขาดเหมาะสมกับ ตัวเด็กและตั้งอยู่ในบริเวณห้องเรียนหรือบริเวณใกล้เคียงที่ เด็กใช้สะดวก		/	
5. พื้นที่ใช้สอย จัดเป็นสัดส่วนและเพียงพอ			/
6. มีห้องเรียนเป็นเอกเทศ ขนาดห้องเรียนเหมาะสมกับ จำนวนเด็กและการจัดกิจกรรม มีการดูแลรักษา ความปลอดภัยแก่เด็ก		/	
7. เครื่องใช้สำหรับเด็ก สะอาด เพียงพอ			/
8. ตัวอาคาร มั่นคง แข็งแรงและปลอดภัย			/
9. มีการกำจัดขยะถูกสุขลักษณะ			/
10. มีแสงสว่างและการระบายอากาศเพียงพอ			/
11. มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค			/
12. มีมาตรฐานความปลอดภัย			/

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
ตัวบ่งชี้ที่ 15 ด้านบริการอาหารสะอาดปลอดภัย			/
1. สถานที่เตรียมปรุงอาหาร สะอาด ถูกสุขลักษณะ			/
2. อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารสะอาดปลอดภัย			/
3. น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด เพียงพอ		/	/
4. ผักสด ผลไม้ ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ปรุงสุก มีการ ปกปิดอาหารที่พร้อมบริโภค			/
5. ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายสะอาด สุขภาพ อนามัยดี			/
ตัวบ่งชี้ที่ 16 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน องค์กร สถานศึกษา หน่วยงานวิชาการ องค์กรภาครัฐ และเอกชน เพื่อพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน	/		/
1. ผู้ปกครองมีความพึงพอใจในความสะอาด ความเป็น ระเบียบเรียบร้อย และการให้บริการด้านสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ วิชาการ อื่น ๆ ของสถานศึกษาแก่ชุมชน	/		
2. ผู้ปกครองเด็กปฐมวัยพึงพอใจต่อการให้บริการและ คุณภาพการดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ ร้อยละ 80		/	
3. ครูทุกคนของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ พึงพอใจต่อการ ให้บริการและคุณภาพการดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ		/	
4. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคนมี ความพึงพอใจต่อการให้บริการและคุณภาพการดำเนินงาน ของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ		/	
5. ชุมชน/ องค์กรอื่น ๆ พึงพอใจต่อการให้บริการและ คุณภาพการดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ		/	
6. เป็นแหล่งวิทยากรในการให้ความรู้และบริการชุมชน	/	/	
7. ให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครอง ชุมชน หรือองค์กรต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาการเด็ก		/	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกครอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สช.)
8. มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน	/		
9. เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า วิจัย และศึกษาดูงาน การจัดการ ศึกษาปฐมวัย		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 17 ส่งเสริมให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการโรงเรียนศูนย์เด็กฯ		/	
1. ให้ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์ฯ			
2. มีโครงการกิจกรรมที่ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมใน การดำเนินงานอย่างน้อยร้อยละ 75		/	
3. ได้รับความร่วมมือ สนับสนุน จากชุมชน องค์กรต่าง ๆ ในการพัฒนาโรงเรียนศูนย์ฯ		/	
4. ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในการประเมินโครงการ/ กิจกรรม		/	
5. ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในการนำผลการประเมิน ในการปรับปรุงพัฒนาการดำเนินการต่อไป		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 18 ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของโรงเรียน ศูนย์เด็กแก่ผู้เกี่ยวข้อง			
1. มีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์เด็กแก่ครูในโรงเรียน ร้อยละ 80 ขึ้นไป		/	
2. มีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์เด็กแก่ผู้ปกครองเด็กปฐมวัย ในโรงเรียนร้อยละ 80 ขึ้นไป		/	
3. มีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ ด้วยลักษณะรูปแบบ หรือวิธีการต่าง ๆ อย่างน้อย 2 วิธีขึ้นไป เช่น เอกสาร ออกเสียงตามสาย เว็บไซต์ ฯลฯ เป็นต้น		/	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพด.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
4. มีการประเมินผลงานประชาสัมพันธ์ของโรงเรียนศูนย์ฯ		/	
5. มีการนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนา งานประชาสัมพันธ์ของโรงเรียนศูนย์ฯ		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 19 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ที่พึงประสงค์	/	/	
1. มีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ และปฏิบัติตน ตามข้อตกลงเบื้องต้น	/	/	
2. มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	/	/	
3. ประหยัดใช้สิ่งของของตนเองและส่วนรวมอย่างคุ้มค่า	/	/	
4. มีมารยาท ปฏิบัติตนตามวัฒนธรรม	/	/	
ตัวบ่งชี้ที่ 20 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตาม หลักสูตร	/	/	
1. มีทักษะในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก	/	/	
2. มีทักษะในการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5	/	/	
3. มีทักษะในการสื่อสารที่เหมาะสมตามวัย	/	/	
4. มีทักษะในการสังเกตและสำรวจ	/	/	
5. มีความรู้ในเรื่องตนเอง บุคคลที่เกี่ยวข้อง ธรรมชาติ และ สิ่งต่าง ๆ รอบตัว	/	/	
ตัวบ่งชี้ที่ 21 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิต ที่ดี	/	/	
1. มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้ เกิดอุบัติเหตุต่อตนเองและผู้อื่น	/	/	
2. มีน้ำหนัก ส่วนสูงและมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์	/	/	
3. ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่		/	
ตัวบ่งชี้ที่ 23 ด้านส่งเสริมพัฒนาการเด็ก		/	
1. เด็กทุกคนได้รับการประเมินพัฒนาการตามเกณฑ์อายุ โดยผู้ดูแลเด็ก			

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
2. มีของเล่น และหนังสือนิทานเหมาะสมตามวัย และมีกิจกรรมเล่นนิทาน อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง			/
3. มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง			/
4. ผู้ดูแลเด็กสามารถให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก			/
ตัวบ่งชี้ที่ 24 ประเมินผลพัฒนาการเด็กครบทุกด้านตาม			
สภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสมกับวัย			
1. ครูทุกคนมีการประเมินพัฒนาการครบทุกด้านตามสภาพจริงโดยใช้วิธีการและเครื่องมืออย่างหลากหลาย		/	
2. ให้พ่อแม่/ ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประเมินพัฒนาการ		/	
3. ครูทุกคนมีการบันทึกผลการประเมินพัฒนาการเด็กอย่างเป็นระบบ ถูกต้อง และเป็นปัจจุบัน		/	
4. ครูทุกคนมีการสรุปผลการประเมินพัฒนาการและรายงานผลให้ผู้บริหาร โรงเรียน พ่อแม่/ ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง		/	
5. นำผลการประเมิน ไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาเด็ก		/	
6. มีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม	/	/	
7. ร่าเริง แจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ผู้ดูแลเด็ก และผู้อื่น	/	/	
ตัวบ่งชี้ที่ 25 ด้านส่งเสริมสุขภาพ			
1. เด็กทุกคนได้รับการเฝ้าระวังภาวะโภชนาการ โดยการชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง ทุก 3 เดือน			/
2. เด็กทุกคนแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวัน			/
3. อาหารที่จัดให้เด็กมีคุณค่าทางโภชนาการ ครบ 5 หมู่		/	/
4. มีการจัดอาหารว่าง ที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และไม่หวานจัด		/	/
5. เด็กทุกคนได้รับการตรวจสอบสุขภาพร่างกายทุกวัน			/

ตารางที่ 4 (ต่อ)

มาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้	มาตรฐาน การศึกษา ขั้นพื้นฐานปกรอง ส่วนท้องถิ่น	ประกันคุณภาพ ภายใน ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	มาตรฐาน สพค.นำอยู่ ของกรมอนามัย (สธ.)
ตัวบ่งชี้ที่ 26 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย	/	/	
ด้านศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว			
1. สนใจและร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ	/		
2. สนใจและร่วมกิจกรรมด้านดนตรีและการเคลื่อนไหว	/		
3. สนใจและร่วมกิจกรรมการออกกำลังกาย	/	/	
4. ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและ มีวิสัยทัศน์		/	
5. ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร		/	
6. เด็กมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม		/	
7. ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง		/	
8. ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต		/	
9. เด็กสามารถทำงานจนสำเร็จ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และ มีความรู้สึที่ดีต่ออาชีพสุจริต		/	
10. เด็กสามารถคิดรวบยอด คิดแก้ปัญหาและคิดริเริ่ม สร้างสรรค์		/	
11. เด็กมีความรู้และทักษะเบื้องต้น		/	
12. เด็กมีความสนใจใฝ่รู้ รักการอ่าน พัฒนาตนเอง		/	
13. เด็กมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี		/	

จากตารางที่ 4 สรุปได้ว่า มาตรฐานประกันคุณภาพภายในแต่ละกระทรวงเมื่อนำข้อมูล
จัดเรียง พบว่า มีจำนวนมากถึง 26 ตัวบ่งชี้ ซึ่งมีมาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้และเกณฑ์การประเมินที่เหมือน
และต่างกันในหลายตัวบ่งชี้ ส่วนใหญ่เป็นการประเมินแบบอิงเกณฑ์ เน้นปัจจัยนำเข้า
กระบวนการ ผลผลิตหรือผลลัพธ์ สามารถจัดกลุ่มเป็น 3 กลุ่ม ตัวบ่งชี้ ดังนี้ (ดังตารางที่ 5)

1. มาตรฐานด้านบุคลากร ได้แก่ ด้านบุคลากร การบริหารจัดการ
2. มาตรฐานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บริการอาหาร ปลอดภัย จัดสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ การให้บริการ สิ่งแวดล้อมปลอดภัย
3. มาตรฐานด้านผู้เรียน ได้แก่ ด้านผู้เรียน ส่งเสริมสุขภาพ ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก การใช้และพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษา พัฒนาเด็กทุกด้านอย่างสมดุลตามศักยภาพ รายละเอียดดังตารางที่ 5

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ตารางที่ 5 สรุปกลุ่มมาตรฐาน/ตัวบ่งชี้ จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มตัวบ่งชี้ (องค์ประกอบ)	มาตรฐานกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น (12 มาตรฐาน 43 ตัวบ่งชี้)	มาตรฐานกรมอนามัย (6 ด้าน เกณฑ์มาตรฐาน 27 ข้อ)	มาตรฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (5 องค์ประกอบ 19 ตัวบ่งชี้)
ด้านบุคลากร	มาตรฐานด้านบุคลากร การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 4 มาตรฐาน 1. ผู้ดูแลเด็กมีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ความรู้ความสามารถตรงกับงานที่ได้รับผิดชอบ หมั่นพัฒนาตนเองเข้ากับชุมชนได้ดี 2. ผู้ดูแลเด็กมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 3. ผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการ 4. ผู้บริหารศูนย์ผู้ดูแลเด็กและผู้เรียนมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและชุมชน	ด้านบุคลากร ประกอบด้วย 3 เกณฑ์ มาตรฐาน 1. ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีสุขภาพดี ทั้งร่างกายและจิตใจ 2. ผู้ดูแลเด็กร้อยละ 50 ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก 3. มีอัตราการดูแลเด็กที่เหมาะสม ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน อบต. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1 เกณฑ์มาตรฐาน 1. ผู้ปกครอง ชุมชน ฯลฯ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ	การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 7 ตัวบ่งชี้ 1. ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ สามารถบริหารงานวิชาการตามหลักสูตรการจัดการปฐมวัยศึกษา และเป็นแบบอย่างที่ดี 2. จัดครูมีวุฒิ มีคุณลักษณะ ความสามารถตรงกับงานที่ได้รับผิดชอบ ได้รับการพัฒนาตนเอง และมีครูอย่างเพียงพอ 3. จัดโครงสร้างและข้อมูลสารสนเทศที่เอื้อต่อการบริหารงานของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ 4. วางแผนพัฒนาคุณภาพโรงเรียนศูนย์เด็กฯ และการดำเนินงานตามแผนอย่างมีระบบ 5. นิเทศ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ 6. ส่งเสริมผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โรงเรียนศูนย์เด็กฯ 7. ส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นสำคัญ

กลุ่มตัวบ่งชี้ (องค์ประกอบ)	มาตรฐานกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น (12 มาตรฐาน 43 ตัวบ่งชี้)	มาตรฐานกรมอนามัย (6 ด้าน เกณฑ์มาตรฐาน 27 ข้อ)	มาตรฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (5 องค์ประกอบ 19 ตัวบ่งชี้)
ด้านศูนย์ พัฒนาเด็กเล็ก	มาตรฐานด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย 4 มาตรฐาน 1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 2. ศูนย์ฯ มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย 3. ศูนย์ฯ มีการจัดสภาพแวดล้อมและการบริหารที่ส่งเสริมสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้เรียน 4. ศูนย์ฯ มีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน องค์กรศาสนา สถาบันทางวิชาการ องค์กรภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน	บริการอาหารปลอดภัย ประกอบด้วย 5 เกณฑ์มาตรฐาน 1. สถานที่เตรียมปรุงอาหาร สะอาด ถูกสุขลักษณะ 2. น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด เพียงพอ 3. อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัย สะอาด 4. ผักสด ผลไม้ ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ ต้องปรุงสุก และมีการปกปิดอาหารที่พร้อมบริโภค 5. ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกาย สะอาด สุขภาพอนามัยดี	จัดสภาพแวดล้อมและแหล่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย 2 ตัวบ่งชี้ 1. จัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนที่เหมาะสมกับเด็ก 2. จัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนและแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็ก การให้บริการ ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ 1. บริหารจัดการให้มีห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม อาหารกลางวัน อาหารเสริม การตรวจสุขภาพและอำนวยความสะดวกเหมาะสมกับวัยของเด็ก 2. ให้บริการ เป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้า วิจัย ประสานความร่วมมือกับบุคคลหรือองค์กรต่างๆ 3. ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของโรงเรียนศูนย์เด็กฯ แก่ผู้เกี่ยวข้อง

กลุ่มตัวบ่งชี้ (องค์ประกอบ)	มาตรฐานกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น (12 มาตรฐาน 43 ตัวบ่งชี้)	มาตรฐานกรมอนามัย (6 ด้าน เกณฑ์มาตรฐาน 27 ข้อ)	มาตรฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (5 องค์ประกอบ 19 ตัวบ่งชี้)
	สิ่งแวดล้อมปลอดภัย ประกอบด้วย 9 เกณฑ์มาตรฐาน 1. บริเวณศูนย์ฯ มีสภาพแวดล้อมภายในภายนอกอาคารสะอาดและปลอดภัย 2. ห้องน้ำ ห้องส้วม สะอาด ถูกสุขลักษณะ 3. พื้นที่ใช้สอย จัดเป็นสัดส่วนและเพียงพอ 4. เครื่องใช้สำหรับเด็ก สะอาด และเพียงพอ 5. ตัวอาคาร มั่นคง แข็งแรงและปลอดภัย 6. มีการจัดการขยะถูกสุขลักษณะ 7. มีแสงสว่างและการระบายอากาศเพียงพอ 8. มีการป้องกันแมลงและพาหะนำโรค 9. มีมาตรการความปลอดภัย		4. ผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจคุณภาพการดำเนินงานโรงเรียนศูนย์ฯ

กลุ่มตัวบ่งชี้ (องค์ประกอบ)	มาตรฐานกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น (12 มาตรฐาน 43 ตัวบ่งชี้)	มาตรฐานกรมอนามัย (6 ด้าน เกณฑ์มาตรฐาน 27 ข้อ)	มาตรฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (5 องค์ประกอบ 19 ตัวบ่งชี้)
ด้านผู้เรียน	มาตรฐานด้านผู้เรียน ประกอบด้วย 4 มาตรฐาน 1. ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยมที่พึงประสงค์ 2. ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตาม หลักสูตร 3. ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกายและ สุขภาพจิตที่ดี 4. ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย ด้านศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว	ส่งเสริมสุขภาพ ประกอบด้วย 5 เกณฑ์มาตรฐาน 1. เด็กทุกคนได้รับการเฝ้าระวังภาวะ โภชนาการ โดยตั้งน้ำหนัก วัดส่วนสูงทุก 3 เดือน 2. เด็กทุกคนแปร่งฟันหลังรับประทานอาหาร กลางวันทุกวัน 3. อาหารที่จัดให้เด็กมีคุณค่าทางโภชนาการ ครบ 5 หมู่ 4. มีการจัดอาหารว่าง ที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และไม่หวานจัด 5. เด็กทุกคนได้รับการตรวจสอบสุขภาพทุกวัน	การใช้และพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษา ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ 1. พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของ เด็กปฐมวัย เหมาะสมกับบริบทและวัฒนธรรม ท้องถิ่น 2. จัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยบูรณาการ ผ่านการเล่นและเด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ ตรง 3. ประเมินผลพัฒนาการเด็กครบทุกด้านตาม สภาพจริงด้วยวิธีที่ที่หลากหลายและเหมาะสม กับวัย 4. ใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้ สอดคล้องกับพัฒนาการและความสนใจของ เด็กตามบริบทและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ตารางที่ 5 (ต่อ)

กลุ่มตัวบ่งชี้ (องค์ประกอบ)	มาตรฐานกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น (12 มาตรฐาน 43 ตัวบ่งชี้)	มาตรฐานกรมอนามัย (6 ด้าน เกณฑ์มาตรฐาน 27 ข้อ)	มาตรฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (5 องค์ประกอบ 19 ตัวบ่งชี้)
	ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ประกอบด้วย 4 เกณฑ์มาตรฐาน 1. เด็กทุกคนได้รับการประเมินพัฒนาการตาม เกณฑ์อายุโดยผู้ดูแลเด็ก 2. มีของเล่นเด็ก และหนังสือนิทานเหมาะสม กับวัย และมีกิจกรรมเล่นนิทาน อย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง 3. มีมุมการเรียนรู้สำหรับเด็ก 4. ผู้ดูแลเด็กสามารถให้คำปรึกษาแก่ ผู้ปกครองเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก	ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ประกอบด้วย 4 เกณฑ์มาตรฐาน 1. เด็กทุกคนได้รับการประเมินพัฒนาการตาม เกณฑ์อายุโดยผู้ดูแลเด็ก 2. มีของเล่นเด็ก และหนังสือนิทานเหมาะสม กับวัย และมีกิจกรรมเล่นนิทาน อย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง 3. มีมุมการเรียนรู้สำหรับเด็ก 4. ผู้ดูแลเด็กสามารถให้คำปรึกษาแก่ ผู้ปกครองเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก	พัฒนาเด็กทุกด้านอย่างสมดุล ตามศักยภาพ ประกอบด้วย 2 ตัวบ่งชี้ 1. ผลการประเมินคุณภาพภายนอกกรอบ 2 ของ สมศ. มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน 2. ผลการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา มาตรฐานการศึกษาระดับปฐมวัย ด้านคุณภาพผู้เรียน

การประกันคุณภาพภายนอก

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2554, หน้า 8-13) มีแนวคิดและหลักการในการประเมินภายนอกตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นคุณภาพเด็กเป็นหลัก เพื่อให้ความมั่นใจว่าเด็กจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพใกล้เคียงกันไม่ว่าอยู่ในท้องถิ่นใดก็ตาม ระบบประกันคุณภาพการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือในการส่งเสริม และสนับสนุนให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การประเมินคุณภาพภายนอกรอบ 3 (พ.ศ. 2554-2558) ระดับปฐมวัย (2-5 ปี) ได้มีการพัฒนาตัวบ่งชี้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน กลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ และกลุ่มตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริม โดยต้องสอดคล้องกับกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 ข้อ 38 ซึ่งกำหนดให้ สมศ. ทำการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาแต่ละแห่งตามมาตรฐานการศึกษาของชาติและครอบคลุมหลักเกณฑ์ในเรื่องต่อไปนี้ คือ

- 1) มาตรฐานที่ว่าด้วยผลการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ
- 2) มาตรฐานที่ว่าด้วยการบริหารจัดการศึกษา
- 3) มาตรฐานที่ว่าด้วยการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 4) มาตรฐานที่ว่าด้วยการประกันคุณภาพภายใน โดยสรุปการประเมินภายนอก เน้น ผลผลิต ผลกระทบ มากกว่า ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ มีรายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 กลุ่มมาตรฐาน/ตัวบ่งชี้เพื่อประเมินคุณภาพภายนอกรอบ 3 ระดับการศึกษาปฐมวัย
(2-5 ปี) ตามมาตรฐานกฎกระทรวงฯ

ตัวบ่งชี้ประกันคุณภาพภายนอกของ สมศ.		มาตรฐานตาม กฎกระทรวง
กลุ่มตัวบ่งชี้ พื้นฐาน	1. เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกายสมวัย	มาตรฐานที่ 1
	2. เด็กมีพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจสมวัย	ผลการจัดการศึกษา
	3. เด็กมีพัฒนาการด้านสังคมสมวัย	
	4. เด็กมีพัฒนาการด้านสติปัญญาสมวัย	
	5. เด็กมีความพร้อมศึกษาต่อในขั้นต่อไป	
	6. ประสิทธิภาพการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ เน้นเด็กเป็นสำคัญ	มาตรฐานที่ 2 การจัดการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
	7. ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการและการ พัฒนาสถานศึกษา	มาตรฐานที่ 3 การบริหารจัดการศึกษา
	8. ประสิทธิภาพของระบบการประกันคุณภาพภายใน	มาตรฐานที่ 4 การประกันคุณภาพภายใน
กลุ่มตัวบ่งชี้ อัตลักษณ์	9. ผลการพัฒนาให้บรรลุตาม ปรัชญา ปณิธาน พันธกิจ และวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานศึกษา	มาตรฐานที่ 1 ผลการจัดการศึกษา
	10. ผลการพัฒนาตามจุดเน้นและจุดเด่นที่สะท้อน เป็นเอกลักษณ์ของสถานศึกษา	
กลุ่มตัวบ่งชี้ มาตรการ ส่งเสริม	11. ผลการดำเนินงาน โครงการพิเศษเพื่อส่งเสริม บทบาทของสถานศึกษา	มาตรฐานที่ 1 ผลการจัดการศึกษา
	12. ผลการส่งเสริมพัฒนาสถานศึกษาเพื่อยกระดับ มาตรฐาน รักษามาตรฐาน และพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ เพื่อสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษา	มาตรฐานที่ 3 การบริหารจัดการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา (Research and Development)

เป็นการวิจัยที่มุ่งสร้างหรือค้นหาแนวคิด แนวทาง วิธีการปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ ที่นำไปใช้เพื่อพัฒนากลุ่มคน หน่วยงาน หรือองค์การ จุดหมายปลายทางที่คาดหวัง จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เช่น แนวคิด พฤติกรรม วิธีปฏิบัติ เช่น การพัฒนาหลักสูตรการเรียน ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยอาจจะอยู่ในรูปของหลักการ โครงสร้างและแนวทางของหลักสูตร ชุดฝึกอบรมครู สื่อและชุดการเรียน แนวทางการประเมินผล และระบบในการบริหารจัดการ หลักสูตร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มีการทดสอบด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อยืนยันประสิทธิภาพ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ จัตุราภรณ์, 2549, หน้า 195-196)

R&D (Research and Development) เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงพัฒนา ซึ่งมีรูปแบบเฉพาะของตนเองเช่นเดียวกัน ดังเช่นกรณีการนำไปใช้ในการวิจัยและพัฒนาสื่อการเรียนการสอน (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2545, หน้า 47-48)

ความเป็นมาของการวิจัยและพัฒนา

ตั้งแต่วรรค ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา บางประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกาได้มีผู้เริ่มใช้เทคนิคการวิจัยแบบใหม่ โดยการผสมผสานกระบวนการวิจัยประเภทต่าง ๆ เข้ากับกระบวนการพัฒนางาน และให้ชื่อว่า “การวิจัยและพัฒนา” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Research and Development” หรือเรียกชื่อย่อว่า “R&D” เทคนิคการวิจัยแบบ R&D นี้ได้นำมาใช้กันมากทางด้านอุตสาหกรรม ด้านการแพทย์ และด้านเกษตร ซึ่งมักเป็นงานวิจัยในสาขาวิทยาศาสตร์ ส่วนงานวิจัยทางด้านเศรษฐศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์หรือมนุษยศาสตร์นั้น ได้นำการวิจัยและพัฒนา มาใช้กันค่อนข้างน้อย ยิ่งการวิจัยทางการศึกษาโดยตรงด้วยแล้ว นับว่าได้นำ R&D มาใช้กันน้อยมาก

ในระยะต่อมา หลายประเทศทางทวีปยุโรปและอเมริกาก็ได้นำ R&D มาใช้กันมากขึ้นตามลำดับ จึงเป็นผลทำให้ประเทศเหล่านั้นมีความเจริญรุ่งเรืองกันในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งมีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีกว่าประเทศอื่น ๆ สำหรับประเทศทางแถบทวีปเอเชียของเรานั้น เพิ่งเริ่มนำ “R&D” มาใช้กันในราวหนึ่งทศวรรษเศษนี้เอง และดูเหมือนประเทศญี่ปุ่นค่อนข้างจะก้าวหน้ามากกว่าประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลาย ประเทศไทยเราก็เพิ่งเริ่มนำ “R&D” มาใช้ในวงการต่าง ๆ ได้ไม่นาน จึงยังไม่ก้าวหน้าไปเท่าที่ควร และจะต้องรีบเร่งเพิ่มความพร้อมในเรื่องแหล่งวิทยาการ การสร้างและพัฒนา นักวิจัย รวมทั้งการสนับสนุน ช่วยเหลือในด้านงบประมาณหรือทุนอุดหนุนการวิจัยอีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำ R&D มาใช้ในวงการศึกษา นั้นยังนับว่าเป็นของใหม่มาก จึงมักจะมีปัญหามากกว่าด้านอื่น ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ภาครัฐและเอกชนจะต้องร่วมมือร่วมใจกันเร่งรัดพัฒนาเป็นการด่วน เพราะการเพิ่มศักยภาพในการวิจัยนั้น

จะเป็นการสร้างโอกาสใหม่ในช่วงวิกฤติการณ์ทางการศึกษา ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี (วรรณ โสมประยูร, 2546, หน้า 10-11)

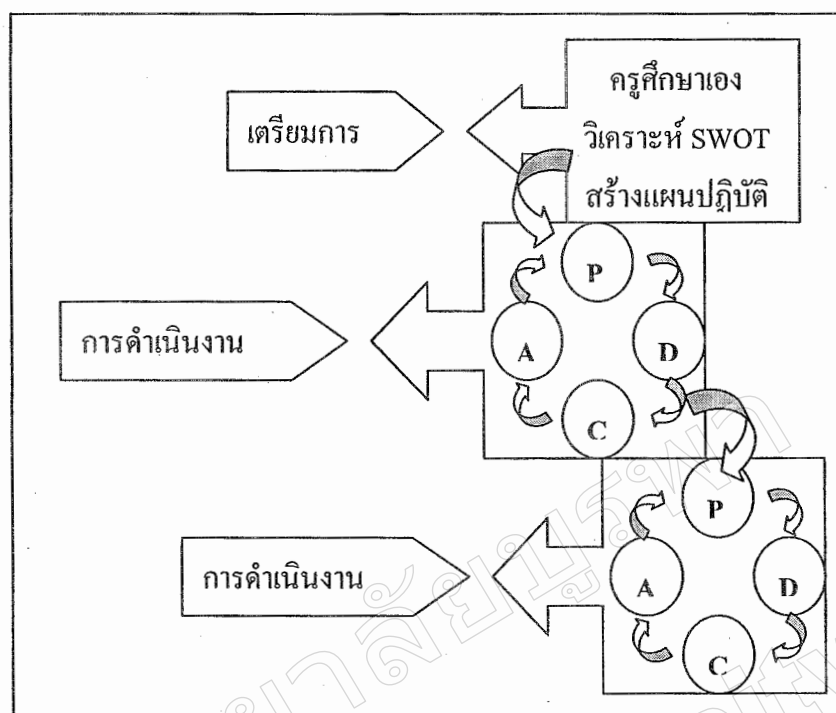
ความหมายการวิจัยและพัฒนา

ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ จัตุราภรณ์ (2549) กล่าวว่า การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) หรือ R&D เป็นการวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างหรือค้นหาแนวคิด แนวทาง วิธีการปฏิบัติหรือสิ่งประดิษฐ์ที่นำไปใช้เพื่อพัฒนากลุ่มคน หน่วยงานหรือองค์กร จุดหมายปลายทางที่คาดหวังจึงเป็นการมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เช่น แนวคิด พฤติกรรมวิถีปฏิบัติที่คาดหวังว่าจะดีขึ้น จึงมักจะเกี่ยวข้องกับการทดลอง ตัวอย่างของงานวิจัย และพัฒนา เช่น การพัฒนาหลักสูตรการเรียน ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยอาจจะอยู่ในรูปของหลักการ โครงสร้าง และแนวทางของหลักสูตร ชุดฝึกอบรมครู สื่อและชุดการเรียน แนวทางการประเมินผล และระบบในการบริหาร จัดการหลักสูตร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มีการทดสอบด้วยกระบวนการวิจัย เพื่อยืนยันประสิทธิภาพแล้วในปัจจุบันการวิจัยและพัฒนานิยมใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย (2550, หน้า 1) กล่าวว่า การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา หมายถึง กระบวนการเพื่อค้นพบ พัฒนา และยืนยันข้อค้นพบ รวมทั้งวิธีการปฏิบัติใหม่ ๆ ว่าสามารถ นำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงการเรียนการสอนได้จริง กระบวนการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา คำว่า “วิจัย” หมายถึง การวิจัยพื้นฐานหรือการวิจัยประยุกต์ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา คำว่า “พัฒนา” การประยุกต์หรือดัดแปลงความรู้จากการวิจัยให้เป็น นโยบาย ผลิตภัณฑ์ หรือวิธีการใหม่ ๆ

วัลลภ สุระกำพลธร (อ้างถึงใน สมโภชน์ หลักฐาน, 2549, หน้า 27) กล่าวว่า การวิจัย และพัฒนา หมายถึงกระบวนการวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ หรือการนำเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม ไปสู่ผลผลิต หรือสิ่งประดิษฐ์ หรือกระบวนการ หรือบริการ หรือระบบบริหารจัดการที่ใหม่และ ดีกว่าเดิม หรือมีประโยชน์มากกว่าเดิมชัดเจน ผลการวิจัยและพัฒนาอาจมีมูลค่า และ/ หรือ มีการถือครองสิทธิ์หรือจดทะเบียนสิทธิบัตรได้

ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์ (อ้างถึงใน สมโภชน์ หลักฐาน, 2549, หน้า 27-28) ได้กล่าวใน การประชุมเรื่องการพัฒนาสถาบัน สรุปได้ว่า การวิจัยและพัฒนา คือการแก้ปัญหาหรือ การพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนการจัดการ หรือการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาโดย การสร้างนวัตกรรมและใช้นวัตกรรมในการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ ซึ่งบางกรณีก็เป็น R&D บางกรณีอาจเป็น D&R โดยการใช้วงจรคุณภาพ PDCA ในการดำเนินงานดังแผนภาพที่ 13

ภาพที่ 13 การวิจัย R&D โดยการใช้วงจรคุณภาพ PDCA (สมโภชน์ หลักฐาน, 2549, หน้า 28)

รัตนะ บัวสนธ์ (2539, หน้า 1) ให้ความหมาย การวิจัยและพัฒนาการศึกษา ตรงกับ ภาษาอังกฤษว่า Educational Research and Development หมายถึง การดำเนินงานพัฒนาการเรียน การศึกษาโดยอาศัยการวิจัยเป็นพื้นฐานหรือเครื่องมือดำเนินการ (Educational Development by Research หรือ Research Based Educational Development) โดยมีเป้าหมายท้ายสุดเพื่อตรวจสอบคุณภาพผลงาน หรือผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา

จากความหมายของผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน สรุปได้ว่าการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) คือ กระบวนการในการสร้างและพัฒนานวัตกรรมให้มีคุณภาพ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผลผลิต กระบวนการบริการ หรือระบบบริหารจัดการ โดยใช้การวิจัยเป็นกระบวนการในการทำงานเพื่อตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรม

สรุปลักษณะสำคัญของ “R&D”

จากความหมายการวิจัยและพัฒนาที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่ามึลักษณะที่สำคัญ สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. เป็นการนำผลวิจัยเดิมหรือสิ่งประดิษฐ์มาทบทวนแล้วพัฒนาหรือต่อยอด เพื่อเพิ่มศักยภาพให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง กล่าวคือ “วิจัยแล้วพัฒนา และพัฒนาโดยใช้วิจัย” การวิจัยจึงเปรียบเสมือนหนึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนา

2. เป็นการศึกษาค้นคว้าทดลองและตรวจสอบเพิ่มเติมของเดิมให้สมบูรณ์และเป็นไปอย่างครบวงจร ด้วยการจัดการกระทำซ้ำ ๆ หลายครั้ง รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นของผู้ใช้แล้วนำผลมาปรับปรุงเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งเกิดความเชื่อมั่นและแน่ใจในผลผลิตขั้นสุดท้าย
 3. เป็นการนำกระบวนการวิจัยต่าง ๆ จากทั้งประเภทการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ในโครงการวิจัยและโครงการพัฒนาโดยจัดแบ่งให้มีโครงการวิจัยย่อยหรือโปรแกรมการวิจัยจำนวนมากเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเป็นชุดโครงการวิจัย
 4. มุ่งพัฒนาความรู้ความสามารถหรือทักษะทางวิชาการทั้งทางด้านการวิจัย การพัฒนา และการปฏิบัติหน้าที่ในงานประจำให้แก่ทีมผู้ร่วมดำเนินการวิจัย ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการยอมรับผลผลิตและเผยแพร่หรือขยายผลการวิจัยต่อไปด้วยพร้อม ๆ กัน
 5. สามารถยืดหยุ่นหรือปรับเปลี่ยนทั้งกระบวนการวิจัยและกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่จะใช้ผลการวิจัยได้เสมอ เนื่องจาก R&D มุ่งที่ผู้ใช้ผลผลิตเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด
 6. ในระหว่างที่กำลังดำเนินงานวิจัยและพัฒนาอยู่นั้น จำเป็นจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมผลิต และ/หรือผู้ใช้ผลผลิตจากภาครัฐและเอกชนทั่วไป ได้มีส่วนร่วมดำเนินการด้วย เช่น ร่วมลงทุนในการผลิต สนับสนุนในด้านงบประมาณรวมทั้งช่วยเหลือให้บริการความสะดวกต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการยอมรับในความสำคัญของผลผลิตและเป็นการเผยแพร่ผลวิจัยไปด้วยในตัว
 7. ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาจะต้องเป็นช่วงเวลาที่ต่อเนื่องกันยาวนานมากพอที่จะทำให้เกิดผลผลิตที่ได้มาตรฐานตามความต้องการของสังคม เช่น อาจจะต้องใช้ระยะเวลานานถึง 3, 5, 7, 9 ปี โดยอาจจะต้องมีทั้งโครงการระยะสั้นและโครงการระยะยาวประกอบเข้าด้วยกันให้ครบวงจร
 8. การเผยแพร่และการขยายผลของผลผลิตที่ได้จาก R&D ควรจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องทั้งในขณะที่กำลังดำเนินการวิจัยอยู่และหลังจากการวิจัยได้เสร็จสิ้นลงทั้งหมดหรือบางส่วนก็ตามเพื่อให้ผลผลิตไปสู่ผู้ใช้อย่างกว้างขวางและเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง
- เนื่องจากผลผลิตจาก R&D อาจจะมีมูลค่าสูง และ/หรือ มีการถือครองลิขสิทธิ์หรือสิทธิบัตรได้ ผู้วิจัยจึงควรจะได้มีการจดทะเบียนเพื่อคุ้มครองสิทธิให้เป็นไปตามระเบียบและเงื่อนไขของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร ทั้งภายในประเทศและ/หรือนานาชาติ

ความแตกต่างของการวิจัยและพัฒนากับการวิจัยทางการศึกษา

เป็นการพัฒนาการศึกษา โดยพื้นฐานการวิจัย (Research Based Education Development) เป็นกลยุทธ์หรือวิธีการสำคัญหนึ่งที่นิยมใช้ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา โดย

เน้นหลักเหตุผลและตรรกวิทยา เป้าหมายหลัก คือ ใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา (Education Product)

การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา (R&D) มีความแตกต่างจากการวิจัยการศึกษาประเภทอื่น ๆ อยู่ 2 ประเภท คือ (สมโภชน์ หลักฐาน, 2549, หน้า 28)

1. เป้าประสงค์/ จุดมุ่งหมาย (Goal) การวิจัยทางการศึกษามุ่งค้นคว้าหาความรู้ใหม่ โดยการวิจัยพื้นฐานหรือมุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน โดยการวิจัยประยุกต์แต่การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษามุ่งพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา แม้ว่าการวิจัยประยุกต์ทางการศึกษาหลายโครงการก็มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา เช่น การวิจัยประยุกต์ทางการศึกษาสำหรับการสอนแต่ละแบบ แต่ละผลิตภัณฑ์เหล่านี้ได้ใช้สำหรับทดสอบสมมุติฐาน การวิจัยแต่ละครั้งเท่านั้น ไม่ได้พัฒนาไปสู่การใช้สำหรับสถานศึกษาทั่วไป

2. การนำไปใช้ (Utility) การวิจัยทางการศึกษามีช่องว่างระหว่างผลการวิจัยกับการนำไปใช้จริงอย่างกว้างขวาง คือ ผลการวิจัยทางการศึกษาจำนวนมากได้รับการพิจารณา นำไปใช้ นักการศึกษาและนักวิจัยจึงหาทางลดช่องว่างดังกล่าวโดยวิธีเรียกว่า “การวิจัยและพัฒนา” อย่างไรก็ตามการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษามีใช้สิ่งที่ทดแทนการวิจัยทางการศึกษา แต่เป็นเทคนิควิธีที่จะเพิ่มศักยภาพของการวิจัยทางการศึกษาให้มีผลต่อการจัดการทางการศึกษา คือ เป็นตัวเชื่อมเพื่อแปลงไปสู่ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่ใช้ประโยชน์ได้จริงในโรงเรียนทั่วไป ดังนั้นการใช้กลยุทธ์การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการศึกษา จึงเป็นการใช้ผลจากการวิจัยทางการศึกษา (ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยพื้นฐาน หรือการวิจัยประยุกต์) ให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น

ประเภทของการวิจัยและพัฒนาการศึกษา

การจัดแบ่งประเภทของการวิจัยและพัฒนาการศึกษาอาจแบ่งได้โดยใช้ประเภทของผลงานหรือผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาเป็นตัวกำหนด ซึ่งคำว่า “ผลงานหรือผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา” นั้นก็หมายถึงสิ่งที่ป้อนเข้าหรือตัวป้อน (Input) และกระบวนการ (Process) ในการจัดการศึกษา อันได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม หลักสูตรและวิธีการสอน เป็นต้น ดังนั้นประเภทของการวิจัยและพัฒนาการศึกษา จึงประกอบด้วย (รัตนะ บัวสนธิ์, 2539, หน้า 5-10)

1. การวิจัยและพัฒนาด้านวัสดุอุปกรณ์และครุภัณฑ์การศึกษา

การวิจัยและพัฒนาการศึกษาประเภทนี้ ก็ได้แก่ การวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับหนังสือ ตำราเรียน แบบทดสอบ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และคอมพิวเตอร์ สไลด์ แผ่นฟิล์ม เทปบันทึกเสียง

โต๊ะ และเก้าอี้ เป็นต้น เป้าหมายการวิจัยและพัฒนาจะมุ่งไปที่การพัฒนาวัสดุอุปกรณ์และครุภัณฑ์ทางการศึกษา ต้นแบบ เพื่อทดลองใช้และขยายผลการนำไปใช้ในสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. การวิจัยและพัฒนาด้านหลักสูตรและวิธีสอน

การวิจัยและพัฒนาการศึกษาประเภทนี้ จะเป็นการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ โดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจตลอดจนทิศทางการพัฒนาชุมชนหรือประเทศเป็นตัวกำหนด เช่น การพัฒนาหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังเป็นการวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับเทคนิควิธีการสอนใหม่ เช่น การสอนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษา การสอนแบบแก้ปัญหาและการสอนแบบไม่มีชั้นเรียน เป็นต้น การวิจัยและพัฒนาการศึกษาประเภทที่กล่าวนี้จะมีเป้าหมายมุ่งไปที่การพัฒนาหลักสูตรและวิธีสอนใหม่ ๆ เพื่อให้มีการนำไปใช้จัดการเรียนการสอนในวงกว้างต่อไป

3. การวิจัยและพัฒนาด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา

ในการจัดการศึกษานอกจากจะต้องทำการวิจัยและพัฒนาตามสองประเภทที่กล่าวมาแล้ว การวิจัยและพัฒนาเพื่อการวางแผนออกแบบใช้อาคารสถานที่และการจัดสิ่งแวดล้อมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนให้เอื้อต่อการจัดสภาพการณ์การศึกษายังมีจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้นก็ยังเป็นการใช้อาคารสถานที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด คำนวณงบประมาณที่ต้องลงทุนก่อนสร้างอีกด้วย ดังนั้น หากมีการวิจัยและพัฒนาด้านอาคารสถานที่และการจัดสิ่งแวดล้อมทางการศึกษาจนกระทั่งได้ผลดีย่อมจะนำไปสู่การได้รูปแบบเกี่ยวกับการใช้อาคารสถานที่และการจัดสิ่งแวดล้อมทางการศึกษาในสถานศึกษาใด ๆ ก็ตามให้กับสถานศึกษาทั้งหลายนำไปใช้ได้เช่นกัน

กระบวนการและขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาการศึกษา

การดำเนินงานวิจัยและพัฒนาการศึกษาเป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วยขั้นตอนต่อเนื่องกัน 6 ขั้นตอนใหญ่ ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงสำรวจ

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนออกแบบพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัยเชิงทดลอง

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงพัฒนา

ขั้นตอนที่ 5 การวิจัยเชิงประเมิน

ขั้นตอนที่ 6 การปรับปรุง/ ขยายผลนำไปใช้

แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดการดำเนินงานตามลำดับดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงสำรวจ

การดำเนินงานวิจัยและพัฒนาการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 จะเริ่มด้วยการวิจัยเชิงสำรวจหรือศึกษาหาข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาประมวลสรุปใช้เป็นแนวทางวางแผนออกแบบพัฒนาผลงานหรือผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ซึ่งการดำเนินงานวิจัยเชิงสำรวจในขั้นตอนนี้ ประกอบด้วย

1. การสำรวจสภาพความต้องการจำเป็น (Need Survey) ในการพัฒนาผลงานหรือผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาแต่ละประเภท
2. การสำรวจเอกสารเกี่ยวกับนโยบายของหน่วยงานบังคับบัญชา รายงานการวิจัยและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับผลงานหรือผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่จะดำเนินการพัฒนาประเภทนั้น ๆ
3. การสำรวจทรัพยากรการดำเนินงานที่มีอยู่และที่จำเป็นต้องใช้ในการพัฒนา ซึ่งได้แก่ งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์อาคารสถานที่ ตลอดจนระยะเวลา

การดำเนินงานวิจัยเชิงสำรวจซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 1 ในการวิจัยและพัฒนาการศึกษาส่วนใหญ่แล้วนิยมใช้แบบสอบถามความต้องการ แบบสำรวจการ และการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ต้องการ ทั้งนี้การออกแบบการวิจัย (Research Design) ในส่วนที่เกี่ยวกับแหล่งข้อมูลจำนวน ขนาดแหล่งข้อมูล การเก็บการวิเคราะห์ข้อมูลก็เป็นไปตามลักษณะวิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ทั่วไป ผลงานวิจัยที่ได้จากการดำเนินงานในขั้นตอนนี้จะได้รับการนำไปใช้เพื่อการวางแผนออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาซึ่งจะได้กล่าวถึงในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนออกแบบพัฒนา

ข้อมูลที่เป็นผลจากการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 จะนำมาประมวลสรุปเพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา ตามประเด็นต่อไปนี้

1. จัดลำดับความสำคัญและความจำเป็นก่อนหลังในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาแต่ละประเภท
2. เตรียมความพร้อมและประมาณการ การใช้จ่ายเกี่ยวกับทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษานั้น ๆ
3. พิจารณาผลอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษา
4. ออกแบบ กำหนดรูปแบบ ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่จะพัฒนา
5. ดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาตามที่กำหนดรูปแบบหรือออกแบบไว้

การดำเนินงานในขั้นตอนที่ 2 ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการประชุมระดมสมองวางแผนในกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นกลุ่มผู้บริหารหรือผู้ดำเนินนโยบายและกลุ่มผู้ลงมือปฏิบัติ นอกจากนั้นก็อาจมีการประชุมหรือจัดจ้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาอีกด้วยเช่นกัน

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัยเชิงทดลอง

หลังจากออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์การศึกษาในขั้นตอนที่ 2 เสร็จแล้วก็จะเป็นการทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวซึ่งในขั้นตอนการทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษานี้จะดำเนินในลักษณะการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยมีการออกแบบแผนการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Design) เกี่ยวกับการใช้จำนวนขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการทดลอง การควบคุมตัวแปรต่าง ๆ และรวมไปถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตามปกติแล้ว การทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้นนี้จะเป็นการศึกษานำร่อง (Pilot Study) ซึ่งนิยมใช้จำนวนขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อย เช่น อาจนำไปทดลองใช้กับโรงเรียนหรือสถานศึกษาจำนวน 1-3 โรงเรียน หรือถ้านำไปใช้กับนักเรียนก็จะใช้จำนวนนักเรียนประมาณ 3-10 คน สำหรับการรวบรวมข้อมูลนั้น ก็อาจจะใช้แบบทดสอบ แบบสอบถาม การตรวจสอบผลงาน การสังเกตและการสัมภาษณ์ก็ได้ ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ต้องการเก็บรวบรวมมีลักษณะเป็นอย่างไร

ในด้านการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงทดลองขั้นตอนนี้ มุ่งที่จะหาคำตอบสรุปเกี่ยวกับประสิทธิภาพ และข้อบกพร่องหรือข้อจำกัดในการใช้ผลิตภัณฑ์ ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลจึงอาจจะใช้การวิเคราะห์ตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ หากผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้นเป็นประเภทวัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ หรือ หลักสูตรวิธีการสอนต่าง ๆ ที่มีการเก็บข้อมูลเป็นจำนวนตัวเลข ซึ่งโดยทั่วไปแล้วนิยมใช้เกณฑ์ประสิทธิภาพ 80/80 (จำนวน 80 ตัวแรก หมายถึง คะแนนระหว่างการศึกษา จำนวน 80 ตัวหลัง หมายถึง คะแนนสรุป) หรือหากข้อมูลไม่ใช่จำนวนตัวเลขได้แก่ข้อมูลเชิงคุณภาพ ก็จะต้องใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เช่น การวิเคราะห์เปรียบเทียบ เหตุการณ์ และการวิเคราะห์สรุปอุปมา เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุง

จากการทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาในขั้นตอนที่ 3 จะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อบกพร่องหรือข้อจำกัดของผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้น ข้อมูลเหล่านี้จะได้รับการนำไปประกอบการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาบางส่วนบางด้านของผลิตภัณฑ์ไปใช้ โดยอาจจะใช้วิธีการจัดประชุมปรึกษาหารือทางปรับปรุงแก้ไขระหว่างผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวข้องทั้งนี้ เพื่อป้องกันการสูญเสียทรัพยากรในการดำเนินงานทางการศึกษาที่อาจจะเกิดขึ้นได้มากหากไม่มี การปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาดังกล่าวเสียก่อน

ขั้นตอนที่ 5 การวิจัยเชิงประเมิน

เมื่อดำเนินการปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาตามข้อบกพร่องที่พบจากการทดลองใช้ครั้งแรกแล้ว ก็จะนำผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่ปรับปรุงไปทดลองใช้ใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยมีการขยายจำนวนกลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มเป้าหมายที่จะทดลองใช้ให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งถ้าเป็น

จำนวนโรงเรียนอาจจะต้องใช้จำนวนประมาณ 10-30 โรงเรียน หรือถ้าเป็นนักเรียนก็อาจใช้จำนวนประมาณ 30 คนขึ้นไป ทั้งนี้การดำเนินงานก็ยังคงมีลักษณะคล้ายกันกับการวิจัยเชิงทดลองนั่นคือ มีการกำหนดแบบแผนการทดลองเพื่อใช้ตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการดำเนินงานในขั้นตอนนี้จะคล้ายกับการวิจัยเชิงทดลองดังที่กล่าวมา แต่ทว่าในการตรวจสอบผลิตภัณฑ์ทางการศึกษานอกเหนือจะอาศัยผลจากการทดลองเพียงอย่างเดียวแล้วยังจะต้องมีการตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นนี้อย่างรอบด้านทั้งในแง่ทรัพยากรหรือปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลิต และผลกระทบในการดำเนินงานซึ่งการตรวจสอบคุณภาพในลักษณะเช่นนี้ ก็คือการดำเนินงานที่เรียกว่า การวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation Research) ที่อาจจะใช้รูปแบบการประเมิน (Evaluation Model) แต่ละรูปแบบในการดำเนินงานนั่นเอง

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่ดำเนินงานในขั้นตอนนี้ นิยมใช้แบบทดสอบ แบบสอบถาม และแบบตรวจสอบรายการในขณะที่การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นก็จะเป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยอาศัยวิธีการทางสถิติต่าง ๆ มาใช้วิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแบบแผนการทดลองที่กำหนดออกแบบใช้ในครั้งหนึ่ง ๆ เช่น การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ก่อน-หลัง การทดลองใช้ผลิตภัณฑ์โดยใช้วิธีการทางสถิติแบบการทดสอบที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance: ANOVA) เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 6 ปรับปรุง/ ขยายผลนำไปใช้

ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานวิจัยเชิงประเมินในขั้นตอนที่ 5 อาจจะช่วยให้มีการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาในบางด้าน เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นเมื่อปรับปรุงแล้วก็จะผลิตเพิ่มผลิตภัณฑ์ทางการศึกษานั้น ๆ (ในกรณีที่เป็นผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาประเภทวัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์) ในขั้นตอนต่อไปก็ดำเนินการเผยแพร่ รายงานผลการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่จัดทำขึ้น รวมทั้งการนำเสนอตัวอย่างผลิตภัณฑ์ และมอบหมายสั่งการให้นำผลิตภัณฑ์ทางการศึกษานั้นไปใช้ในหน่วยงานทั้งนี้โดยมีเป้าหมายมุ่งไปที่การขยายผลการใช้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาดังกล่าวนี้ในวงกว้างต่อไป การดำเนินงานขยายผลการใช้ผลิตภัณฑ์สามารถกระทำได้หลายลักษณะ อาทิ การประชุมสัมมนาทางวิชาการ การส่งรายงานวิจัยและพัฒนา ดีพิมพ์ลงในวารสารทางวิชาการ การติดต่อหรือสั่งการกับหน่วยงานผู้ใช้โดยตรง และแม้กระทั่งการติดต่อจำหน่ายต้นแบบผลิตภัณฑ์ให้กับบริษัทผู้ผลิตก็ได้เช่นกันขึ้นอยู่กับว่าผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นนั้นเป็นผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาประเภท

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการวิจัยที่สร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงสังคมในเชิงบวกด้วยการอาศัยจุดเด่นของแรงขับเคลื่อนเป็นหลักที่สำคัญ โดยเน้นการยอมรับหรือ

ความเห็นพ้องจากชาวบ้านและชุมชนเป็นสำคัญ เป็นวิทยาทานที่นักวิจัยใช้ในการเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชน ท้องถิ่น สามารถนำมาประยุกต์ใช้พัฒนาท้องถิ่น โครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน ตัวแทนท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ และคงทนถาวรต่อการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับส่วนกลาง ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีสาระสำคัญที่ต้องศึกษา ดังนี้

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

นงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล (2551, หน้า 180-181) ให้ความหมาย การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม หมายถึง การเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย คือ ระหว่างชาวบ้านผู้มีส่วนได้เสีย นักปกครองและผู้วิจัย โดยอาจจะเริ่มต้นตั้งแต่รวมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผิดชอบผลที่เกิดจากการดำเนินงาน รวมทั้งมีการสรุปบทเรียนร่วมกันตลอดจนร่วมหาวิธีแก้ไขปัญหาและร่วมพัฒนาต่อไป

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2551, หน้า 67) ให้ความหมายการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) หมายถึง การศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้น หรือพัฒนาส่งเสริมสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้น ด้วยการให้นักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยใช้หลักความเป็นประชาธิปไตยในการดำเนินงานและนำผลการปฏิบัติมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดในพื้นที่การวิจัยให้ดียิ่งขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

สุภางค์ จันทวานิช (2545, หน้า 67-73) กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ว่าหมายถึงวิธีการที่ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การกำหนดปัญหาการดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรม

กมล สดประเสริฐ (2540, หน้า 8) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) คือ การวิจัย ค้นคว้า และหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิม ๆ ต่างกันเพียง PAR นั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนาและเป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ร่วมงาน รวมทั้งในกระบวนการวิจัยและการมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์ของการวิจัย”

พันธ์ทิพย์ รามสูต (2540, หน้า 31) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมไว้ว่า “การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัย กลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัยนั้นเอง โดยการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย จนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงมือปฏิบัติ”

Mc Taggart (1991, p. 171 อ้างถึงใน นงนภัส คู่วรรณู เทียงกมล, 2551) กล่าวว่า สิ่งแรก ที่ควรทำความเข้าใจก่อนการนิยามความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือ การแยก ความหมายระหว่างคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) และการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง (Involvement) การมีส่วนร่วมในการวิจัยบ่งโดยนัยถึงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะต้องทำในการสร้างมโนคติ (Conceptualized) และการปฏิบัติ เพื่อสร้างความเข้าใจและพัฒนาการปฏิบัติ ขณะที่การเข้าไป เป็นส่วนหนึ่งไม่ได้บ่งโดยนัยถึงการมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบภาระหน้าที่เหล่านี้

Kemmis and Mc Taggart (1989, p. 5) นิยามการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง รูปแบบของการศึกษาเชิงการสะท้อนภาพตนเองเป็นหมู่คณะ (Collective Self-reflective) ดำเนินการวิจัยโดยผู้มีส่วนร่วมในสถานการณ์ทางสังคม เพื่อปรับปรุงพัฒนาการใช้หลักเหตุผล (Rationality) ความเสมอภาค (Justice) ในการปฏิบัติทางการศึกษา และความเข้าใจของพวกเขา เกี่ยวกับการปฏิบัติของตนและสถานการณ์ที่การปฏิบัติเหล่านั้นดำเนินอยู่

ดังนั้นสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการศึกษา ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับภาระงานที่ปฏิบัติอยู่ โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนางาน โดยนักวิจัย ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน และชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วม ในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบ เริ่มจากการกำหนดประเด็นที่ดำเนินการแก้ไขปรับปรุง หรือ สร้างขึ้นมาใหม่ การวางแผนการปฏิบัติ การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ ประเมินผลการปฏิบัติ การนำผลการตรวจสอบประเมินไปปรับปรุงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำเข้าไป เชื่อมโยงอยู่ในกระบวนการวิจัยเพื่อให้บรรลุผลที่ต้องการในระยะยาว (Outcomes) และผลที่ได้ เป็นรูปธรรม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทาง ไปสู่ การพัฒนาโดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับ ปัจเจกบุคคลและระดับสังคม หัวใจของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัยซึ่งใช้แนวทาง ความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคของความจริง (ปัญหา) ที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่ทิศทางใหม่

ประวัติความเป็นมาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นวิธีการวิจัยที่สร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงสังคมใน เชิงบวกด้วยการอาศัยจุดเด่นของแรงขับเคลื่อนเป็นหลักสำคัญ การวิจัยวิธีนี้เจริญเติบโตมาจากการ วิจัยทางสังคมศาสตร์และทางการศึกษา และยังเป็นวิธีวิจัยที่ใช้หลักการมีส่วนร่วม การสะท้อนกลับ

การเสริมพลังอำนาจ และการมีอิสรภาพ (Principles of Participation, Refection, Empowerment, and Emancipation) ของกลุ่มหรือบุคคลที่แสวงหาการปรับปรุงสภาพสังคมโดยมี เคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin) เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้สร้างสรรค์การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในปีทศวรรษ 1940 ต่อมาได้มีนักวิชาการหลายท่าน เช่น เคมมิส และแมคแทกการ์ต (Kemmis & Mc Taggart, 1989) กรุนดี (Grundy, 1986 อ้างถึงใน นงนภัส กุวัณญญู เทียงกมล, 2551) ชูเบอร์ (Zuber, 1991 อ้างถึงใน นงนภัส กุวัณญญู เทียงกมล, 2551) เป็นต้น

กระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ต เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักวิชาการ หรือผู้สนใจงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นรูปแบบสำหรับการวิจัยโดยมีรากฐานมาจากแนวคิดของ เคอร์ท เลวิน ขึ้นเป็นครั้งแรกในที่ประชุมทางวิชาการของสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย ออสเตรเลีย ณ เมืองซิดนีย์ ปีคริสต์ศักราช 1980 และนับจากนั้นมา เคมมิสและเพื่อนร่วมงานของเขาที่มหาวิทยาลัยดีคิน (Deakin) ประเทศออสเตรเลียได้ทำการศึกษาค้นคว้าและพัฒนารูปแบบกระบวนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกระบวนการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับการมีส่วนร่วม (Participatory) มาใช้ในกระบวนการดำเนินการวิจัย ประวัติความเป็นมาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเชื่อมโยงกับความเข้าใจของการพัฒนาสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้รับความนิยมมากในต่างประเทศนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ในแนวทางดั้งเดิมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ใช้ใน 5 สาขา คือ

1. องค์การ
2. การพัฒนาชุมชน
3. โรงเรียน
4. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรและการสร้างเทคโนโลยี
5. การประเมินผลการมีส่วนร่วม

สำหรับในประเทศไทยเรานับตั้งแต่ได้มีการกำหนดความจำเป็นพื้นฐานใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมก็ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง การวิวัฒนาการของรูปแบบการวิจัยนี้มีการเลือกวิธีการตามอิทธิพลของรูปแบบการพัฒนาที่แต่ละประเทศให้ความสำคัญจึงมีความหลากหลายไปตามกระบวนการพัฒนา ซึ่งเป็นแบบของ

การพัฒนาที่เน้นไปที่ประชาชน เป็นแบบที่มีส่วนร่วมจากผู้ปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น มีการบูรณาการมากยิ่งขึ้นและความน่าเชื่อถือในผลกระทบที่ตามมามากยิ่งขึ้น

แนวคิดและปรัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัยค้นคว้าแสวงหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยแบบเดิม ๆ ต่างกันแต่เพียงว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น มีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนา เป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ร่วมงาน ทั้งในกระบวนการวิจัยและในการมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของการวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาของตนเมื่อถึงคราวที่ตนจะต้องตัดสินใจว่าจะทำอะไร ยังเชื่อต่อไปว่าการศึกษาควรเป็นการศึกษาที่ให้ความมั่นใจว่าเขาสามารถทำอะไรบางอย่างให้แก่ตนเองได้ นอกจากนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ยังเชื่อดด้วยเหมือนกันว่า การศึกษาควรเป็นการศึกษาที่ให้การเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อคน เป้าหมายสูงสุดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือการช่วยให้ประชาชนมีเป้าหมายและสนับสนุนเป้าหมายในการพัฒนาการของตนเอง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการวิจัยที่มีการพลิกแพลงนำเอาปฏิบัติการกับการพิจารณาไตร่ตรองเพื่อการสะท้อนกลับรวมเข้าด้วยกันเพื่อไปสู่การปรับปรุงแก้ไขอย่างมีเหตุผลโดยวิธีการทำให้การวิจัยเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและเป็นพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติและการพิจารณาไตร่ตรองเป็นผลสะท้อนต่อไป

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการของการทำงานร่วมกันอันต้องอาศัยการสืบสวนค้นคว้าหาปัญหาและข้อโต้แย้งร่วมกันเป็นกลุ่ม วิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหาร่วมกันเป็นกลุ่มและเหนือสิ่งอื่นใดต้องปฏิบัติงานร่วมกันอย่างเป็นกลุ่มในการแก้ปัญหานั้น ๆ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ยิ่งไปกว่านั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ยังเป็นกระบวนการวิจัยที่ค่อนข้างจะลำเอียงไปในด้านกระบวนการประชาธิปไตย

เมื่อเราใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องจะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างน้อยสามประการตามมาก็คือ

1. ประชาชนได้รับการเรียนรู้เพิ่มขึ้น
2. ประชาชนมีการกระทำมากขึ้น
3. ประชาชนมีการเผยแพร่พลังความรู้มากขึ้น

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น มิใช่เพียงการสืบค้นปัญหาและการแก้ปัญหาเท่านั้นแต่เป็นกระบวนการกระตุ้นให้ประชาชนมีการกระทำต่อปัญหาเหล่านี้ การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดต่อปัญหา ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ผลสุดท้ายประชาชน

มิได้เพียงเรียนรู้การแก้ปัญหาแต่ได้เพิ่มพูนความรู้ให้พร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาที่ยากไปกว่านี้ (กมล สุคประเสริฐ, 2540, หน้า 8-9)

องค์ประกอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Walton and Gaffney (1991, pp. 122-123 อ้างถึงใน นิติยา เงินประเสริฐศรี, 2544, หน้า 62) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังนี้

1. การมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตยในการวิจัย โดยตระหนักยอมรับคุณค่าของผู้เข้าร่วมปฏิบัติ สมาชิกชุมชน ประชาชนผู้ปฏิบัติงานและอาสาสมัครต่าง ๆ ซึ่งกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียดังกล่าวเป็นผู้มีประสบการณ์จะสร้างองค์ความรู้ที่มีประโยชน์จากภูมิปัญญาของตนโดยพิจารณาถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

2. การกระทำ (Action) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การวิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงความพยายามต่าง ๆ ของผู้มีส่วนร่วมในสถานการณ์เฉพาะ ดังนั้น จึงมีการกระทำต่าง ๆ เกิดขึ้น

3. การวิจัย (Research) ซึ่งเป็นความพยายามอย่างมีระบบที่จะสร้างองค์ความรู้ เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงตามความต้องการในสถานการณ์เฉพาะ

วงจรของการกระทำและวงจรของการวิจัยได้เชื่อมโยงเข้าด้วยกันในแนวคู่ขนาน ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการวิจัยจะเป็นตัวเสริมสร้างให้ข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งให้สอดคล้องกลมกลืนกับลักษณะของการกระทำ (การเปลี่ยนแปลง) และในแต่ละขั้นตอนนั้น การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นซึ่งจะช่วยทำให้การสร้างองค์ความรู้ (ได้จากกระบวนการวิจัย) และผลที่ได้ระยะยาว (มาจากการกระทำ) มีความถูกต้องและเป็นไปได้

จุดเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เมื่อนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเข้ามาอยู่ในกระบวนการวิจัยจะก่อให้เกิดผลดีหลายประการเช่น

1. เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของนักวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ทั้งสองฝ่ายได้เรียนรู้องค์ความรู้ซึ่งกันและกัน นักวิจัยได้ถ่ายทอดความรู้ทางการวิจัยให้กับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ขณะที่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยได้ให้ประสบการณ์และสภาพที่เป็นจริงให้กับนักวิจัย ซึ่งอาจจะไม่เป็นไปตามตำราหรือทฤษฎีใด ๆ ที่กล่าวอ้างก็เป็นได้

2. การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการวิจัยทำให้กลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกทดลอง ผู้รับคำสั่งให้ปฏิบัติตาม มาเป็นผู้ร่วมให้ข้อคิด ร่วมลงมือปฏิบัติการวิจัยด้วยตนเอง ทำให้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของงานวิจัยมีมาก รวมทั้งความมุ่งมั่นและเต็มใจในการทำวิจัยจะมีมากยิ่งขึ้น

3. เป็นการวิจัยและพัฒนาที่แท้จริง การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ด้วยการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย รวมทั้งการปฏิบัติการซ้ำจนได้ผลการวิจัยที่มีความถูกต้อง และพิสูจน์ได้อย่างแท้จริง

4. การยอมรับในภูมิความรู้ของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย บริบทของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยมีโอกาสดำเนินการได้ใช้ความรู้ ประสบการณ์หรือภูมิความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้อย่างเต็มที่ ทำให้ได้ข้อมูลทางการวิจัยที่เป็นปฐมภูมิมากยิ่งขึ้น

5. ความยืดหยุ่นของกระบวนการวิจัยมีมาก ทำให้ไม่ถูกบังคับต้องให้เป็นไปตามกรอบหรือแนวคิดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งมากเกินไป กระบวนการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมสามารถปรับเปลี่ยน แก้ไข ปรับให้เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงได้มากที่สุด

6. ผลการวิจัยที่ได้มุ่งแก้ไข ปรับเปลี่ยน ได้อย่างแท้จริง ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ไม่ใช่การเก็บชิ้นงานหนังสือเท่านั้น แต่เป็นผลการวิจัยที่นำไปสู่การปฏิบัติจริงในสภาพที่เป็นจริง

7. ความยั่งยืนของผลการวิจัยมีความคงอยู่ ผลงานวิจัยที่ได้จากการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เมื่อนักวิจัยถอนตัวออกจากพื้นที่ในการวิจัยแล้ว กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยจะเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และจะเป็นผู้นำในพื้นที่ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ต่อไป

8. สภาพปัญหาที่ใช้ในการวิจัยได้ถูกจัดไปอย่างแท้จริง ด้วยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นเอง เนื่องจากการทำซ้ำ ๆ จนได้ผลเป็นที่น่าพอใจด้วยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น จึงถือได้ว่าปัญหาการวิจัยนั้นได้รับการแก้ไขได้อย่างแท้จริง

ข้อจำกัดของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มีข้อจำกัดดังนี้

1. การสูญเสียของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย มีโอกาสที่จะละทิ้งการร่วมมือกับนักวิจัยจนกว่าจะได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์

2. การไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง ทั้งนักวิจัยที่มักเผลอสั่งการ หรือเตรียมการในสิ่งที่ตนเองเตรียมเอาไว้แล้ว หรือไม่ฟังความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ทำให้ขาดการมีส่วนร่วม ขณะที่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง ที่เคยชินแต่การปฏิบัติตามคำสั่ง หรือไม่กล้าแสดงความคิดเห็น หรือกลัวการแสดงออกว่าเป็นความคิดเห็นที่ไม่เกิดประโยชน์ ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมเช่นเดียวกัน

3. การใช้เวลามากในการปฏิบัติการวิจัย ทำให้อาจเกิดความเบื่อหน่ายในกระบวนการวิจัยจนทำให้อาจเกิดการละทิ้งการทำวิจัยได้

4. ความไม่ชัดเจนของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการวิจัยที่อาจได้ตัวแปรที่ไม่ใช่ตัวต้นเหตุหรือสาเหตุที่แท้จริง จะเกิดความสูญเสียในการวิจัยได้

5. เป็นการวิจัยที่เป็นลักษณะสหวิทยาการ ถ้าหากนักวิจัยไม่มีความรอบรู้หรือไม่เชี่ยวชาญหลากหลายศาสตร์ อาจทำให้กระบวนการวิจัยไม่มีความครอบคลุมได้

หลักการและคุณลักษณะพื้นฐานของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Kemmis and Wilkinson (1998 อ้างถึงใน กมลวรรณ คารมปราชญ์, 2547, หน้า 6)

ได้เสนอหลักการและคุณลักษณะพื้นฐานของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังนี้

PAR คือ กระบวนการทางสังคม (PAR is a Social Process) เนื่องจากมีความเชื่อว่า กระบวนการพัฒนาบุคคลกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องเป็นไปอย่างสัมพันธ์กัน ไม่ว่าบุคคลนั้น ๆ จะได้รับประโยชน์โดยส่วนตนมากน้อยเพียงใด

1. PAR คือการมีส่วนร่วม (PAR is Participatory) ในการวิจัยอาจจะมีการเริ่มต้นหรือถูกจุดประกายจากภายนอก แต่ในกระบวนการวิจัยจะเน้นที่การมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มหรือในชุมชน เป็นเจ้าของการวิจัยร่วมกัน ไม่ใช่เพียงในฐานะผู้ให้ข้อมูลกับนักวิจัยภายนอกหรือในฐานะเฉพาะผู้ได้รับประโยชน์ แต่ถือว่าทุกคนร่วมกันทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของตนเอง ไม่ใช่การทำวิจัยในเรื่องของผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น ทุกคนมีส่วนร่วมในการวินิจฉัยวิเคราะห์ศักยภาพและคุณค่าในตนเองมีส่วนร่วมในการจัดการใช้ความรู้ความคิดของตนเองเพื่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเรียนรู้ที่จะสะท้อนความคิดวิพากษ์วิจารณ์ตนเองในสิ่งที่ได้กระทำร่วมกัน ทั้งนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในอุดมคตินั้น สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัย ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การวิจัย การเลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การปฏิบัติตามแผน การสรุปปัญหา การสรุปผล การประเมินผล

2. PAR คือ การปฏิบัติ (PAR is Practical) โดยเฉพาะการปฏิบัติที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยมุ่งทำความเข้าใจวิธีการและผลการปฏิบัติที่เป็นอยู่ ศึกษาวิธีการที่จะปฏิบัติให้ดีขึ้น และเรียนรู้จากกระบวนการปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้น โดยที่ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ

3. PAR คือ การสร้างอิสรภาพ (PAR is Emancipatory) กล่าวคือ เป็นการปลุกจิตสำนึกเพื่อให้คนได้คลี่คลายและเอาชนะอุปสรรคอันเนื่องมาจากการถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคมที่มีโครงสร้างไม่เป็นธรรม ทำให้คนเรียนรู้ที่จะแบ่งปันและร่วมสร้างสิ่งที่เป็นธรรมและสงบสุขมากขึ้น

4. PAR คือ กระบวนการเชิงวิพากษ์ (PAR is Critical) และกระสะท้อนตนเอง (Self-reflection) ในขั้นตอนของการวิจัย ทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติ

5. PAR คือ เกณฑ์ของการวิจัยปฏิบัติการ (PAR is Recursive) จะสะท้อนถึงวงจรของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงจะช่วยให้เรียนรู้ต่อไปอีก จึงเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน

องค์ประกอบของผู้ที่เกี่ยวข้อง

PAR เป็นกระบวนการที่อาศัยความร่วมมือจากองค์ประกอบ 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้านนักวิจัย และนักพัฒนา ที่ต่างมีบทบาทเท่าเทียมกัน ซึ่งต้องทำงานเป็นเครือข่าย (Network) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้กันทั้ง 3 ฝ่าย ดังนี้

1. ชาวบ้าน ที่เป็นตัวแทนของชุมชน ผู้ที่รู้และเข้าใจความต้องการหรือสาเหตุปัญหาภายในชุมชนอย่างแท้จริง
2. นักวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนของนักวิชาการที่สนใจการพัฒนา คือบุคคลที่นำความรู้และระเบียบวิธีมาพัฒนาชุมชน สร้างชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งมีให้ส่งให้ผู้ถูกวิจัยปฏิบัติตามเพียงอย่างเดียวคงไม่ดี
3. นักพัฒนา (Change Agent/ Catalyst) ที่เป็นตัวแทนของรัฐบาล หรือองค์กรเอกชน เช่น เจ้าหน้าที่จากอำเภอ ตำรวจ แพทย์ พยาบาล เป็นต้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะนักพัฒนาเหล่านี้จะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นเครือข่ายที่สำคัญในการประสานงาน สนับสนุนการดำเนินงานต่าง ๆ

ระเบียบวิธีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ระเบียบวิธีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นมีกิจกรรมที่แตกต่างกันสรุปได้ดังนี้ (กมล สุคประเสริฐ, 2540, หน้า 12-15)

1. กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัย
2. กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน
3. กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัย ก็คือ กิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยปฏิบัติการตามโครงการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแต่ละคนในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัยคือการสร้างรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพเป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้ รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องเป็นรูปแบบที่สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ้นเปลืองเงินทอง กำลังงานและเวลาไม่มากแต่ในเวลาเดียวกันก็ได้รับผลตอบแทนสูง

4. กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน คือ กิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ปัญหาของนักวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน นักวิจัยปฏิบัติการที่ทำหน้าที่เป็น

ผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มแรกและค่อย ๆ ลดการช่วยเหลือลงและหวังว่าเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้วประชาชนจะสามารถแก้ปัญหาของตนเองได้ตามลำพังได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกอีก

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. เลือกกลุ่มเป้าหมาย

การเลือกกลุ่มเป้าหมายต้องจัดทำให้เป็นระบบ เริ่มต้นด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายที่จะพิจารณาให้เข้าร่วมโครงการ ขึ้นต่อไปกำหนดเกณฑ์สำหรับการคัดเลือกแล้วทำการคัดเลือก

2. สร้างบรรยากาศการยอมรับของกลุ่มเป้าหมาย

เป็นการกระทำด้วยการมีแนวคิดให้ผู้ประสานงานวิจัยเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเป้าหมายและเป็นการสร้างบรรยากาศในการดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งจะทำให้ผู้ประสานงานวิจัยเป็นเสมือนคนในชุมชนนั้นคนหนึ่ง

3. ระบุปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่มีศักยภาพ

กลุ่มเป้าหมายจะดำเนินการวิจัยในทันทีที่กิจกรรมที่จัดขึ้น โดยกลุ่มเป้าหมายได้เริ่มดำเนินงาน จุดมุ่งหมายคือการศึกษาความต้องการหรือความจำเป็นของชุมชน ระบุปัญหาของชุมชน ค้นหาวิธีการแก้ปัญหาที่มีศักยภาพและหยิบยกเอาข้อจำกัดมาพิจารณาเพื่อให้เข้าใจมากขึ้น

4. วางแผนเพื่อปฏิบัติ

ขั้นตอนนี้อธิบายถึงยุทธศาสตร์และเทคนิคเพื่อช่วยเหลือให้คนเตรียมโครงการพัฒนาให้เป็นซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการกำหนดจุดประสงค์ การใช้เวลาในการทำงาน ทรัพยากร กำลังคนที่จะใช้ และกิจกรรม รวมถึงการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำเนินงานตามแผน

5. การดำเนินตามแผนปฏิบัติการ

ขั้นตอนนี้เป็นการอธิบายถึงวิธีช่วยให้คนสามารถดำเนินงานตามโครงการของตนได้ แผนปฏิบัติการต้องนำมาเผยแพร่ให้คนรู้และกระตุ้นให้คนดำเนินงานตามแผน การจัดการด้านการเงินต้องทำด้วยความรับผิดชอบอย่างชัดเจน โปร่งใส การระดมทรัพยากรและการกำหนดงานต้องดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน

6. การประเมินผล/ ผลสะท้อน/ การส่งผลกลับ

กลุ่มเป้าหมายและผู้ประสานงานวิจัยต้องจัดทำบันทึกประจำวัน บันทึกการจัดการและกิจกรรมสิ่งเกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมดไว้เป็นหลักฐานและช่วยบันทึกความจำเมื่อสิ้นสุดการดำเนินการต้องให้มีการประเมินผล การประเมินนี้จะอธิบายวิธีการที่ผู้อำนวยการประเมินความก้าวหน้าของโครงการและผลสำเร็จ โดยคนที่ร่วมงานเอง

7. การหมุนเกลียว การวนรอบ และการทำให้เป็นระบบของการวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมขั้นตอนนี้เกิดขึ้นเมื่อกลุ่มเป้าหมายเริ่มต้นลงมือแก้ปัญหาที่ยากแต่ยังใช้ขั้นตอนของการวางแผน การดำเนินงานของโครงการวิจัยอยู่ ใช้หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้แก้ปัญหา

8. ขั้นเตรียมการถอนตัวและเผยแพร่ผลงาน

เป็นขั้นตอนก่อนจะถอนตัวจากชุมชน ต้องตรวจสอบให้แน่ใจว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ถูกปลูกฝังเข้าไปเป็นกระบวนการแก้ปัญหาของกลุ่มเป้าหมายแล้ว ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มเป้าหมายสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง เมื่อสิ้นสุดโครงการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รายงานวิจัยต้องได้รับการพิมพ์เผยแพร่และนำเสนอในการสัมมนา โดยจะเผยแพร่ได้เมื่อได้พิสูจน์แล้วว่าเป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพและได้รับประสิทธิผล

เคมีส และแมคแทกการ์ท (Kemmis & Mc Taggart, 1989) จำแนกกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก คือ

1. การวางแผนงาน (Planning)
2. การลงมือปฏิบัติงาน (Action)
3. การสังเกตผลการปฏิบัติงาน (Observation)
4. การสะท้อนกลับการปฏิบัติงาน (Reflection)

ในขั้นตอนทั้ง 4 กิจกรรมนี้ จะดำเนินงานวนไปเรื่อย ๆ หมุนเกลือนเป็นวัฏจักรของกระบวนการวิจัย จึงเสมือนแหล่งที่ก่อให้เกิดความรู้เชิงปฏิบัติการและกลไกการนำความรู้ที่ได้ไปใช้แก้ปัญหายังต่อเนื่อง กระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแนวคิดของเคมีส และแมคแทกการ์ทเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักวิชาการหรือผู้สนใจงานวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นรูปแบบสำหรับการวิจัยโดยมีรากฐานมาจากแนวคิดของเคอร์ท เลวิน

องอาจ นัยพัฒน์ (2548, หน้า 343-344) ได้กล่าวถึงรายละเอียดกิจกรรมการวิจัยแต่ละขั้นตอนโดยย่อ ดังนี้

1. การวางแผนงาน (Planning) เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติการไว้ก่อนล่วงหน้าโดยอาศัยการคาดคะเนแนวโน้มของผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ กับการระลึกถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไขตามประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมของผู้วางแผน ภายใต้การใคร่ครวญไตร่ตรองถึงปัจจัยสนับสนุนขัดขวางความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาค่อด้าน รวมทั้งสภาพการณ์เงื่อนไขอื่น ๆ ที่แวดล้อมปัญหาอยู่ในเวลานั้น โดยทั่วไปการวางแผนจะต้องคำนึงถึงความยืดหยุ่น ทั้งนี้เพื่อจะได้สามารถปรับเปลี่ยนให้

เข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งอาจไม่เป็นไปตามเงื่อนไขหรือยากต่อการควบคุมให้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนาได้ กิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่ส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่งเป็นอย่างดี และเป็นกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกลมกลืนของบริบททางด้าน สังคมวัฒนธรรม การเมืองและอื่น ๆ ที่เป็นอยู่ในสถานการณ์นั้น

2. การปฏิบัติการ (Action) เป็นการลงมือดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้อย่างระมัดระวัง และควบคุมการปฏิบัติการให้เป็นไปตามที่ระบุไว้ในแผน อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริง การปฏิบัติการตามแผนที่กำหนดไว้มีโอกาสเกิดการพลิกผันหรือแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและข้อจำกัดในสถานการณ์เวลานั้นได้ ด้วยเหตุนี้แผนปฏิบัติการที่ดีจะต้องมีลักษณะเป็นเพียงแผนทดลองหรือแผนชั่วคราว ซึ่งเปิดช่องทางให้ผู้ปฏิบัติการสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นอยู่ในขณะนั้น การปฏิบัติการที่ดีจะต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัตรภายใต้การใช้ดุลยพินิจตัดสินใจ สิ่งใดควรกระทำตามแผนที่วางไว้ สิ่งใดควรปรับเปลี่ยนให้เข้ากับปัจจัยเงื่อนไขในขณะนั้น แล้วจึงดำเนินกิจกรรมอื่นต่อไป ผู้ปฏิบัติการอาจใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำของตนได้บางส่วน แต่ประสบการณ์เหล่านั้นก็เป็นเพียงสมมติฐานชั่วคราวซึ่งไม่อาจสอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในเวลานั้นก็ได้

3. การสังเกตผลการปฏิบัติงาน (Observation) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ได้ลงมือกระทำลงไปรวมทั้งสังเกตการณ์ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างปฏิบัติการตามแผนว่ามีสภาพหรือลักษณะเป็นอย่างไร การสังเกตการณ์ที่ดีจะต้องมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างคร่าว ๆ โดยจะต้องมีขอบเขตไม่แคบหรือจำกัดจนเกินไป เพื่อจะได้เป็นแนวทางสำหรับการสะท้อนกลับกระบวนการและผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้นตามมา นอกจากนี้จะต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่มองเห็นได้ด้วยตาและสัมผัสได้ด้วยกายหรือใจ และจะต้องมีความยืดหยุ่นต่อการเก็บรายละเอียดของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ในหลายแง่มุมและหลายรูปแบบ ดังนั้นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการจะต้องมีความพร้อมอยู่ตลอดเวลาในการสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นและไม่เกิดขึ้นตามแผนที่วางไว้

4. การสะท้อนกลับ (Reflection) เป็นการทวนระลึกถึงการกระทำตามที่บันทึกข้อมูลไว้จากการสังเกตอย่างครุ่นคิดไตร่ตรองในเชิงวิพากษ์กระบวนการและผลการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนการใคร่ครวญเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางการพัฒนา รวมทั้งประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามที่พึงประสงค์หรือไม่ กลยุทธ์ประการหนึ่งที่ช่วยให้กระบวนการสะท้อนกลับเกิดขึ้นอย่างได้ผล ได้แก่ การอภิปรายซักถามในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์หรือประเมินผลการปฏิบัติงานระหว่างบุคคลที่มีส่วนร่วมในการวิจัยภายใต้การยึดมั่นต่อเป้าหมาย

ของกลุ่มเป็นหลัก การสะท้อนกลับโดยอาศัยกระบวนการกลุ่มดังกล่าวนี้จะนำไปสู่การรื้อถอน (Deconstruction) แนวคิดความเชื่อและการปฏิบัติงานอย่างเดิมไปสู่การฟื้นฟูหรือปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานตามแนวทางดั้งเดิมเปลี่ยนไปเป็นการปฏิบัติงานตามวิธีการใหม่ ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการทบทวนและปรับปรุงวางแผนปฏิบัติการในวงจรกระบวนการวิจัยในรอบหรือเกยวต่อไป

นอกจากนี้ ยาใจ พงษ์บริบูรณ์ (2537, หน้า 65) ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของเคมมิส และแมคแทกการ์ท ในกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการกับบริบทของการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ขั้นวางแผน (Planning) เริ่มต้นด้วยการสำรวจปัญหาที่สำคัญที่ต้องการให้มีการแก้ไข ครูและผู้เกี่ยวข้องอาจเป็นครูอื่น ๆ ที่สอนร่วมกัน นักเรียน ผู้ปกครอง และ/หรือผู้บริหารวางแผนพร้อมกันสำรวจสภาพการณ์ของปัญหาว่ามีอย่างไร ปัญหาที่ต้องแก้ไขคืออะไร ปัญหานี้เกี่ยวข้องกับใครบ้าง วิธีการแก้ไขจะเป็นรูปใดบ้าง จะต้องปฏิบัติอย่างไร การปฏิบัติการแก้ไขจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างและให้การสนับสนุนเป็นต้น ในขั้นของการวางแผนจะมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง การใช้แนวคิดวิเคราะห์สิ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาในรูปแบบต่อไปนี้ จะช่วยให้มองเห็นสภาพการณ์ของปัญหาชัดเจนขึ้น

2. ขั้นปฏิบัติการ (Act) เป็นการนำแนวคิดที่กำหนดเป็นกิจกรรมขั้นวางแผนงานมาดำเนินการเมื่อลงมือปฏิบัติ การใช้การวิเคราะห์วิจารณ์ประกอบไปด้วย โดยรับฟังจากผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ จากการปฏิบัติได้จริงมากน้อยเพียงใดและอาจมีอุปสรรคอื่น ๆ มาเกี่ยวข้องโดยไม่คาดคิด ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (เช่น ถูกต่อต้านโดยผู้บริหาร หรือโดยนักเรียน) ฉะนั้น แผนงานที่กำหนดไว้ อาจจะยืดหยุ่นได้นั้นคือ การปฏิบัติการโดยมีลักษณะเป็น Fluid and Dynamic โดยผู้วิจัยต้องใช้วิจารณญาณ และการตัดสินใจที่เหมาะสมและมุ่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ด้วย

3. ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) ขณะที่ทำการวิจัยดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนที่วางไว้เป็น เรื่องที่แน่นอนว่าในสภาพการณ์นั้นต้องมีความราบรื่น อุปสรรค และข้อขัดข้องบางประการ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีการสังเกตการณ์ควบคู่ไปด้วย ใช้การสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างระมัดระวังด้วยความใจกว้าง (นั่นคือ เปิดใจรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง) พร้อมกับจดบันทึก สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งที่คาดหวังและไม่ได้คาดหวัง สิ่งที่ต้องทำการสังเกตคือกระบวนการของการปฏิบัติการ (The Action Process) ผลของการปฏิบัติการ (The Effects of Action) ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจก็ดี และสภาพการณ์แวดล้อมและข้อจำกัดของการปฏิบัติการ (The Circumstances and Constraints) การสังเกตนี้รวมถึงการรวบรวมผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติขึ้น

โดยการเห็นด้วยตา การได้ฟังและการใช้เครื่องมือ/แบบทดสอบวัดผล ออกมาในเชิงตัวเลขหรือใช้แบบสำรวจ/แบบสอบถามวัดสิ่งที่ต้องการทราบความเปลี่ยนแปลงด้วย

4. ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติ (Reflect) ขั้นสุดท้ายของวงจรการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการคือการประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการ ปัญหาหรือสิ่งที่เป็อุปสรรคต่อการปฏิบัติการของผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง จะต้องตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับสภาพสังคม สภาพแวดล้อมของโรงเรียนและของระบบการศึกษาที่ประกอบกันอยู่โดยผ่านการถกอภิปราย ปัญหาการประเมิน โดยกลุ่มจะทำให้ได้แนวทางของการพัฒนาขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและเป็นพื้นฐานข้อมูลที่น่าไปปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติ

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้ (ชอบ เข้มกลัด และ โกวิทย์ พวงงาม, 2547, หน้า 35-50)

1. ระยะก่อนทำวิจัย (Pre-research Phase) คือ ขั้นตอนการเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมการเข้ามามีส่วนร่วมของการวิจัยโดยที่ผู้วิจัยต้องเริ่มสร้างสัมพันธ์ภาพให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชนและผู้นำชุมชน รวมทั้งการเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้าน แก่นนำ นักวิจัยและนักพัฒนา

2. ระยะของการทำวิจัย (Research Phase) เริ่มจากการศึกษาชุมชนเป็นขั้นตอนศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่ชุมชน วิเคราะห์ปัญหาชุมชน พิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ

3. ระยะของการจัดทำแผน (Planning Phase) เป็นขั้นตอนในการตัดสินใจร่วมกันว่าจะพัฒนาเรื่องอะไร และมีการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ร่วมกันตอบทุกประเด็นว่าโครงการนี้มีกิจกรรม ใครเป็นผู้ทำ ทำอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบ เป็นต้น

4. ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase) เป็นขั้นตอนที่ปฏิบัติตามแผนโดยสมาชิกในชุมชนกับผู้วิจัยโดยตรงกับศักยภาพและความสามารถส่วนบุคคล การกระจายทรัพยากร และการให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ

5. ระยะติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase) เป็นการตรวจสอบว่ากิจกรรมนั้นได้ดำเนินการต่อเนื่องและมีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นไปตามแผนวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด มีอะไรบ้างที่ต้องแก้ไข มีอุปสรรคอย่างไรหรือไม่ เพื่อที่จะได้มีการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันการ

ดังนั้น กระบวนการวิจัยพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม คือ กระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกันระหว่าง นักวิชาการ/นักวิจัย เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและประชาชนในการที่จะร่วมมือและประสานการทำงานพัฒนาไปด้วยกัน

เงื่อนไขความสำเร็จของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้จะต้องมีเงื่อนไขเบื้องต้นและทัศนคติที่จะสนับสนุนให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประสบผลสำเร็จดังนี้

1. ได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยคนในชุมชนเต็มใจและสนับสนุนเรื่องแรงกาย ใจ และเวลา ในขณะที่ผู้ร่วมงานที่เป็นคนภายนอกมีความไว้วางใจและเชื่อมั่นในชุมชน
2. มีการถ่ายทอดความรู้จากนักปฏิบัติที่มีประสบการณ์หรือนักวิจัยไปยังคนในท้องถิ่น มีการฝึกอบรมและให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคแก่คนในท้องถิ่น
3. คำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนที่เข้าไปศึกษา ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจะต้องพิจารณาในเรื่องวัฒนธรรมด้วย

4. มีการติดต่อสื่อสารอย่างทั่วถึง ซึ่งจะต้องสื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน

ความตรงและความเที่ยงของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดในเรื่องของความตรงและความเที่ยงเมื่อนำมาใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะได้รับการพิจารณาว่ามีความตรงและความเที่ยงเมื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ในเชิงสภาพแวดล้อมหรือก่อให้เกิดการปรับปรุงเงื่อนไขการดำรงชีวิตของคนซึ่งจะมีความยั่งยืนโดยใช้ทรัพยากรน้อย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คนในท้องถิ่นที่จะกำหนดปัญหา โอกาสและทางแก้ไขปัญหา นอกจากนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมยังใช้วิธีการสามเส้า (Triangulation) ซึ่งหมายถึง การใช้แหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่ง และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้มั่นใจว่า ข้อมูลที่เก็บมาได้มีความตรง ความเที่ยง และความสมบูรณ์ วิธีการสามเส้าที่นำมาใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 2 วิธีการคือ วิธีการสามเส้าภายนอก (External Triangulation) และวิธีการสามเส้าภายใน (Internal Triangulation)

1. วิธีการสามเส้าภายนอก (External Triangulation) เป็นการตรวจสอบ โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้สร้างขึ้นกับข้อมูลจากแหล่งภายนอก เช่น การสำรวจสำมะโนประชากร สถิติของหน่วยราชการ ภาพถ่าย งานวิจัยในท้องถิ่น เป็นต้น การตรวจสอบภายนอกมักขึ้นอยู่กับตรวจสอบจากข้อมูลทุติยภูมิ
2. วิธีการสามเส้าภายใน (Internal Triangulation) เป็นการใช้เทคนิคต่าง ๆ ภายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความตรงใจการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งเทคนิคที่นำมาใช้ได้แก่

2.1 การใช้ข้อมูลจากกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลายเพื่อเปรียบเทียบตรรกะที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกันจะมีการรับรู้เกี่ยวกับความจริงที่แตกต่างกัน

2.2 การใช้วิธีการและเทคนิคที่แตกต่างกันเพื่อสำรวจตรวจสอบในหัวข้อเดียวกัน เช่น ในการอธิบายแนวทางที่ชุมชนใช้เขตแดนของตนจะต้องใช้วิธีเดินสังเกต สัมภาษณ์กลุ่มและให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำแผนที่แสดงเขตแดน

2.3 การใช้เจ้าหน้าที่มืออาชีพที่ไม่ใช่คนในท้องถิ่น และเป็นผู้ที่มีภูมิหลังทางวิชาการที่แตกต่างกันในประเด็นเดียวกัน ถ้าใช้สหวิทยาการ (Interdisciplinary) จะทำให้มีคำถามที่หลากหลายแตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น การวางแผนครอบครัวของผู้หญิงในชุมชน จะประเมินโดยนักมานุษยวิทยา (ใช้คำถามปลายเปิด) เจ้าหน้าที่พยาบาลและการอภิปรายกลุ่มร่วมกับกลุ่มผู้หญิงในชุมชน

สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกระบวนการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับการมีส่วนร่วม (Participatory) มาใช้ในกระบวนการดำเนินการวิจัย ในหลาย ๆ ประเทศส่วนใหญ่พัฒนาขึ้นมาจากงานของนักจิตวิทยาสังคม คือ เคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin) ซึ่งบรรยายการวิจัยปฏิบัติการว่า เป็นการดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ที่เป็นเกลียวสว่าน (Spiral of Steps) ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observing) และการประเมินผลหรือการสะท้อนกลับ (Evaluation or Reflecting) ผลลัพธ์ของการปฏิบัติการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีการเรียกซึ่งแตกต่างกัน อาทิ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) การวิจัยแบบประสานร่วมมือ (Collaborative Action Research) การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ (Co-operative Action Research) เป็นต้น กระบวนการวิจัยอาจเริ่มจากกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งใน 4 กระบวนการดังกล่าวนี้ การดำเนินการจนครบทั้ง 4 กระบวนการ ซึ่งนับเป็นหนึ่งวงจรนั้น ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของกิจกรรมที่ทำในแต่ละขั้นตอนในแต่ละวงจร การดำเนินการกิจกรรมบางอย่างจนครบวงจรอาจใช้ระยะเวลาเพียง 7-10 วันเท่านั้น เช่น การจัดการเรียนการสอน ขณะที่กิจกรรมบางอย่างอาจใช้ระยะเวลาในการดำเนินการนานถึง 1 ปี

ดังนั้นในการพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กครั้งนี้ จะพัฒนาระบบให้สำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูผู้สอน ผู้บริหาร ชุมชน ผู้ปกครอง และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ที่มีส่วนได้ส่วนเสียให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ดังนั้นการประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยและพัฒนาระบบ จึงมีความเหมาะสม คาดว่าสามารถก่อให้เกิดความร่วมมือ การเปลี่ยนแปลง และเป็นกระบวนการในการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับการงานที่ปฏิบัติอยู่โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนางาน โดยนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

ตั้งแต่ต้นจนจบ ตั้งแต่การกำหนดประเด็นที่ดำเนินแก้ไขปรับปรุงและ/หรือสร้างขึ้นมาใหม่ การวางแผนการปฏิบัติ (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Act) สังเกตผลการปฏิบัติ (Observe) และการนำผลการตรวจสอบสะท้อนกลับและนำผลประเมินไปปรับปรุง (Reflect) จะทำให้กลุ่มฯ เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน จนสามารถพัฒนาระบบประกันคุณภาพได้ ก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหในสภาพปัจจุบันอย่างตรงประเด็นและเกิดความยั่งยืนของระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบประกันคุณภาพ

งานวิจัยต่างประเทศ

Hutchins, Frances and Saggars (2009, pp. 10-18) ได้ศึกษาเรื่อง มุมมองของชาวออสเตรเลียพื้นเมืองในการประกันคุณภาพการบริการเด็กเล็ก รัฐบาลออสเตรเลียยังคงให้ความสำคัญในการพัฒนามาตรฐานประกันคุณภาพสำหรับเด็กออสเตรเลีย เพื่อพัฒนาระบบและประยุกต์ใช้ในการให้บริการแก่เด็กโดยผสมผสานระบบประกันคุณภาพเข้ากับบริบทของท้องถิ่น วิธีการศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสนทนากลุ่มด้วยคำถามกึ่งโครงสร้าง ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของการดูแลเด็กและผู้แทนของรัฐบาล โดยมีเนื้อหาหลัก ในการดูแลเด็กในระบบประกันคุณภาพสำหรับครอบครัวพื้นเมืองและผู้จัดให้บริการ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในมุมมองของชนพื้นเมือง ครอบคลุมเนื้อหาที่ได้จากการสนทนากลุ่มและสรุปข้อมูลโดยการเปรียบเทียบสรุปเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า การเข้าถึงการประกันคุณภาพ มีความแตกต่างกันในการจัดการคุณภาพและผู้จัดบริการกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่สังคมเมืองและสังคมชนบท กรอบแนวคิดในการประกันคุณภาพโดยผู้มีส่วนร่วม คือ การดูแลประกันคุณภาพต้องสถานที่ปลอดภัย ในด้านการให้บริการด้วยสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ชุมชนคิทีมงานคุณภาพ และโครงสร้างปลอดภัย ศูนย์ดูแลเด็กต้องมีการดูแลอย่างดีมีคุณภาพ ปล่อยเด็กได้ทำอะไรด้วยตนเอง สามารถแสดงออกถึงความภาคภูมิใจและส่งเสริมได้ สามารถเล่นได้ทั้งในและนอกอาคาร ไม่ต้องมีกฎระเบียบมาก ต้องการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม รักษาวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งวัดคุณภาพจากการตอบสนองของเด็ก ๆ ครอบครัวและชุมชน นอกจากนั้น พบว่ามีการบริการที่หลากหลายตั้งอยู่บนมาตรฐานคุณภาพของท้องถิ่นนั้น ความเข้าใจในการประกันคุณภาพ พบว่า ชาวพื้นเมืองไม่มีองค์ความรู้เรื่อง ระบบการจัดการศึกษา หรือ การประกันคุณภาพ แต่เห็นความสำคัญในความปลอดภัยของเด็ก ๆ และการสอนที่จะทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ดี ความสัมพันธ์ของระบบบริหาร พบว่า หลักของระบบบริหารไม่มีความสัมพันธ์กับสังคมชนบท

และควรตั้งอยู่บนความสามารถร่วมกับความต้องการของเด็ก ตั้งอยู่บนกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งรูปแบบและการทำให้เกิดระบบประกันคุณภาพโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ลักษณะสำคัญของการจัดการแบบดั้งเดิมยังไม่ครอบคลุมการดูแลเด็กโดยชุมชน ซึ่งการประกันคุณภาพควรเป็นภาพรวมทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะการดูแลเด็ก ควรดูแลการดำเนินการโดยชุมชน ต้องการพัฒนาใหม่ สำหรับการบริการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นเมือง ไม่ใช่ตั้งบนรูปแบบนโยบายหลัก ควรแยกวิธีการพัฒนาออกไปสำหรับระบบจัดการศึกษาของชาวพื้นเมือง

Anaam, Alhammadi and Kwairan (2009, pp. 51-60) ได้ศึกษาสภาพระบบการจัดการศึกษา และการประกันคุณภาพภายในของสถาบันการศึกษาระดับสูงของสาธารณรัฐเยเมน พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาระบบประกันคุณภาพและระบบการจัดการศึกษา โดยความพยายามของกระทรวงศึกษาและวิจัยระบบระดับสูง ที่บัญญัติการประกันคุณภาพและระบบการให้บริการทางการศึกษาของสถาบันการศึกษาระดับสูงที่ต้องรายงานผลในการสร้างความตระหนักแก่พนักงานมหาวิทยาลัย พนักงานสถาบันและผู้บริหารเกี่ยวกับกรอบแนวคิดคุณภาพ มาตรฐานคุณภาพ และระบบการประกันคุณภาพ โดยสรุปบทเรียนการเรียนรู้ระบบประกันคุณภาพและการจัดการบริการ การศึกษาระดับประเทศและสถาบันมาจากการสะท้อนผลกลับของผู้เชี่ยวชาญการประกันคุณภาพ พนักงานมหาวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาและวิจัยระบบระดับสูง มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของการประกันคุณภาพและระบบการจัดการศึกษาระดับชาติและสถาบัน

Erika and Michael (2004, Online) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบประกันคุณภาพ โดยมุ่งเน้นกระบวนการเรียนการสอน โดยกล่าวถึงประสิทธิผล ของการประกันคุณภาพ คือ การประกันความพึงพอใจของนักเรียนและผู้ปกครองด้านการสอนของครูว่า นักเรียนจะได้รับความรู้ และประสบการณ์จากครูที่มีความรู้ความเข้าใจ และเป็นครูดีมีคุณภาพเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ของนักเรียนให้มีคุณภาพสืบไป ซึ่งครูคุณภาพจะมีปรับปรุงการสอนอย่างต่อเนื่อง สอนนักเรียนให้รู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ ปรับปรุงการสอนตามสภาพแวดล้อม ยึดหยุ่น สัมพันธ์กับนักเรียนทำหน้าที่ ได้อย่างเหมาะสมและมีจรรยาบรรณแนวคิด ทฤษฎี และการวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิผลของการประกันคุณภาพและความสำเร็จของโรงเรียน

Lumsden (2004, Online) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Quality Assurance at Scottish Schools พบว่า สิ่งสำคัญของการประกันคุณภาพทางการศึกษามีดังนี้ 1) ใช้ตัวชี้วัดที่มีคุณภาพในการประเมิน ประสิทธิภาพของโรงเรียน 2) ปรับปรุงยุทธศาสตร์การศึกษาระดับชาติ 3) ใช้การตรวจสอบคุณภาพภายนอกองค์การในการทบทวนและประเมินผล 4) พัฒนาวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนแนวใหม่ 5) โรงเรียนดำเนินการประเมินผลตนเองเพื่อการพัฒนาให้ก้าวหน้า 6) พัฒนาผู้นำและการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิผล 7) พัฒนามาตรฐานเปรียบเทียบในการปฏิบัติงานของโรงเรียน

Pesta et al. (2002, pp. 252-267) ศึกษาเรื่อง การประกันคุณภาพการศึกษาในโครงการของการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการใช้เทคนิคการช่วยเหลือ (Correlation Action Processes) โดยใช้มาตรฐานประกันคุณภาพ 3 มาตรฐาน คือ 1) มาตรฐานการเข้าศึกษา 2) มาตรฐานการบริการระหว่างเรียน 3) มาตรฐานการบริหาร พบว่า การใช้เทคนิคการช่วยเหลือกันจากเครือข่ายที่มีโครงการคล้ายกัน ทำให้การปฏิบัติดีขึ้นและสัมพันธ์กับตัวบ่งชี้คุณภาพเฉพาะ ดังนั้น การประกันคุณภาพการศึกษาในรัฐฟลอริดา ในวงจรการปฏิบัติ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1998 ถึงปี ค.ศ. 2001 เป็นระบบที่มีคุณภาพ

Donald and Denison (2001, pp. 482-486) ศึกษาเรื่อง การประเมินคุณภาพของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยตามการรับรู้เกณฑ์คุณภาพ โดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่มหาวิทยาลัยที่เป็นประสบการณ์และการปรับปรุงการเรียนการสอน นำมาจัดทำเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพในระดับอุดมศึกษา จำนวน 25 เกณฑ์ ผลการศึกษา พบว่า เกณฑ์ที่มีความสำคัญ มีจำนวน 22 เกณฑ์ และมีความสัมพันธ์ของการจัดลำดับความสำคัญ เท่ากับ 0.07 วิเคราะห์องค์ประกอบได้ 5 องค์ประกอบ คือ ทักษะและความสามารถทั่วไป การปฏิบัติงานทางวิชาการ ศักยภาพของการจ้างงาน ทักษะเฉพาะอย่าง และการเตรียมตัวทางวิชาการ

Neville (1998 อ้างถึงใน นงนภัส คู่วรรณู เทียงกมล, 2551) ศึกษาเรื่อง การประกันคุณภาพและการวางแผนปรับปรุงในสถานศึกษาประถมศึกษา 2 แห่ง โดยศึกษาเป็นกรณีตัวอย่างของการปฏิรูปสถานศึกษาของมลรัฐอิลลินอยด์ เพื่อศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมประกันคุณภาพและการปรับปรุงวางแผนของคณะกรรมการการศึกษาของรัฐอิลลินอยด์ พบว่า 1) กิจกรรมของโปรแกรมประกันคุณภาพและการวางแผนปรับปรุงทำให้เกิดความพึงพอใจในด้านความร่วมมือและความสนใจเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับวงจรธรรมชาติของการวางแผนปรับปรุงสถานศึกษา 2) กรอบแนวคิดของรัฐไม่ได้เข้าไปกำหนดแนวทางดำเนินการทางวิชาการที่มีอยู่แผนการปรับปรุงสถานศึกษา 3) หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและโอกาสได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินการตามโปรแกรมการประกันคุณภาพและการวางแผนปรับปรุง แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่า โปรแกรมนี้สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักสูตร 4) บทบาทของคะแนนจากแบบทดสอบมาตรฐานในระบบสถานศึกษา ยังถือเป็นตัวบ่งชี้เบื้องต้นของการปรับปรุงสถานศึกษา 5) ภาพพจน์ที่สถานศึกษามีต่อคณะกรรมการการศึกษาของรัฐดีขึ้น สืบเนื่องมาจากความริเริ่มที่จะแสดงความรับผิดชอบ

งานวิจัยในประเทศไทย

สุนันทา แก้วสุข (2553, หน้า 356-359) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการดำเนินการประกันคุณภาพที่ผ่านการประเมินในระดับดี: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้วิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และแบบสังเกตแบบไม่มี

ส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการดำเนินการประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ประกอบด้วยบริบท ได้แก่ สภาพแวดล้อม ปรัชญา นโยบาย วัตถุประสงค์ แผนยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานหลักของมหาวิทยาลัย ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ผู้บริหาร อาจารย์ บุคลากร นักศึกษา งบประมาณ หลักสูตร และอาคารสถานที่ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อกระบวนการที่ใช้ ได้แก่ กระบวนการบริหารจัดการ กระบวนการเรียนการสอน กระบวนการวิจัย กระบวนการบริการ วิชาการแก่สังคม รวมทั้งกระบวนการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดผลผลิตทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพการศึกษาภายในให้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานปกติ โดยมีการแต่งตั้ง คณะกรรมการดำเนินงานประกันคุณภาพ และดำเนินการโดยยึดวงจรหลักวงจร PDCA ซึ่ง ประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไข พัฒนา ซึ่งทาง มหาวิทยาลัยได้จัดทำรายงานประเมินตนเองทุกปี และทำการประเมินคุณภาพภายนอกทุก 5 ปี และพบว่าปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดำเนินการประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัยให้ผ่านระดับดี แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร ปัจจัยทางด้าน โครงสร้างองค์กร ปัจจัยทางด้านบุคลากร ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี ปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กร ปัจจัยด้านกายภาพ และปัจจัยทางการประกันคุณภาพ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยทางการเมือง

สุรต แสงสว่าง (2552, หน้า 112-121) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบประกันคุณภาพ ภายในสถาบันสำหรับสถาบันอุดมศึกษาของกองทัพไทย พบว่า 1) ระบบการประกันคุณภาพ ภายในสถาบันอุดมศึกษาของกองทัพไทย ประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนประกอบที่ 1 กระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน คือ การวางแผน การนิเทศงาน การดำเนินงาน ตามแผน การประเมินคุณภาพเพื่อนำผลไปใช้ประโยชน์ และการประเมินระบบ ส่วนที่ 2 ได้แก่ กลไกดำเนินงาน ประกอบด้วย คณะกรรมการประกันคุณภาพภายในสำหรับสถาบันอุดมศึกษา ของกองทัพไทย 3 ระดับ คือ คณะกรรมการตรวจสอบคุณภาพภายในของกองทัพ คณะกรรมการ ควบคุมคุณภาพภายในของสถาบัน และหน่วยงานในสถาบัน ส่วนที่ 3 คือมาตรฐานและเกณฑ์ คุณภาพภายใน ประกอบด้วย 8 มาตรฐาน 5 องค์ประกอบ 16 ตัวบ่งชี้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ สมศ. จำนวน 5 ตัวบ่งชี้ สอดคล้องกับ สกอ. จำนวน 6 ตัวบ่งชี้ สอดคล้องกับ กพร. จำนวน 5 ตัวบ่งชี้ 2) ผลการประเมินระบบคุณภาพ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยในการนำระบบมาใช้ประโยชน์ ระดับมากถึงมากที่สุด และเห็นว่าระบบประกันคุณภาพภายในสำหรับสถาบันอุดมศึกษาของ กองทัพไทยจะทำให้นักเรียนทหารมีอุดมการณ์ ความรู้ ทักษะที่เกี่ยวกับทหารและสมรรถนะที่เป็น ที่ต้องการของอาชีพมากขึ้น

วารุณี สกฤถารักษ์ (2552, หน้า 259-274) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสำหรับสถานศึกษาระดับปฐมวัยของโรงเรียนสาธิตลอออุทิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน พบว่า 1) หลักการ แนวคิด และกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษาระดับปฐมวัยต้องเป็นการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาเด็กในเชิงบูรณาการ ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยคำนึงถึงการให้เด็กเป็นศูนย์กลางในการเตรียมความพร้อม และต้องมีความเหมาะสมกับศักยภาพของโรงเรียน สถานการณ์ในขณะนั้น รวมทั้งเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะ โดดเด่นของโรงเรียนที่แตกต่างจากที่อื่น 2) สภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพของโรงเรียนสาธิตลอออุทิศเป็นโรงเรียนต้นแบบ มุ่งเน้นมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการคิดและการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผ่านกิจกรรมหลากหลาย ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ปลูกฝังให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีความสามารถ ใช้เทคโนโลยี และภาษาอังกฤษ 3) ระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในที่เหมาะสมกับการศึกษาระดับปฐมวัยของโรงเรียนสาธิตลอออุทิศ ประกอบด้วย หลักการและแนวคิดของระบบ วัตถุประสงค์ของระบบ โครงสร้างการบริหารงาน ลักษณะที่สำคัญของระบบ การสร้างกลไกสนับสนุนการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในมีคณะกรรมการประกันคุณภาพโรงเรียน การควบคุมคุณภาพมีแนวทางการประกันคุณภาพทั้งการประเมินผลปัจจัยนำเข้า (Input) ประเมินกระบวนการใช้ระบบ (Process) ประเมินผลผลิตของระบบ (Output) พัฒนาโดยใช้กระบวนการพัฒนามตามวงจร PDCA ได้มาตรฐานและตัวชี้วัดตามอัตลักษณ์ระดับปฐมวัยของโรงเรียนละอออุทิศ ดังนี้ 1) มาตรฐานด้านโภชนาการเด็กปฐมวัย จำนวน 7 ตัวชี้วัด 2) มาตรฐานด้านบริการ จำนวน 7 ตัวชี้วัด 3) มาตรฐานด้านหลักสูตรการเรียนการสอน จำนวน 7 ตัวชี้วัด 4) มาตรฐานด้านการเป็นต้นแบบอนุบาลแห่งแรก จำนวน 7 ตัวชี้วัด

สถาพร หากา และชัยชนะ โพธิ์วาระ (2552, หน้า 1-19) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนตามทฤษฎีของครูผู้สอน อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1 เพื่อศึกษาการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนตามทฤษฎีของครูผู้สอนเพื่อเปรียบเทียบการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียน โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงสำรวจ พบว่าการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนตามทฤษฎีของครูผู้สอนอยู่ในระดับการดำเนินงานมาก ครูผู้สอนที่มีอายุ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์การทำงานต่างกันมีทฤษฎีต่อการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วันสนาฏ ประพาลา (2552, หน้า 31-39) ได้พัฒนากระบวนการประกันคุณภาพภายในของวิทยาลัยชุมชนกรุงเทพมหานคร โดยการเทียบรอยกระบวนการ เพื่อออกแบบกระบวนการประกันคุณภาพภายในและจัดทำคู่มือของวิทยาลัยชุมชนกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนากระบวนการประกันคุณภาพฯ มีกระบวนการปฏิบัติงาน 4 กระบวนการ ดังนี้ การควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ การประเมินคุณภาพ การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

คู่มืองานประกันคุณภาพการศึกษาภายในของวิทยาลัยชุมชนกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 1) ข้อมูลพื้นฐานขององค์กร 2) ผังกระบวนการธุรกิจงานคุณภาพการศึกษาภายใน 3) ตารางมอบหมายหน้าที่มีคุณภาพ 4) ผังกระบวนการปฏิบัติงานและวิธีปฏิบัติงาน ประกอบด้วย กระบวนการควบคุมคุณภาพ กระบวนการตรวจสอบคุณภาพ กระบวนการประเมินคุณภาพ และ กระบวนการปรับปรุง 5) หน้าที่ความรับผิดชอบหลัก และ 6) ภาคผนวก

ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของกระบวนการและคู่มือปฏิบัติงานประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ที่ประชุมผู้บริหารของวิทยาลัยฯ มีมติเป็นเอกฉันท์รับรองว่า กระบวนการและคู่มือปฏิบัติงานประกันคุณภาพการศึกษาภายในมีความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ

พิกุล เลียวลิพงษ์ (2550, หน้า 160-174) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานและตัวบ่งชี้ที่เหมาะสมสำหรับระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในของโรงเรียนการศึกษาพิเศษ เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการใช้มาตรฐานและตัวบ่งชี้เพื่อการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนการศึกษาพิเศษ เพื่อพัฒนามาตรฐานและตัวบ่งชี้ เพื่อศึกษาความเหมาะสมของมาตรฐานและตัวบ่งชี้เพื่อการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนการศึกษาพิเศษ สรุปว่า บุคลากรส่วนใหญ่ยังไม่เป็นไปตามวงจร PDCA การประเมินคุณภาพผู้เรียนตามตัวบ่งชี้บางข้อ ไม่สามารถให้ข้อมูลที่แท้จริงของการจัดการศึกษา ผู้ร่วมให้ข้อมูลต้องการให้ปรับมาตรฐานมาตรวจสอบ ทบทวน ระบบหลักของโรงเรียนการศึกษาพิเศษ ผู้ปกครองต้องการให้เน้นการพิจารณาคุณภาพโรงเรียนการศึกษาพิเศษ ด้านคุณลักษณะผู้เรียน ในเรื่อง ความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม และเจตคติต่อการทำงานและอาชีพที่สุจริต ด้านคุณลักษณะของครูในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม เจตคติที่ดีต่อเด็กพิเศษ มีทักษะการสอนดี มีความยืดหยุ่น มีทักษะการจัดการและมีความรู้เฉพาะในทักษะที่จำเป็นสำหรับเด็กพิเศษ ด้านการบริหารจัดการ โรงเรียนต้องมุ่งเน้นเกี่ยวกับความเพียงพอ ความเหมาะสม ของอาคารสถานที่ สื่อ วัสดุอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก เทคโนโลยี โปรแกรมการเรียนการสอนที่หลากหลายตามความต้องการจำเป็นของผู้เรียนทุกระดับ รวมทั้งการกำกับติดตามการปฏิบัติงานของครู การพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถและทำงานร่วมกับผู้ปกครอง

การพัฒนามาตรฐาน ตัวบ่งชี้ และคู่มือ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมได้ มาตรฐาน 17 ข้อ 59 ตัวบ่งชี้ ที่มีความเหมาะสมมากถึงมากที่สุด จำแนกเป็น 3 ประเภท คือ ด้านคุณลักษณะผู้เรียน 8 มาตรฐาน 28 ตัวบ่งชี้ ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน 4 มาตรฐาน 16 ตัวบ่งชี้ และด้านการบริหารจัดการศึกษา 5 มาตรฐาน 15 ตัวบ่งชี้ ผู้ประเมินภายนอกมีความเห็นตรงกันทั้งที่เป็น เอกฉันท์และเป็นเอกพันธ์

การศึกษาความเหมาะสมของมาตรฐานและตัวบ่งชี้ สามารถใช้ในระบบประกันคุณภาพ การศึกษาพิเศษทุกแห่งตามขั้นตอน โรงเรียนได้จัดกิจกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ ทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกัน มีผลการดำเนินงานเชิงประจักษ์ด้านคุณภาพนักเรียน มีสารสนเทศที่ครอบคลุมตาม มาตรฐานมากขึ้น และผู้ใช้มีความพึงพอใจในผลที่เกิดขึ้น ผลการปฏิบัติของโรงเรียนการศึกษา พิเศษ 4 ประเภท อยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด โดยมีการปฏิบัติแตกต่างกันระหว่างกลุ่มอย่างมี นัยสำคัญที่ระดับ .01 ทุกขั้นตอน เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ พบว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่าง โรงเรียนสำหรับผู้บกพร่องทางการเห็น โรงเรียนสำหรับผู้บกพร่องทางการได้ยิน และโรงเรียน สำหรับผู้บกพร่องทางสติปัญญา แต่พบความแตกต่างที่ระดับนัยสำคัญ .05 ระหว่างโรงเรียนทั้ง 3 แห่งกับผู้บกพร่องทางร่างกายหรือสุขภาพทุกขั้นตอน ปัญหาการนำไปใช้ พบว่า ไม่มีปัญหา ด้านกระบวนการนำไปใช้ แต่ขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดบริการเฉพาะสำหรับเด็กพิเศษยังไม่ เพียงพอ นอกจากนั้น โรงเรียนยังขาดงบประมาณสำหรับการจัดหา ปรับปรุงพัฒนา สื่อเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน และบุคลากรที่มีความรู้ ความชำนาญ เฉพาะด้านความต้องการพิเศษของผู้เรียน

อภิสิทธิ์ ทรงบัณฑิตย์ (2550, หน้า 242-249) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบประเมิน สถานศึกษาตามแนวการประกันคุณภาพ การศึกษาระบบ มัลติคอม บัลดริจ สำหรับสถานศึกษาระดับ การศึกษามัธยมศึกษา พบว่า 1) แบบประเมินสถานศึกษาตามแนวการประกันคุณภาพการศึกษา ระบบ มัลติคอม บัลดริจ สำหรับสถานศึกษาระดับการศึกษามัธยมศึกษา ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 7 ด้าน ซึ่งมีองค์ประกอบย่อย 19 ด้าน แบ่งกลุ่มผลงานหลักออกเป็น 19 ด้าน และสร้างตัวชี้วัดการดำเนินงานหลักตามผลงานหลักได้ 33 ตัวชี้วัด ซึ่งแบ่งเป็นตัวชี้วัดย่อยได้ 101 ตัวชี้วัด ลักษณะแบบประเมินมีข้อคำถามทั้งหมด 101 ข้อ 2) ระบบการประเมินมี 2 มิติ คือ มิติกระบวนการ ใช้การประเมินตามหลักการ Approach Deployment Learning and Integration-A-D-L-I และมิติผลลัพธ์ ใช้การประเมินตามหลักการประเมินผลลัพธ์ 3) แบบประเมินสถานศึกษา มีการแปลผลและให้คะแนน 6 ระดับ โดยมีเกณฑ์การแปลผลตามค่าของคะแนน (Point Values) ของระบบคะแนน (Scoring System) ตามเกณฑ์คุณภาพการศึกษาเพื่อการดำเนินงานที่เป็นเลิศ ปี 2005 4) การตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมินสถานศึกษาพบว่า แบบประเมินมีคุณภาพ

โดยผลการเปรียบเทียบคะแนนจากการทดลองใช้แบบประเมิน พบว่า ผลการประเมินสถานศึกษา มีความแตกต่างกัน และมีความสอดคล้องกับผลการประเมินของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) และผู้ใช้แบบประเมินมีความพึงพอใจในการใช้แบบประเมินอยู่ในระดับมาก

อังคณา ตุงคะสมิต (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านนาศรีคงเค็ง จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) ระบบการวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่พัฒนาขึ้น มีองค์ประกอบของระบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วยระบบย่อยซึ่งดำเนินการต่อเนื่องเป็นวงจร 4 ระบบ ได้แก่ ระบบวางแผน (Plan) ระบบปฏิบัติการ (Act) ระบบตรวจสอบ (Observe) ระบบสะท้อนผล (Refect) ซึ่งทุกระบบมีขั้นตอนในการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติการ ขั้นตรวจสอบ และขั้นสะท้อนผล 2) ผลการใช้ระบบโดยนำระบบไปสู่การปฏิบัติด้านการใช้ประโยชน์ของระบบมีความชัดเจนในทุกขั้นตอน ตอบสนองต่อความต้องการของทุกฝ่าย และทำให้เกิดการพัฒนาการสอนของครูและการเรียนของผู้เรียน ผลการประเมินเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายในการร่วมมือแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริงเป็นที่ยอมรับ เหมาะสมกับการปฏิบัติงานของทุกฝ่าย ด้านความเหมาะสม ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมิน เป็นธรรม โปร่งใส คำนึงถึงประโยชน์ผู้เรียนเป็นหลัก ดำเนินการด้วยความรับผิดชอบและมีจรรยาบรรณ ด้านความถูกต้องน่าเชื่อถือ มีความสอดคล้องกับความสำคัญและความจำเป็นในการวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน วัดดูประสงค์สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการบรรยายกระบวนการดำเนินงานชัดเจน สอดคล้องกับแผนปฏิบัติงานสถานศึกษา กำหนดบทบาทหน้าที่ชัดเจน ด้านผลผลิตที่เกิดขึ้นกับผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายมีความพึงพอใจ มีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนประเมินผู้เรียนในทิศทางเดียวกัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ด้านการวัดและประเมินผล ทำให้ครูได้ใช้แบบวัดการประเมินที่หลากหลาย สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา ใช้การประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของการสอน และนำผลการประเมินไปใช้พัฒนาผู้เรียนและการสอนของครู

เก็จกนก เอื้อวงศ์ (2546, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการในระบบการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่าการดำเนินงานในการดำเนินคุณภาพแต่ละด้าน ยังไม่สมบูรณ์ ปัจจัยภายในที่ส่งเสริมการดำเนินการประกันคุณภาพประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านบุคลากร โดยประกอบไปด้วยการบริหาร

มีความมุ่งมั่นทุ่มเท สนใจใฝ่รู้ ใช้ทั้งการบริหารส่วนมีส่วนร่วมและการบริหารแบบเข้มงวด การมีวัฒนธรรมองค์การที่ดี คือมีความสัมพันธ์ที่ดี มีแบบแผนการทำงานเป็นทีม มีตัวแบบการเป็นครูที่ดี การยอมรับการเปลี่ยนแปลงและเห็นคุณค่าการประเมินรวมทั้งการที่ครูมีความรับผิดชอบ และเอาใจใส่ในการสอน สนใจใฝ่รู้ และเชื่อว่าการประกันคุณภาพการศึกษานำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษา นอกจากนั้น โครงสร้างการประสานงานที่คล่องตัว และมีบุคลากรหรือคณะทำงานรับผิดชอบงานประกันคุณภาพ กลุ่มปัจจัยภายนอก ได้แก่ การที่ชุมชนและกรรมการสถานศึกษาให้ความสำคัญกับสถานศึกษาและสนับสนุน ช่วยเหลือ ตลอดจนมีกฎหมาย/ นโยบาย ดันผลักดันผลักดันให้โรงเรียนดำเนินการประกันคุณภาพ รวมทั้งหน่วยงานต้นสังกัดนิเทศช่วยเหลือโรงเรียนอย่างจริงจัง ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ การที่วัฒนธรรมองค์การมีลักษณะแตกแยก แข่งขัน ไม่ให้เกียรติและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ขาดการยอมรับความสามารถของเพื่อนครู ครูไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และครูไม่เพียงพอ ขาดความรับผิดชอบต่อความสนใจใฝ่เรียนรู้ มีทัศนคติไม่ดีต่อการประกันคุณภาพการศึกษา รวมทั้งผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญกับสถานศึกษา

พงศ์เทพ จิระโร (2546, หน้า 352-385) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสำหรับการศึกษาเฉพาะทางของกองทัพเรือ โดยใช้วิทยาการวิจัยและพัฒนา พบว่า 1) มาตรฐานการศึกษาของกองทัพเรือที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 8 มาตรฐาน ทั้งระดับอุดมศึกษา และระดับอุดมศึกษาดำเนินการโดยใน ระดับอุดมศึกษาปริญญาตรีประกอบด้วยตัวบ่งชี้ ที่แสดงความเป็นเฉพาะทางของกองทัพเรือ จำนวน 21 ตัวบ่งชี้ ส่วนที่สอดคล้องกับ สมศ. จำนวน 25 ตัวบ่งชี้ รวมเป็น 46 ตัวบ่งชี้ ส่วนในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ที่แสดงความ เป็นเฉพาะทางของกองทัพเรือ จำนวน 17 ตัวบ่งชี้ และส่วนที่สอดคล้องกับ สมศ. จำนวน 29 ตัวบ่งชี้ รวมเป็น 46 ตัวบ่งชี้ 2) ระบบประกันคุณภาพการศึกษาที่กองทัพเรือพัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การประเมินคุณภาพ การศึกษาระดับกองทัพเรือ การนิเทศงานประกันคุณภาพการศึกษา และการประเมินระบบประกันคุณภาพการศึกษาของกองทัพเรือ 3) การประเมินภายหลังการทดลอง พบว่า ความรู้ และการปฏิบัติ ของบุคลากรเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทักษะความสามารถในการใช้ระบบเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกทักษะ กระบวนการประกันคุณภาพภายใน กิจกรรมการนิเทศ กิจกรรมการประเมินคุณภาพ การให้ข้อมูลย้อนกลับมีความเห็นด้วยในการนำมาใช้ระดับมาก การประเมินผลการดำเนินงานเกือบทุกรายการมีความเห็นด้วยในการนำมาใช้ระดับมาก

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า การพัฒนาระบบประกันคุณภาพ มีความสำคัญ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาระบบประกันคุณภาพที่เหมาะสมกับบริบทของ สถานศึกษานั้น ๆ โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับการวิจัย

เชิงคุณภาพ โดยมีกระบวนการวิจัย ได้แก่ วางแผน นิเทศงาน ดำเนินงานตามแผน การประเมินคุณภาพเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ และการประเมินคุณภาพที่ได้มาตรฐาน โดยตั้งอยู่บนกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งรูปแบบและการทำให้เกิดระบบประกันคุณภาพ มาตรฐานตัวบ่งชี้ที่สำคัญ

ในการประกันคุณภาพ คือ มาตรฐานการบริหาร บุคลากร โครงสร้างองค์กร สภาพแวดล้อมภายในภายนอก การบริการ ผู้เรียน นอกจากนั้นยังพบว่าปัญหาของการพัฒนาระบบประกันคุณภาพ คือ วัฒนธรรมที่แตกต่าง การยอมรับของทีมงาน ครูขาดความรู้ จำนวนไม่เพียงพอ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อประกันคุณภาพ ผู้บริหารไม่ให้เวลาสถานศึกษา งบประมาณในการจัดหา ปรับปรุงสื่อเทคโนโลยีไม่เพียงพอ และจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยพบว่า มีการพัฒนามาตรฐาน/ ตัวบ่งชี้ที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับสถานศึกษาของตน แต่ยังไม่มีการพัฒนามาตรฐานกลาง/ ตัวบ่งชี้ และระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาในเรื่องดังกล่าวเพื่อให้เกิดระบบประกันคุณภาพ โดยมีมาตรฐานกลาง/ ตัวบ่งชี้ในการดำเนินงานที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จนเกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ตลอดจนผู้มาใช้บริการเกิดความมั่นใจในคุณภาพบริการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และผลที่เกิดกับเด็กเล็ก

งานวิจัยเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

เกล็ดารจิกา ถวัลย์เสรี (2553, หน้า 84-90) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจของผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจ ความเข้าใจของผู้ปกครอง จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานของผู้ปกครอง ประกอบด้วย อายุ อาชีพ รายได้ และระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ปกครองของเด็กปฐมวัย สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จำนวน 327 คน ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้ปกครองที่มีอายุต่างกัน มีความรู้ ความเข้าใจของผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้านการจัดประสบการณ์และกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกับผู้ปกครอง และด้านการจัดบริการให้กับเด็กปฐมวัย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ยกเว้นด้านการจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ปกครองที่มีอายุต่างกันมีความรู้ ความเข้าใจของผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกัน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) ผู้ปกครองที่มีรายได้ต่างกัน มีความรู้ ความเข้าใจด้านการจัดประสบการณ์และกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านการจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ยกเว้น

ด้านการจัดบริการให้กับเด็กปฐมวัย และด้านความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกับผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองที่มีรายได้ต่างกัน มีความรู้ ความเข้าใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4) ผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ดวงกมล จงเจริญ (2552, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการปฏิบัติงาน ของผู้นำเครือข่ายผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา สภาพและปัญหาการปฏิบัติงานของผู้นำเครือข่ายผู้ดูแลเด็ก ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการประเมินผลพัฒนาการและการเรียนรู้และ ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้นำเครือข่ายผู้ดูแลเด็ก 75 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และผู้นำเครือข่ายผู้ดูแลเด็ก 21 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบสำรวจ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ สภาพปฏิบัติงานของผู้นำเครือข่ายผู้ดูแลเด็กทั้ง 4 ด้าน โดยรวมจัดอยู่ในระดับการปฏิบัติเหมาะสมมากทุกด้าน คือ ด้านการจัดสภาพแวดล้อม พบว่า มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และมีความปลอดภัย ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 และเหมาะสมกับพัฒนาการ ด้านการประเมินผลพัฒนาการและการเรียนรู้พบว่า มีการใช้แบบบันทึกพัฒนาการในการบันทึกพัฒนาการของเด็ก และรายงานผลพัฒนาการและการเรียนรู้ให้แก่ผู้ปกครอง และด้านการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน พบว่า มีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและบุคคลในชุมชน โดยการสนทนาพูดคุยอย่างสม่ำเสมอ ปัญหาการปฏิบัติงานของผู้นำเครือข่ายผู้ดูแลเด็ก พบว่า พื้นที่ภายในห้องเรียนคับแคบ สื่อ/อุปกรณ์ไม่เพียงพอต่อจำนวนเด็ก และมีสภาพเก่า ผู้นำเครือข่ายผู้ดูแลเด็กขาดความรู้ความเข้าใจในการเลือกใช้วิธีการประเมินผลพัฒนาการและการเรียนรู้ที่หลากหลาย และผู้ปกครองมีเวลาไม่เพียงพอและไม่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเด็ก

อนุรักษ์ มาสเนตร (2552, หน้า 105-119) ศึกษาเรื่อง ศึกษาการดำเนินงานการบริการ ด้านการศึกษาตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็ก กรมอนามัย ของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ในเขตบางซื่อ การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย 1) เพื่อศึกษาการดำเนินงานการบริการด้านการศึกษาตามมาตรฐาน ศูนย์เด็กเล็กกรมอนามัย ของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ในเขตบางซื่อ ใน 6 ด้าน ได้แก่ การส่งเสริม สุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก บริการอาหารสะอาด ปลอดภัย สภาพแวดล้อมสะอาดและ ปลอดภัย บุคลากร การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง 2) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานการบริการด้านการศึกษาตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็ก กรมอนามัย ของสถานพัฒนาเด็ก

ปฐมวัย ในเขตบางซื่อ ประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ปกครองเด็กของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ในเขตบางซื่อ จำนวน 80 คน ผู้บริหาร 4 คน และครู 8 คน รวมทั้งสิ้น 92 คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรทั้งหมด เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม การดำเนินงานการบริการด้านการศึกษามาตรฐานศูนย์เด็กเล็ก กรมอนามัย ของผู้ปกครอง เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .98 และแบบสัมภาษณ์ การดำเนินงานการบริการด้านการศึกษามาตรฐานศูนย์เด็กเล็กกรมอนามัย ของผู้บริหาร ครู พบว่า 1) การดำเนินงานการบริการด้านการศึกษามาตรฐานศูนย์เด็กเล็กกรมอนามัย ของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ในเขตบางซื่อ มีระดับการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านบุคลากร ด้านสภาพแวดล้อมสะอาดและปลอดภัย ด้านการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ด้านบริการอาหารสะอาด ปลอดภัย ด้านการส่งเสริมสุขภาพ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง อยู่ในระดับปานกลาง 2) ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการดำเนินงานการบริการด้านการศึกษามาตรฐานศูนย์เด็กเล็กกรมอนามัย ของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ในเขตบางซื่อ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู พบว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เก็บค่าบริการน้อย มีการดำเนินงานตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กกรมอนามัยค่อนข้างน้อย เนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอที่จะมาดำเนินงาน รวมถึงขาดการดูแลและสนับสนุนจากภาครัฐ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองก็ค่อนข้างน้อย เนื่องจากว่าผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมกับสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และไม่ค่อยมีเวลาเพราะต้องทำงาน ข้อเสนอแนะ คือ ภาครัฐควรให้การสนับสนุนและหาทางช่วยเหลือดูแลสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เก็บค่าบริการน้อย เพื่อให้สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยมีโอกาสที่จะดำเนินงานตามมาตรฐานที่กำหนด ในกรณีที่เจ้าของกิจการไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการเอง เจ้าของกิจการควรทำความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยด้วย เพื่อจะได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ควรมีการประชุมชี้แจงผู้ปกครองให้เข้าใจในเรื่องของการมีส่วนร่วม และผู้ปกครองควรให้เวลาเข้าร่วมกิจกรรมตามสมควร ควรสร้างสัมพันธ์อันดีกับผู้ปกครอง อีกทั้งประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น

ทิพวรรณ วรรณภักดี (2551, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความต้องการของชุมชนที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กวัยอนุบาลในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยศึกษาความต้องการ 7 ด้าน ตัวอย่างประชากรคือ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 104 คน ผู้ดูแลเด็ก จำนวน 104 คน ผู้ปกครอง จำนวน 236 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 12 คน รวมทั้งสิ้น 456 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กวัยอนุบาลพบว่า คนในชุมชนส่วนมากต้องการให้เด็กวัยอนุบาลมี

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านวัฒนธรรมและประเพณีคือ การมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ 2) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กวัยอนุบาลในแต่ละด้าน สามารถลำดับตามความต้องการของชุมชนได้ดังนี้

- 1) ด้านวัฒนธรรมและประเพณีคือ การมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ 2) ด้านทักษะในการดำเนินชีวิตและทักษะทางสังคมคือ การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง 3) ด้านสุขภาพกายและสุขภาพทางกายคือ การมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ 4) ด้านการใฝ่รู้ใฝ่เรียนคือ การแสดงพฤติกรรมอยากรู้อยากลอง โดยการฟัง การมอง การถาม จับต้อง และลงมือกระทำ 5) ด้านสุขภาพจิตและอารมณ์คือ การเป็นคนที่มีความร่าเริงยิ้มแย้มและทักทายเมื่อพบเจอผู้ที่รู้จัก 6) ด้านการคิดและสติปัญญาคือ การเป็นคนช่างสังเกต และตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ 7) ด้านคุณธรรมและจริยธรรมคือ การมีความรับผิดชอบและปฏิบัติตนได้ตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่

สุทธิชา มาลีเลิศ (2551, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กวัยอนุบาลในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ในภาคใต้ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินพัฒนาการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย มีจำนวน 935 คน แบ่งเป็นผู้ดูแลเด็กจำนวน 904 คน และหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 31 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และคำนวณหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดการเรียนการสอน ผู้ดูแลเด็กใช้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการรอบด้านคือ กิจกรรมเข้าจังหวะ การร้องเพลง การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเล่านิทาน 2) การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนใหญ่มีห้องเรียนชั้นอนุบาลแยกเป็นเอกเทศ ทั้งนี้เน้นที่ความปลอดภัย อากาศถ่ายเท แสงสว่าง การจัดตกแต่งห้องเรียนด้วยป้ายนิเทศ ผลงานของเด็ก และของใช้ส่วนตัวสำหรับเด็กแต่ละคน มีบริเวณของสนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นสนาม 3) สื่อการเรียนการสอน ผู้ดูแลเด็กใช้สื่อและซ่อมแซมสื่อที่ผลิตขึ้นเองร่วมกับเด็ก โดยเลือกสื่อที่มีราคาถูก และหาง่ายในท้องถิ่น 4) การประเมินพัฒนาการ ผู้ดูแลเด็กใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในการประเมินพัฒนาการเด็ก 5) ปัญหาที่พบ ผู้ดูแลเด็กมีจำนวนไม่เพียงพอ และขาดความรู้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็ก ขาดแคลนงบประมาณในการจัดซื้อสื่อ-อุปกรณ์ประกอบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีพื้นที่จำกัด การจัดสนามเด็กเล่นและเครื่องเล่นสนามมีไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และขาดเครื่องมืออุปกรณ์ในการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้

อรพรรณ รัตนวงศ์ (2551, หน้า 70-73) ศึกษาเรื่อง การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนครนายก จุดประสงค์เพื่อศึกษา

และเปรียบเทียบการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดประสบการณ์ การจัดสิ่งแวดล้อม การเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ การประเมิน และด้านโภชนาการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนครนายก จำแนกตาม อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ประสบการณ์การทำงาน ประสบการณ์ในการฝึกอบรม ภูมิปัญญา พบว่า 1) ผู้ดูแลเด็กมีการปฏิบัติจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ผู้ดูแลเด็กจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ด้านการจัดประสบการณ์ การจัดสิ่งแวดล้อม การเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ การประเมิน และด้านโภชนาการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อยู่ในระดับมาก 2) ผู้ดูแลเด็กที่มีสถานภาพแตกต่างกัน จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา ระดับรายได้ ภูมิปัญญา มีการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยรวมไม่แตกต่างกัน ยกเว้นผู้ดูแลเด็กที่มีสถานภาพต่างกันตามประสบการณ์ทำงาน และประสบการณ์ฝึกอบรม มีการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เชิรชัย กิจสนาโยธิน (2550, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาสมรรถนะด้านการส่งเสริมพัฒนาการเด็กของผู้ดูแลเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็ก จังหวัดสุโขทัย พบว่า การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสมรรถนะผู้ดูแลเด็กปฐมวัย และพัฒนาสมรรถนะด้านการส่งเสริมพัฒนาการเด็กของผู้ดูแลเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็ก จังหวัดสุโขทัย กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ดูแลเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดสุโขทัย จำนวน 68 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนจากประชากร จำนวน 208 คน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย แบบสอบถาม ข้อมูลส่วนบุคคล และแบบสอบถามสมรรถนะของผู้ดูแลเด็กด้านการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย ดำเนินการพัฒนาสมรรถนะด้านการส่งเสริมพัฒนาการเด็กของผู้ดูแลเด็ก โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์ความแตกต่างด้วยสถิติ Pair t-test

ผลการวิจัย พบว่า สมรรถนะที่ปฏิบัติของผู้ดูแลเด็กปฐมวัยด้านการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็กอยู่ในระดับค่อนข้างมาก โดยพบว่าสมรรถนะที่ปฏิบัติด้านการส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก โดยค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 เมื่อจำแนกรายข้อ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ สอนเด็กให้ร้องเพลงง่าย ๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.60 รองลงมาคือ ฝึกให้เด็กช่วยเหลือตนเอง เช่น ตักอาหาร แปรงฟัน และสอนให้เด็กรู้จักการเก็บของเล่นให้เข้าที่เมื่อเล่นเสร็จแล้ว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.59 และค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ฝึกให้เด็กระบายสีภาพตามตัวอย่างภาพที่กำหนดให้เท่านั้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.59 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังเข้าสู่กระบวนการจัดการความรู้เรื่องการส่งเสริมพัฒนาการเด็กพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ร่ำเพย แดงประไพ (2550) ได้ศึกษาความต้องการของผู้ปกครองต่อบริการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดเทศบาลตำบล อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า 1) ผู้ปกครองมีความต้องการต่อบริการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะ 3 อันดับแรก คือ การบริการด้านโภชนาการ ด้านบุคลากร และด้านสุขภาพ 2) ความต้องการของผู้ปกครองต่อบริการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำแนกตามสถานภาพของผู้ปกครองโดยรวม พบว่า ไม่แตกต่างกัน ยกเว้น จำแนกตามอายุ และรายได้ พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ปรเมษฐ์ กิ่งไก่อ, ปนัดดา เพชรคำ และอุษณีย์ หลอดเณร (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล และการพัฒนาศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานศูนย์ ในอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในศูนย์ฯ ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนด จำนวน 290 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เก็บรวบรวมข้อมูลช่วงเดือนมีนาคมถึงมิถุนายน พ.ศ. 2545 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ร้อยละ Chi-square test, Fisher's Exact Test และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient)

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในศูนย์ฯ และความเกี่ยวข้องกับเด็กในศูนย์ฯ ส่วนเพศ รายได้ และความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในศูนย์ฯ ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในศูนย์ฯ สำหรับการพัฒนาที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในศูนย์ฯ ได้แก่ การพัฒนาโดยรวม การวางแผนและการแก้ไขปัญหา การสร้างทีมงานการพัฒนาระหว่างกลุ่ม และการติดตามและการประเมินผล ส่วนการวิเคราะห์เบื้องต้นพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในศูนย์ฯ

กุศล สุนทรธาดา และจิตตินันท์ เชชะคุปต์ (2544, หน้า 170) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบและระบบการจัดบริการสถานเลี้ยงดูเด็กที่มีคุณภาพในประเทศไทย พบว่า

1. รูปแบบการจัดบริการเลี้ยงดูเด็กที่มีคุณภาพในประเทศไทย มีรูปแบบการจัดบริการที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับประเภทของเด็ก คือ มีบริการให้ทั้งเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ กลุ่มอายุเด็กและจุดมุ่งหมายของการจัดบริการ กล่าวคือ มีรูปแบบบริการเลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิด สำหรับทารกวัย 0-1 ปี บริการดูแลเลี้ยงดูเด็กวัยเตาะแตะ (1-3 ปี) ให้มีการพัฒนาการตามวัยบริการเตรียมความพร้อมเด็กก่อนวัยเรียน (3-6 ปี) และบริการจัดการศึกษาแก่เด็กวัยก่อนประถมศึกษา (5-6 ปี) ซึ่งบริการดังกล่าวมีการจัดทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

2. ปึงจ้ยกำหนดคุณภาพของสถานบริการเลี้ยงดูเด็กที่มีคุณภาพ ได้แก่

2.1 ผู้บริหารมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดบริการให้แก่เด็กปฐมวัย

2.2 ระบบบริหารจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพทั้งการจัดระบบการเงิน-บัญชี ที่สามารถตรวจสอบได้ มีการระดมทุนจากหลายแหล่ง และมีการจัดบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับงาน โดยบุคลากรส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาอบรมด้านเด็กปฐมวัย

3. มีจุดเน้นในการพัฒนาเด็กแบบองค์รวม โดยมีการจัดบริการและกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย มีการจัดสภาพแวดล้อมที่หลากหลายด้วยสื่อการเรียนรู้ มีมุม/ ของเล่นและวัสดุอุปกรณ์ที่ปลอดภัยเอื้อต่อการเรียนรู้ และสอดคล้องกับความสนใจของเด็ก เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุล

4. มีมาตรฐานด้านโภชนาการ ความสะอาด และความปลอดภัยสูง

5. มีการประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานบริการ

6. มีการติดตามตรวจสอบและประเมินผลพัฒนาการเด็กตามวัยอย่างต่อเนื่อง

7. ในการปรับปรุงคุณภาพของสถานบริการเลี้ยงดูเด็ก พบว่า หน่วยงานต่าง ๆ เกือบทุกสังกัดได้กำหนดมาตรฐานคุณภาพของหน่วยงานขึ้นมาเพื่อประเมินคุณภาพการจัดบริการสถานเลี้ยงดูเด็กในสังกัด พบว่า ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการกำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดในด้านปึงจ้ยนำเข้าและด้านกระบวนการจัดบริการพัฒนาเด็กมากกว่าด้านผลผลิตคือพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก เมื่อเปรียบเทียบมาตรฐานดังกล่าวกับต่างประเทศ พบว่า น่าจะมีการเพิ่มเติมในด้านการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายของการพัฒนาเด็ก ควบคู่กับผู้ปกครอง และระหว่างบุคลากรด้วยกัน การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และการคุ้มครองป้องกันการล่วงละเมิดทางร่างกายและทางเพศ รวมทั้งให้มีการจัดทำตัวชี้วัดและเกณฑ์คุณภาพมาตรฐานขั้นต่ำของการจัดบริการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กทุกด้าน เพื่อนำไปสู่การประกันคุณภาพสถานเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยอย่างเป็นรูปธรรมในอนาคตต่อไป

จากการศึกษาเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสรุปได้ว่าเด็กเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศซึ่งเด็กจำนวนมากได้รับการดูแลที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งได้มีองค์กรต่าง ๆ เข้ามาดูแลแต่ไม่พบว่าที่ใดมีการดำเนินงานพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน มีเพียงการประเมินตามมาตรฐานที่หลากหลาย โดยเน้นที่ปึงจ้ยนำเข้า กระบวนการมากกว่าด้านผลผลิตคือพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งได้มีผู้วิจัยหลายท่านศึกษาประสิทธิผล ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ไว้พบปัญหาความต้องการดำเนินงานที่หลากหลาย ได้แก่ ผู้ดูแลเด็กไม่เพียงพอ ครูขาดความรู้ในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีพื้นที่จำกัด การจัดสนามและเครื่องเล่นไม่เพียงพอ ไม่เหมาะสมกับวัย ขาดเครื่องมือในการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ ปัญหาที่สำคัญคือ

การมีส่วนร่วมของชุมชนที่พบว่า อยู่ในระดับน้อยและมีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาศูนย์ ได้แก่ การพัฒนาโดยรวม การวางแผนแก้ไขปัญหา การสร้างทีมงานพัฒนา การติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาให้เกิดระบบประกันคุณภาพที่เหมาะสมกับบริบทของศูนย์ อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความยั่งยืนในการพัฒนาอย่างเป็นระบบต่อไป